

AFAQ ƏLİYEVƏ

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ

ARXIVİNİN TƏSVİRİ

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
MƏHƏMMƏD FÜZULİ adına ƏLYAZMALAR İNSTİTUTU

AFAQ ƏLİYEVA

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ
ARXIVİNİN TƏSVİRİ

ŞUŞA – 270

BAKI – 2022

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu Elmi Şurasının 2 fevral 2022-ci il tarixli 2 №-li iclasının qərarı ilə nəşr edilir.

Redaktor:
Teymur Kərimli
akademik

Rəyçilər:
Paşa Kərimov
filologiya üzrə elmlər doktoru

Nailə Səmədova
filologiya üzrə elmlər doktoru

Afaq Əliyeva. Firidun bəy Köçərli arxivinin təsviri.
Bakı: "OPTİMİST" MMC çap mərkəzi, 2022, 218 səh.

Oxucuya təqdim olunan bu kitabda Azərbaycanın görkəmli ədəbiyyatşünas alimi, ictimai xadim, maarifçi, publisist-yazıçı, tənqidçi və tərcüməçi Firidun bəy Əhmədağa oğlu Köçərlinin (Şuşa, 1863 – Gəncə, 1920) AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundakı şəxsi arxivində saxlanılan bütün material və əşyaların təsviri öz əksini tapmışdır.

ISBN 978-9952-549-27-0

© Əliyeva A., 2022.
© "OPTİMİST" MMC çap mərkəzi, 2022.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin
"Şuşa İli" elan edilməsi haqqında
Bakı şəhəri, 5 yanvar 2022-ci il
sərəncamı ilə nəşr olunur.

YARIMÇIQ ÖMRÜN İTKİN ARXIVI

Xalqın elmi, ədəbi və tarixi irsinin qorunduğu yerlərdən biri Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutudur. Burada tariximizin uzaq keçmişinə aid əlyazmalar, çap kitabları, jurnal, qəzet, fotosəkillər ilə yanaşı, XIX-XX əsrin I yarısında yaşayıb-yaratmış görkəmli sənət adamlarının və ictimai xadimlərin şəxsi arxivləri mühafizə olunur. Əsası 1934-cü ildə Abbasqulu ağa Bakıxanovun arxivi ilə qoyulan bu xəzinə sonralar – M.F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani, H.Zərdabi, M.T.Sidqi, N.Vəzirov, C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Ə.Haqqverdiyev, Ə.Nəzmi, S.Mümtaz, Ə.Müznib, M.S.Ordubadi, A.Buzovnalı, Q.Məmmədli və başqalarının şəxsi arxiv materialları ilə zənginləşdirilmişdir. Hal-hazırda Əlyazmalar İnstitutunda 32 şəxsi arxiv vardır. Onların sırasında pedaqoq, publisist, yazıçı, tərcüməçi kimi yorulmadan fəaliyyət göstərən, ədəbi-mədəni irsimizin toplanılması, tədqiqi və nəşri sahəsində müstəsna xidmətləri olan görkəmli ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərlinin (1863-1920) də şəxsi arxiv materialları 19-cu fond da qorunur.

1863-cü ildə Şuşada dünyaya göz açan Firidun bəy Köçərli 1876-cı ildə rus məktəbinə daxil olur. 1876-cı ildə Qori şəhərində açılan Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının nəzdində Azərbaycan bölməsi (1879) təsis edilərkən, Aleksey Osipoviç Çernyayevski həmin bölməyə mü-

fətiş təyin olunmuşdur. Köçərlinin bu bölməyə şagirdlər toplayan Çernyayevski ilə ilk tanışlığı da məhz 1879-cu ildə – rus məktəbinin üçüncü sinfində oxuyarkən olmuş və bu tanışlıq onun sonrakı taleyində mühüm rol oynamışdır. Seminariyada 6 il (1879-1885) təhsil alan Köçərli sonralar İrəvan Kişi Gimnaziyasında pedaqoji fəaliyyətə (1885-1895) başlamışdır. Həmin işin davamı olaraq 23 il (1895-1918) Qori Seminariyasının Azərbaycan bölməsində ana dili və şəriət fənlərini tədris etmişdir. 1918-ci ildən isə özünün təşəbbüsü ilə həmin Seminariyanın Azərbaycan bölməsi Qazaxa köçürülmüş və o, ömrünün sonuna kimi Qazax Müəllimlər Seminariyasında müdir işləmişdir.

Yaradıcılığa 1885-ci ildən başlayan F.Köçərlinin fəaliyyətinin məhsuldar dövrü XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Məhz o illərdə “Литература Азербайджанских татар” (1903), görkəmli mütəfəkkir Mirzə Fətəli Axundzadənin anadan olmasının yüzilliyi münasibətilə “Mirzə Fətəli Axundov” (1911), “Balalara hədiyyə” (1912), ikicildlik məşhur “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları” (1925-1926) kitablarını yazmış və bəzilərinin nəşrinə sağlığında müvəffəq olmuşdur. O, eyni zamanda Azərbaycan folkloru nümunələrini toplamış, ədəbi-tənqidi fəaliyyətinin uğuru kimi Ə.Nəvai, M.V.Vidadi, M.P.Vaqif, Q.Zakir, S.Ə.Nəbati, M.F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani, N.Vəzirov, M.Ə.Sabir, S.M.Qənizadə, C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, Ə.Haqqverdiyev, A.Səhhət və dövrünün digər mütərəqqi ziyalıları haqqında məqalə və oçerklər yazmışdır.

F.Köçərli bədii tərcümə sahəsində fəaliyyətə isə hələ İrəvanda müəllimlik etdiyi vaxtlarda başlamışdır. Rus ədəbiyyatından İ.A.Krılov, A.S.Puşkin, A.V.Koltsov, A.P.Çexov, M.Y.Lermontov, A.N.Tolstoy kimi sənətkarların əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir. “...Köçərli “Balıqçı ilə qızıl balığın nağılı”nı tərcümə etməklə Azərbaycanda A.S.Puşkinin ilk mütərcimi olmaq şərəfini qazanmışdır”.¹ Bu fikri “...onun Lermontov və Koltsovdan etdiyi tərcümələrə də şamil etmək olar”.² Onun dəyərli işlərindən biri rus dilindən tərcümə etdiyi qədim yunan filosofu Sokratın “Təlimati-Sokrat” (1891) kitabıdır. O, rus yazıçılarının əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyi kimi, Azərbaycan ədəbiyyatının dəyərli nümunələrini də rus dilinə çevirmişdir. M.F.Axundzadənin “Aldanmış kəvakib” (“Kavkazski vestnik” məcmuəsi, № 5, 1901) əsəri belə nümunələrdəndir.

F.Köçərli dövrünün Tiflis, Bakı, Bağçasaray və Peterburqda nəşr olunan “Kəşkül”, “Tərcüman”, “Şərqi-Rus”, “Həyat”, “Molla Nəsrəddin”, “Tərəqqi”, “Məlumat”, “Yeni İrşad”, “İqbal”, “Kaspi”, “Kavkaz”, “Znaniye”, “Novoye obozreniye”, “Petrogradskiye vedomosti”, “Zakavkazye” və digər mətbuat orqanlarında publisistik yazıları ilə iştirak etmişdir. Onun publisistikasının mövzu dairəsi çox geniş olmuşdur: yaşadığı dövrün ictimai-siyasi durumu, qadın hüquqsuzluğu, cəhalət, xalqın maariflənməsi, təlim-tərbiyə, əxlaq, dil, əlifba, din haqqında; Azərbaycanın şair

¹ Qurbanov Ş. Puşkin və Azərbaycan poeziyası. Bakı, 1956, s. 93.

² Nəbiyev B. Firidun bəy Köçərli. Bakı, 1984, s. 129.

və yazıçıları ilə yanaşı, A.S.Puşkin, N.V.Qoqol, İ.S.Turgenev, N.A.Nekrasov, F.M.Dostoyevski, L.N.Tolstoy, A.P.Çexov, A.M.Qorki, gürcü şairi Akaki Sereteli və başqaları haqqında yazdığı qiymətli məqalələrini “Firidun bəy Köçərli”, “F.K.”, “F.Koçarlinski”, “F.Köçərli”, “F.Q-i”, “Köçərli F.”, “Allah bəndəsi”, “K.İ.Ç.”, “Qori: F.Köçərli”,³ kimi açıq və gizli imzalarla dərc etdirmişdir.

F.Köçərlinin ədəbiyyata dair məqalələrinin böyük bir hissəsini tekstoloji araşdırmalar təşkil edir. “Alim həm “Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı monoqrafiyasında, həm də bir çox məqalələrində əsərlərin təhlilləri ilə yanaşı, özlərinə də geniş yer verib, mətnşünaslığın aktual problemlərinə toxunmuş, sırf tekstoloji fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. Başqa sözlə, F.Köçərlinin elmi fəaliyyətinin təməlinə tekstoloji metod dayanır”.⁴

F.Köçərlinin gərgin zəhmətinin nəticəsi olan “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları” Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini yazmaq sahəsində qiymətli bir təşəbbüsdür. Bu sahədə “Ayrı-ayrı əsrlərdə müxtəlif təzkiyəçilər tərəfindən yazılmış təzkiyələri, M.F.Axundovun ədəbiyyat tarixinə dair bir neçə məqaləsini və Mirzə Məmməd Axundovun “Nizami” adlı kitabını çıxmaq şərti ilə demək olar ki, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə aid heç bir əsər yazılma-

³ Məmmədli Q., Əliyeva A. İmzalar (Milli Mətbuat – 140). Bakı, 2015, s. 220.

⁴ Salmanov A. Firidun bəy Köçərlinin mətnşünaslıq fəaliyyəti // Firidun bəy Köçərli: şifahi və yazılı ədəbiyyat. Bakı, 2013, s. 155-156.

mışdır”.⁵ Akademik Kamal Talıbzadənin təbirincə desək: “Köçərli təzkiyəçiliyin çərçivəsini dağıtdı, ədəbiyyat tarixinin tədqiqinə yeni bir istiqamət verdi”.⁶ O, bu əsərində 129 şair və ədiblərimizin böyük əksəriyyətinin tərcümeyihalı, ədəbi irsi haqqında dəyərli məlumatlar vermişdir.

“Kitab elmi-nəzəri təhlillərlə bərabər bədii nümunələrlə də zəngindir. Onun səhifələrində yer alan şeirlər yüksək sənət örnəkləridir. Bu keyfiyyətinə görə “Azərbaycan ədəbiyyatı” müasir ədəbiyyat-müntəxəbat dərsliklərini xatırladır; müəllif əvvəlcə şairin tərcümeyi-halından danışır, yaradıcılığının əsas istiqamətlərini aydınlaşdırır, faktlara söykənməklə fikirlərini əsaslandırır... Bu nümunələr F.Köçərlinin əsl sənət xiridarı, yüksək poetik duyum, incə zövq sahibi olmasından xəbər verir”.⁷

Kitabın tərtib özəlliklərindən danışan və onu Köçərlinin dünya ədəbiyyatşünaslığında, eləcə də, mətnşünaslığında gedən inkişaf prosesinə bələdliyi ilə əlaqələndirən A.Salmanov yazır: “...F.Köçərlinin kitabının tərtibində xronoloji prinsipləndən istifadə və kitabına daxil etdiyi əsərləri, özünün də vurğuladığı kimi, “şərh və bəyan” etməsidir. Daha dəqiq desək, kitabına daxil etdiyi sənətkarları regionlar üzrə qruplaşdırıb, xronoloji ardıcılıqla sıralaması, onları regional-xronoloji prinsip əsasında təqdim etməsi

⁵ Vəliyev Ş. Zəka səltənətinin carçısı // Firidun bəy Köçərli. Əsərləri. Bakı, 2013, s. 9.

⁶ Talıbzadə K. XX əsr Azərbaycan ədəbi tənqidi (1905-1917-ci illər). Bakı, 1966, s. 257.

⁷ Əsgərli Z. Firidun bəy Köçərli // Firidun bəy Köçərli: biblioqrafiya. Bakı, 2014, s. 27-28.

və əsərlərin məzmununu anlatmasıdır. Heç bir təzkirənin və müntəxəbatın tərtibində F.Köçərlinin bu əsərinə qədər xronoloji prinsipdən istifadə edilməmişdir”.⁸

F.Köçərlinin sağlığında nəşrinə nail olmadığı bu kitab onun ölümündən sonra həyat yoldaşı Badisəba xanımın təşəbbüsü ilə 1925-1926-cı illərdə 2 cildə (hər cildi iki hissədən ibarət olmaqla) Bakıda nəşr edilmişdir. “Azərbaycan maarifinin və ədəbiyyatının qədrini bilən bu nəcib qadın Köçərliyə sadəcə həyat yoldaşı olaraq qalmamış, eyni zamanda onunla iş, məslək və əqidə yoldaşlığı etmişdir”.⁹

Milli-mənəvi irsimizin cəfakeşi olan F.Köçərlinin bu xidmətləri zamanında R.Əfəndiyev, C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, A.Səhhət, S.Hüseyn kimi dövrünün mütərəqqi ziyalıları tərəfindən layiqli qiymətini almışdır. Bu zəngin irs daim öz ətrafına M.C.Paşayev, Ə.Mirəhmədov, K.Talıbzadə, B.Nəbiyev, İ.Bəktaş, Ş.Salmanov, R.Qənberqızı, M.Adilov, Z.Əsgərli kimi alim nəsli toplamış, tədqiqatlarda onun xidmətləri qədirşünaslıqla dəyərləndirilmişdir. Təəssüf doğurasıdır ki, milli-mədəni irsimizin tədqiqi, təbliği və xalqın maariflənməsi sahəsində F.Köçərlinin müstəsna xidmətlərini layiqincə əhatə edən şəxsi arxiv bu günümüzdə naqis gəlib çatmışdır. Təbii ki, bunun F.Köçərlinin həbsi və qətli kimi ciddi səbəbləri olmuşdur.

Müsavat partiyasının Qazax bölməsinə rəhbərlik edən, AXC-nin təhsil siyasətini həyata keçirmək uğrunda yorul-

⁸ Salmanov A. Firidun bəy Köçərlinin mətnşünaslıq fəaliyyəti // Firidun bəy Köçərli: şifahi və yazılı ədəbiyyat. Bakı, 2013, s. 164.

⁹ Nəbiyev B. Firidun bəy Köçərli. Bakı, 1984, s. 49-50.

maq bilmədən fəaliyyət göstərən F.Köçərli Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra bir çox xalqsevər müasirlərinin biçimli taleyini yaşayan, əksinqilabçı və millətçi kimi “xalq düşməni” adı altında 1920-ci il mayın 10-da (Gəncə üsyanından 15 gün əvvəl) Qazax İnqilab Komitəsi tərəfindən həbs edilib Gəncə Fövqəladə Komissiyasının sərəncamına göndərilmişdir. F.Köçərlinin Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivində saxlanılan istintaq materiallarına (25 səhifədən ibarət olan PS-12206 sayılı qovluq) əsaslanan Cəlal Qasimov yazır: “4 iyun 1920-ci il. Mən, 20-ci diviziyanın 7-ci xüsusi şöbəsinin hərbi müstəntiqi bu gün Firidun bəy Köçərlinskinin əksinqilabi fəaliyyətdə ittihamı haqqında işi və onun barəsində Qazax İnqilab Komitəsi tərəfindən verilən xasiyyətnaməni nəzərdən keçirərək müəyyən etdim ki, müttəhim Köçərlinski vəzifəsindən və böyük səlahiyyətlərindən istifadə edərək zəhmətkeş xalqa qarşı zor tətbiq etmiş, Qazax rayonunda “Müsavat” partiyasının sədri olaraq milli ehtirasları alovlandırmış ki, bunun nəticəsində qonşu xalqlar arasında toqquşmalar baş vermişdir. Onun verdiyi izahatlar heç bir inam doğurmur, çünki rəyinin öyrənilməsini təklif etdiyi şəxslər Qazax İnqilab Komitəsi kimi nüfuz və etibara malik ola bilməzlər. Həmin səbəbə görə müttəhim Köçərlinskinin şahidlərin dindirilməsi ilə əlaqədar vəsatətini rədd etmək olar və onun özünün azadlıqda qalmasının gələcəkdə Qazax qəzasında əksinqilabi hərəkət yaradacağı və fəhlə-kəndlilərin günahsız qanının axıdılmasına bais ola bilə-

cəyini nəzərə alaraq qərara alınır: müttəhim Köçərlinski güllələnsin.

Hərbi müstəntiq: (adı və soyadı göstərilməyib).

Təsdiq edirəm: 7 №-li Xüsusi bölmənin rəisi Liberman.

Təsdiq edirəm: Fövqəladə komissar H.Sultanov”.¹⁰

Bu qərar “müttəhim Köçərlinskinin” güllələnməsi ilə bağlı qərar idi. Amma bu qərarın davamlı, icrası “vacib” olan mərhələli tətbiq üsulları var idi. Bu, ölüm deyildi – ölümün davamı idi. Köçərli kimiləri xalqın yaddaşından həmişəlik silmək üçün, onların ölməzliyinə qəddarcasına edilən daha bir qəsd – arxivlərinin məhv edilməsi və həm də sağların şüuruna yeridilməsi vacib olan “qorxu dərsi” idi. Özlərini, ailələrini, hətta nəsillərini belə bu “dərsin” vahiməsindən qorumaq üçün “xalq düşməni” ilə doğmalığı əlaqələrinin sübutuna yararlı ola biləcək hər şey düşünlü müş, məqsədli şəkildə məhv edilməli idi. F.Köçərli arxivinin bizə gəlib çatmaması – məhv edilməsi, onunla bağlı izlərin müasirləri tərəfindən belə silinməsi bu qəsdin və bu “dərsin” təəssüf doğuran ağırılı-acılı nəticəsi idi.

Rəcəb Əfəndiyevin oğlu Əziz Əfəndizadə xatirələrində yazırdı: “Firidun bəyin atama yazdığı məktublar saysız-hesabsız idi. Repressiya illərində də onları qoruyub saxlamışdı.

¹⁰ Qasımov C. Firidun bəy Köçərlinin müəmmalı ölümü, yaxud gümandan həqiqətə // Qasımov C. Azərbaycan folklorşünaslığı və sovet totalitarizmi. Bakı, 2011, s. 267-268.

1950-ci ilin bir yay ayında atamın alçaq bir kürsüdə əyləşib yanında mis xəkəndaz qoyduğunu gördüm. Yanındakı qovluqlardan hansı kağızları isə götürüb oxuyur və bir-bir xəkəndaza qoyub kibritlə yandırır. Rəngi qıpqırmızı qızarmışdı. Həyəcanı məni narahat etdiyi üçün soruşdum:

– Ata, bu yandırdıkların nədir?

– Müəllimim Firidun bəy Köçərlinin mənə yazdığı məktublarıdır, istəmirəm ki, məndən sonra sizə bir xəttər dəysin, – dedi.

Yaxınlaşıb məktublardan bir neçəsini nəzərdən keçirdim. Əski əlifbada çox gözəl xətlə yazılmışdı. ...Bir söz demədim. Firidun bəyin “xalq düşməni” kimi güllələndiyini bilirdim”.¹¹

Fərhad Ağazadənin qeydə aldığı arxiv materiallarının siyahısında (s.v. 100) C.Məmmədquluzadənin 1887-ci ildən 1913-cü ilə kimi F.Köçərliyə 22 məktub göndərdiyi göstərilmişdir. 1920-ci ildə “xalq düşməni” kimi güllələnmən Köçərlinin arxivinin məhv edildiyi artıq məlumdur. Təbii ki, F.Köçərlinin də bu məktubları cavabsız qoyması ağlasığmazdır. Bəs, Köçərlinin məktublarının C.Məmmədquluzadə arxivində olmamasının səbəbi nə idi? Səbəb – F.Köçərlinin müasiri olan C.Məmmədquluzadənin də arxivinin eyni əqibət yaşamasıdır.

Həmidə Məmmədquluzadə Mirzə Cəlil haqqında xatirələrində yazır: “Sonra öz otağına keçdi, əlyazmalarının

¹¹ Qiyasbəyli M. Rəcəb Əfəndiyev (pedaqoji, metodiki, bədii əsərləri). Bakı, 2001, s. 35-36.

qaralaması saxlanan dolabı açdı, kağızları nəzərdən keçirməyə və bir-bir yerə tullamağa başladı. Mən onun nə edəcəyini duyub təşvişə düşdüm və yaxınlaşıb soruşdum ki, neyləmək istəyirsən? O, cavab verdi ki, sobanı qalamaq istəyirəm. ...Mən ürək ağrısı ilə onun öz əli ilə yazdığı kağızları, əlyazmalarını böyük bağlamalarla sobaya doldurmasına və kibrit çəkməyinə tamaşa edirdim.

Sonra yavaş-yavaş sobaya qaralamaların yerdə qalanlarını atmağa başladı. Mən hiss edirdim ki, bu çox böyük itkidir, ancaq müqavimət göstərə bilmirdim. O, son dərəcə gərgin idi”.¹²

Əslində, bu bağlamaların sobada yandırılması 1931-ci il dekabrının şaxtasını dəf etməkdən daha çox qarşıdan gələn illərin doğurduğu vahimənin dəfinə xidmət edirdi və yandırılan “kağız bağlamalarını”n, “müxtəlif qaralamaların” içərisində C.Məmmədquluzadəyə və müasirlərinə məxsus hansı sənəd, əsər və məktublərin yandığı bu gün də bəlli olmayan bir məsələ kimi qalmaqdadır.

C.Məmmədquluzadə, R.Əfəndiyev, istərsə də digər müasirlərinin “məndən sonra sizə bir xəttər dəyməsin” prinsipi ilə məhv edilən arxiv materialları eyni psixoloji gərginliyin – bu qəsdin və bu “dərsin” davamı və nəticəsi idi.

Akademik B.Nəbiyev görkəmli ədəbiyyatşünas Əziz Şərifin “F.Köçərli və onun arxivi” (“Ədəbiyyat və incəsənət” qəz., 1972-ci il, 3 iyun) adlı məqalə-xatiratına əsasla-

¹² Həmidə xanım Cavanşir. Xatirələrim (ruscadan çevirən və nəşrə hazırlayan: Mehriban Vəzir). Bakı, 2011, s. 346-347.

naraq yazır: “...F.Köçərlinin arvadı Badisəba xanım istəyibmiş ki, Əziz Şərif onların evindəki arxivi nəzərdən keçirsin. Həmidə xanım Əziz Şərifə Badisəba xanıma təqdim etmiş, o da öz növbəsində F.Köçərlinin arxivindən ibarət bir sandıq materialı onlara göstərmiş və demişdir: “Heç şübhə etmirəm ki, bu sandıqdakı yazılar xalqımıza lazım olar. Firidun bəyin ömrü boyu axtarıb tapdığı əlyazmaları, kitab, dəftər buradadır. Bu sandığı bu günə kimi saxlamışam, heç kəsə bundan bir vərəq də verməmişəm...”. Sonra onlar birlikdə sandığın içindəki materialları gözdən keçirmişlər. Əziz Şərifin nəzərini ilkin cəlb edən C.Məmmədquluzadənin, M.Ə.Sabirin, A.Səhhətin, Q.Şərifovun, Ö.Faiqin, S.Mümtazın və başqalarının səliqə ilə dəstələnilənlər iplə bağlanmış yüzlərlə məktubu olur. Bunlardan başqa sandıqda müxtəlif əlyazmaları, şeirlər, tərcümə əsərləri, Azərbaycan folkloru nümunələri, 1400 atalar sözü, 350 bayatı, xüsusən M.F.Axundovun M.P.Vaqif haqqında Adolf Berje üçün rus dilində yazdığı məqalənin avtoqrafı, M.Ə.Sabirin şeirləri və digər qiymətli əsərlər, sənədlər, materiallar varmış”.¹³

Məlum olduğu kimi, Ə.Şərifin F.Köçərlinin şəxsi arxivinin dövlət tərəfindən alınması səyi nəticəsiz qalmışdır. Arxivin sonrakı taleyi ilə bağlı Badisəba xanım Köçərlinin Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin katibi Mircəfər Bağirova rus dilində ünvanlanmış ərizəsi (s.v. 90) var. Həmin ərizədə o, daşınması çətin olan bəzi ev əşyalarını və materialları Bakı şəhərində yaşayan qar-

¹³ Nəbiyev B. Firidun bəy Köçərli. Bakı, 1984, s. 162.

daşı Məmməd Vəkilovun evində müvəqqəti olaraq qoyduğunu yazır. Həmçinin 1937-ci ilin noyabr ayının 10-da Məmməd Vəkilovun oğlu Mustafa Vəkilovun Xalq Daxili İşlər Komissarlığı (rusca: NKVD) tərəfindən həbs edildiyini və onun şəxsi materiallarının müsadirəsi zamanı Firidun bəy Köçərliyə məxsus arxivin də aparıldığını bildirir və ədəbiyyat tarixinə dair həmin qiymətli arxiv materiallarının ona qaytarılmasını xahiş edir. Yazılma tarixi qeyd olunmayan ərizənin mətnindəki 10 noyabr, 1937-ci il məlumatından arxivin artıq xalq deyimində olan “gedər-gəlməz” istiqamətinə yol aldığı məlum olur.

Arxivin sonrakı taleyi Şəmistan Nəzirinin “Qoridən gələn qatar” sənədli povestində son izahını tapır. Əsərin “525-ci qəzet”in 2010-cu il 15 və 16 sentyabr tarixli saylarında dərc olunan “Özü Gəncə üsyanının, arxivi isə 37-nin qurbanı oldu” hissəsindən məlum olur ki, Məhəmməd-əmin Şəkinskinin vaxtilə rəisi olduğu Respublika Arxiv İdarəsində və Daxili İşlər Nazirliyinin Arxivində çox inad və təəssübkeşliklə apardığı axtarışlar müsbət nəticə verməmiş – “Belə görünür ki, çox lazımlı yazıları “lazımsız kağızlar” kimi yandırılıblar”¹⁴ qənaətilə tamamlanmışdır.

F.Köçərlinin şəxsi arxiv materialları içərisində müasirlərindən olan Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzunu, pedaqoq, türkoloq, əlifba islahatçısı, mətbuat tarixçisi, publisist, ictimai xadim Fərhad Ağazadənin

¹⁴ Nəzirli Ş. Özü Gəncə üsyanının, arxivi isə 37-nin qurbanı oldu (“Qoridən gələn qatar” sənədli povestindən parça) // “525-ci qəzet”, 2010, 16 sentyabr, s. 7.

Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə yazdığı “Firidun bəy Köçərlinin bioqrafiyası” (s.v. 37) adlı qiymətli məqaləsi qorunur (bioqrafiyanın digər bir nüsxəsi AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Arxivində saxlanılır – inv.: 566). Həmin məqalədə F.Köçərlinin uşaqlıq illəri, ailəsi və fəaliyyəti haqqında maraqlı faktlar əsasında müfəssəl tərcümeyi-halı verilmişdir. F.Ağazadə 1930-cu ildə – F.Köçərli arxivinin hələ Badisəba xanımda olduğu bir vaxtda Firidun bəyin bioqrafiyasını yazmaq istəyi ilə həmin arxiv materiallarına müraciət etmişdir. O, bu istəyi ilə təkcə “Firidun bəy Köçərlinin bioqrafiyası”nı yox, həm də onun sonralar məhv ediləcək arxivini siyahıya (s.v. 100) almışdır. Görkəmli alim Məmməd Adilov yazır: “Biz bu gün Firidun bəyin şəxsiyyəti və ilkin arxivi haqqında daha geniş təsəvvür əldə etdiyimiz üçün Fərhad Ağazadəyə minnətdar olmalıyıq. Belə ki, dövrünün tanınmış ziyalısı və alimi olan bu şəxs arxivin ilkin variantını araşdırarkən ağılagəlməz bir uzaqgörənlik nümayiş etdirmiş və Firidun bəyin bütün arxiv materiallarının siyahısını çıxarmışdır”.¹⁵

Bu gün həmin irsdən əlimizdə yalnız iki şagird dəftərindən ibarət bir qovluq (s.v. 100) qalmışdır. Bu dəftərlərdən biri Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə yazılmışdır. Burada müxtəlif materialların adları, miqdarı, həcmi göstərilməklə 4 siyahı verilmişdir: I siyahı 1-dən 28-ə qədər; II siyahı 1-dən 7-yə qədər; III siyahı 1-dən 143-ə qədər və

¹⁵ Adilov M. Ön söz əvəzi // Firidun bəy Köçərlinin şəxsi arxivi. Bakı, 2006, s. 6.

“Firidun bəyin öz əsərləri” başlıqlı IV siyahı isə 1-dən 25-ə qədər ardıcıl olaraq nömrələnmişdir.

“Yekunu: 27 dəftər – 1314 səh.” qeyd olunmuş I siyahıda Xaqani, Fəna, Xalxali, Vaqif, Natəvan, Ə.Q.Nəbati, Q.Zakir, A.Bakıxanov, M.F.Axundzadə, M.T.Sidqi, M.S.Ordubadi və başqaları haqqında məlumat verilmişdir. 7 bənddən ibarət II siyahı Müəllimlər Seminariyasının ştat və dərş cədvəli, qeyd dəftərçəsindən vərəqlər, məqalə planı və s. barəsindədir. Əksəriyyətini müxtəlif şair və nasirlərin əsərlərinin adları təşkil edən (“A.Bakıxanov, Məhəmməd Bağır Xalxali, Raci və başqalarının beytləri”, “Abbas ağa Qayıbovun şeirləri”, “Otuz səhifədə müxtəlif şairlərin əsərləri”, “Gəncə şairləri haqqında məlumat və şeirlərdən nümunələr” və s.) III siyahıda həmçinin, “Əli Məhəmmədzadə Nəzmi – tərcümeyi-halı və əsərləri”, “Lənkəran şairlərinin tərcümeyi-halı və əsərlərindən nümunələr”, “Molla Məhəmmədin oğluna nəsihəti”, “Mirzə Fətəliyə həsr edilmiş şeirlər”, “Rəşid bəy Əfəndizadəyə həsr edilmiş şeir” və s. kimi materiallar, proqramlar, həm nəzmlə, həm də nəsrə yazılmış məktublar (“Seyid Yəhyanın məktubu”, “Feyzulla Əliyevin məktubu şeirlər”, “Abbas Səhhətin şeirlə məktubu” və s.) və tərcümələr (“Perevod iz soç. Lermontova” və s.) barəsində məlumat verilmişdir. IV siyahıda isə F.Köçərlinin “Şərab və tənəki barəsində”, “Didaktika haqqında”, “Şəriət dərşinə aid”, “Qori Seminariyasının tarixi haqqında”, “Qarabağ haqqında”, “Aldanmış kəvakib”in rus dilinə tərcüməsi” və sair bu kimi tələbəklik və sonrakı illərdə yazdığı əsərlərinin adları,

Firidun bəyə aid sənədlər və digər materiallar öz əksini tapmışdır.

Qovluqdakı digər dəftərdə vaxtilə Əziz Şərifin Köçərlinin arxivində gördüyü “səliqə ilə dəstələnib iplə bağlanmış yüzrlə məktubun” rus dilində siyahısı verilmişdir. 206 sayda rum rəqəmləri ilə nömrələnmiş bu siyahıda F.Köçərli ilə yazışan müasirlərinin ad və familiyaları, redaksiya və universitetlər tərəfindən yazılmış məktublar, məktublarnın sayı, bəzilərinin qısa məzmunu, tərcümeyihalların adları qeydə alınmışdır. Bu siyahıya əsasən deyək ki, F.Köçərlinin dövrünün bir sıra görkəmli Azərbaycan şair, ədib, pedaqoq və mühərrirləri ilə yaxın yarıdıcılıq əlaqələri olmuşdur: İsmayıl bəy Qasprinski – 11 məktub (1885-1903-cü illər), Eynəli Sultanov – 20 məktub (1886-1913-cü illər), Cəlil Məmmədquluzadə – 22 məktub (1887-1913-cü illər), Haşım bəy Vəzirov – 47 məktub (1889-1915-ci illər), Əlimərdan bəy Topçubaşov – 5 məktub (1893-1903-cü illər), Əhməd bəy Ağayev – 5 məktub (1893-1909-cu illər), Sultan Məcid Qənizadə – 78 məktub (1893-1917-ci illər), Aleksey Çernyayevski – 24 məktub (1894-cü il), Nəcəf bəy Vəzirov – 4 məktub (1895-ci il), Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev – 5 məktub (1896-1917-ci illər), Məhəmməd Tağı Sidqi – 2 məktub (1898-1903-cü illər), Rəşid bəy Axundov – 1 məktub (1902-ci il), Nəriman Nərimanov – 1 məktub (1903-cü il), Fərhad Ağazadə – 10 məktub (1903-1917-ci illər), Həmidə xanım Cavanşir (Davatdarova) – 2 məktub (1905-ci il), Ömər Faiq Nemanzadə – 23 məktub (1905-1913-cü illər), Mirzə Şərif

Mirzəyev – 1 məktub (1915-ci il), Məmməd Əmin Rəsulzadə – 1 məktub (1917-ci il), Üzeyir Hacıbəyov – 14 məktub (1905-1919-cu illər), Abbas ağa Qayıbov – 7 məktub (1907-1912-ci illər), Fyodor Antonoviç Smirnov – 8 məktub (1907-1918-ci illər), Mirzə Ələkbər Sabir – 3 məktub (1908-ci il), Abdulla Şaiq Talıbzadə – 24 məktub (1908-1919-cu illər), Yusif Vəzir Cəmənəmzinli – 6 məktub (1911-1916-cı illər), Hüseyn Cavid – 4 məktub (1911-1916-cı illər), Əli Səbri Qasimov – 25 məktub (1913-1917-ci illər), Rəcəb Əfəndiyev – 8 məktub (1914-1915-ci illər), Salman Mümtaz – 17 məktub (1914-1917-ci illər), Rəşid bəy Əfəndiyev – 4 məktub (1915-ci il) və başqaları, “Kəşkül” qəzeti – 4 məktub (1889-1890-cı illər), “Oqni” jurnalı redaksiyasından – 2 məktub (1907-ci il) və s. kimi daha neçə-neçə müəlliflərin adlarını, məktublarını sadalamaq olar.

Məhv olunmuş bu materiallar, o cümlədən, məktublar tarixi dəqiqlik baxımından mükəmməl bir salnamə, qiymətli zəngin məlumat bazası, unikal elmi-sənədli mənbədir. Bu gün F.Köçərlinin şəxsi arxivində F.Ağazadənin qeydə aldığı iki şagird dəftərindən ibarət siyahı, “Tərcümeyi-hal”, bir neçə məqalə və rus ədəbiyyatından etdiyi bəzi tərcümələrin avtoqrafı, məktublar, sənədlər, fotoşəkillər, çap kitabları və haqqında yazılmış xatirələr saxlanılmaqdadır. Sadalanan bu materialların müəyyən hissəsi M.Adilov tərəfindən transfoneliterasiya edilmiş və elmi ictimaiyyətə təqdim olunmuşdur.

F.Köçərlinin milləti, xalqı üçün etdiklərinin izini itirmək, tarixin yaddaşından silmək məqsədilə düşünülmüş şəkildə irsinin böyük bir qisminin zamanında məhv edilməsinə baxmayaraq, bu gün də onun əsərləri nəşr edilir, haqqında çoxsaylı məqalə və tədqiqat əsərləri yazılmaqla yaddaşlarda yaşayır. Bu da səbəbsiz deyil. Çünki F.Köçərli şərəfli, ləyaqətli ziyalı ömrü yaşadı və bu ömrün ziyası ona xalqının tarixi yaddaşında əbədi yaşamaq haqqı qazandırdı.

* * *
* *

Kitabın tərtib özəllikləri

F.Köçərlinin şəxsi arxivi 19 sayılı fondada mühafizə olunur. 115 saxlama vahidindən ibarət şəxsi arxivdə ümumilikdə 271 material var. Tarixi bəlli olan bütün arxiv materialları əsasında ilk tarix kimi 1887 (“Mövludi-Şərif” kitabı) – son tarix kimi isə 1958-ci (Abdulla Şaiq və Mehdi-xan Vəkilovun ayrı-ayrılıqda F.Köçərli haqqında yazdıqları xatirələri) illəri göstərmək olar.

• Şəxsi arxivdə olan bütün materiallar üzərində – “Tərcümeyi-hallar”, “Firidun bəy Köçərlinin məqalələri”, “Firidun bəy Köçərlinin tərcümələri”, “Firidun bəy Köçərlinin məhv edilmiş arxivi”, “Firidun bəy Köçərli haqqında xatirələr”, “Müxtəlif materiallar”, “Məktublar”, “Sənəd-

lər”, “Fotoşəkillər”, “Əşyalar” və “Müxtəlif çap kitabları” kimi təsnifat aparılaraq 11 bölmədə verilmişdir;

• “Məktublar” 4 (“Firidun bəy Köçərlidən Badisəba xanım Köçərliyə yazılmış məktublar”, “Firidun bəy Köçərlidən müxtəlif şəxslərə yazılmış məktublar”, “Firidun bəy Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar”, “Badisəba xanım Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar”), “Sənədlər” isə 2 (“Badisəba xanım Köçərliyə məxsus sənədlər”, “Müxtəlif sənədlər”) yarım bölmələrə ayrılmışdır;

• Bölmə daxilində materiallar əlifba sırası ilə düzülmüşdür;

• Hər bir materialın dili, əlifbası, avtoqraf, makina çapı və ya əlyazma olması, yazıldığı yeri, tarixi, kağızı, mürekkəbinin rəngi, qısa məzmunu, başladığı və bitdiyi cümlə, həcmi, ölçüsü və saxlama vahidi eyni prinsipə göstərilmişdir;

• Eyni saxlama vahidi daxilində olan hər bir material ayrı-ayrılıqda təsvir edilmişdir. Eyni saxlama vahidi daxilində olan müxtəlif məzmunlu materiallar isə mövzularına müvafiq bölmələrdə yerləşdirilmişdir;

• Bölmə daxilində eyni adlı materiallar saxlama vahidlərinə görə yox, tarixi xronologiyaya uyğun (əvvəlcə tarixləri tam olanlar, sonra natamam olanlar və heç olmayanlar şəklində) verilmişdir;

• Rus dilində olan materialların sərlövhələri Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq verilmişdir;

• Firidun bəy Köçərli və Badisəba xanım Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən poçt kartında yazılmış bəzi məktublarnın göndərilmə yeri və ya yazılma tarixləri göstərilmədiyi üçün həmin məlumatlar kart üzərindəki göndərilmə ştampları əsasında qeydə alınmışdır (məsələn: “Göndərilmə ştampları: Vladiqafqaz, 20 yanvar, 1917-ci il”);

• Bəzi məktublar qısa olduqları üçün “Başlanır” və “Bitir”də tam şəkildə öz əksini tapmışdır. Həmin məktublar bunlardır: s.v. 12 (Firidun bəy Köçərlidən – səh. 80), s.v. 17 (Fərhad Ağayev və Yusif Əliyevdən – səh. 90), s.v. 20 (Əziz və Haşım Nərimanbəyovdan – səh. 89), s.v. 22 (Zülfüqardan – səh. 97, 100), s.v. 28 (Çakərovlardan – səh. 87), s.v. 96 (Məlikovadan – səh. 112), s.v. 99 (Hacərdən – səh. 110). Həmçinin s.v. 60-da “Lalə” (səh. 44) adlı şeir də tam verilmişdir.

• Kim tərəfindən yazıldığı məlum olmayan məktublar “Naməlum şəxsdən” adı altında təsvir edilmişdir;

• Çap kitabları sırasında həm özünün, həm də başqalarının müəllifi olduğu kitablar verilmişdir;

• Bəzi materiallar haqqında səhifənin sonunda qeyd verilmişdir;

• Harada çəkildiyi göstərilməyən bəzi şəkillərin yeri çəkildiyi məkana görə verilmişdir (Məsələn: Şəklin çəkildiyi məkana nəzərə alaraq: Nuxa).

• Kimliyi məlum olmayan şəkillər “Naməlum şəxsin tək şəkli” və ya “Naməlum şəxslərin şəkli” başlıqları altında təsvir edilmişdir;

- Materiallar üzərində təsadüf olunan müxtəlif xarakterli qeydlər təsvirdə olduğu kimi öz əksini tapmışdır;
- Təsvir üçün tələb olunan, lakin oxunaqsız və ya və-rəqin cırılmış hissəsində olan sözlər üç nöqtə ilə – (...) əvəz edilmişdir.
- 1972-ci ildə Dövlət Komissiyasının keçirdiyi yoxla-manın nəticəsi kimi Əlyazmalar İnstitutunda qorunan şəx-si arxiv materiallarının inventar nömrələri saxlama vahid-ləri ilə əvəz edilmişdir. İstifadəçiyə yardım məqsədilə əv-əlki tədqiqatlarda göstərilən inventar nömrələrin hal-ha-zırda hansı saxlama vahidi altında mühafizə olunduğunu müəyyən etmək üçün “Şəxsi arxiv materiallarının inventar nömrələrdən saxlama vahidinə köçürülmə cədvəli” də ki-tabın sonunda təqdim edilmişdir. Arxivdə 115 saxlama va-hidi olmasına baxmayaraq, tərtib edilmiş cədvəldə 114 saxlama vahidi öz əksini tapır. Bu da 115-ci s.v.də qoru-nan “Təlimati-Sokrat” kitabının 1996-cı ildə – yəni artıq saxlama vahidi dövründə arxivə daxil olması ilə əlaqədar-dır. Belə bir cədvəlin arxiv təsvirlərində verilməsi ilk tə-şəbbüsdür.

Qeyd: Arxiv materialları içərisində fotosəkillər saxla-nılan iki qovluqdan biri saxlama vahidi “45”, digəri isə “45^a” şəklində nömrələnmişdir.

Afaq Əliyeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

TƏRCÜMEYİ-HALLAR

**FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN
BİOQRAFİYASI
(1863-1920)**

Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə makina çapı. 15 aprel, 1936-cı il.¹⁶

Saya vərəqlərin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. 4, 8 və 11-ci səhifələrdə düzəliş məqsədilə bənövşəyi mürəkkəblə əlavə kağızda yazılmış hissələr yazının üzərinə yapışdırılmış, 18-ci səhifə isə yarıdan kəsilmişdir.

Bioqrafiya “Şərqli” imzası ilə Fərhad Ağzadə tərəfindən yazılmışdır.

Məzmunu: Əhməd bəyin Əyricədəki mülkündən, onun fars dilinə meylindən, oğlu – F.Köçərliyi ilk olaraq 1872-ci ildə Mirzə Kərim Münşizadənin məktəbinə, 1875-ci ildən isə rus dili məktəbinə göndərməsindən, F.Köçərlinin 1879-cu ildə Çernyayevski ilə tanışlığından, Qori Seminariyasındakı təhsilindən və müəllimlik fəaliyyətindən, tərcümələrindən, dərc etdirdiyi məqalələrdən bəhs olunur.

Başlanır: Mərhum Firidunbəg Şuşa şəhərinin Köçərli məhəlləsində çocuqluq günü keçirmiş, bir çox əziz...

¹⁶ “Şərqli” imzası ilə Qori Seminariyasının məzunu, pedaqoq, türko-loq, əlifba islahatçısı, mətbuat tarixçisi, yazıçı-publisist, ictimai xadim Fərhad Məşədi Rəhim oğlu Ağzadə yazmışdır. O, 1880-ci ildə Şuşada anadan olmuş, 1931-ci il yanvarın 4-də isə Bakıda vəfat etmişdir. Bu səbəbdən bioqrafiyanın sonunda yazılan 1936-cı il yanlışdır. Çox güman ki, makina səhvidir.

Bitir: ...Sağ olsun xalq ədəbiyyatını dirildən şuralı Azərbaycan! Şərqli. 15.IV.1936.

Ölçüsü: 22,5x29 sm.

Həcmi: 26 vərəq.

Fond: 19, s.v. 37.

TƏRCÜMEYİ-HAL

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə avtoqraf. 20 aprel, 1948-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir.

Məzmunu: Badisəba xanımın 1881-1948-ci illərə dair həyat və fəaliyyətindən bəhs edilir.

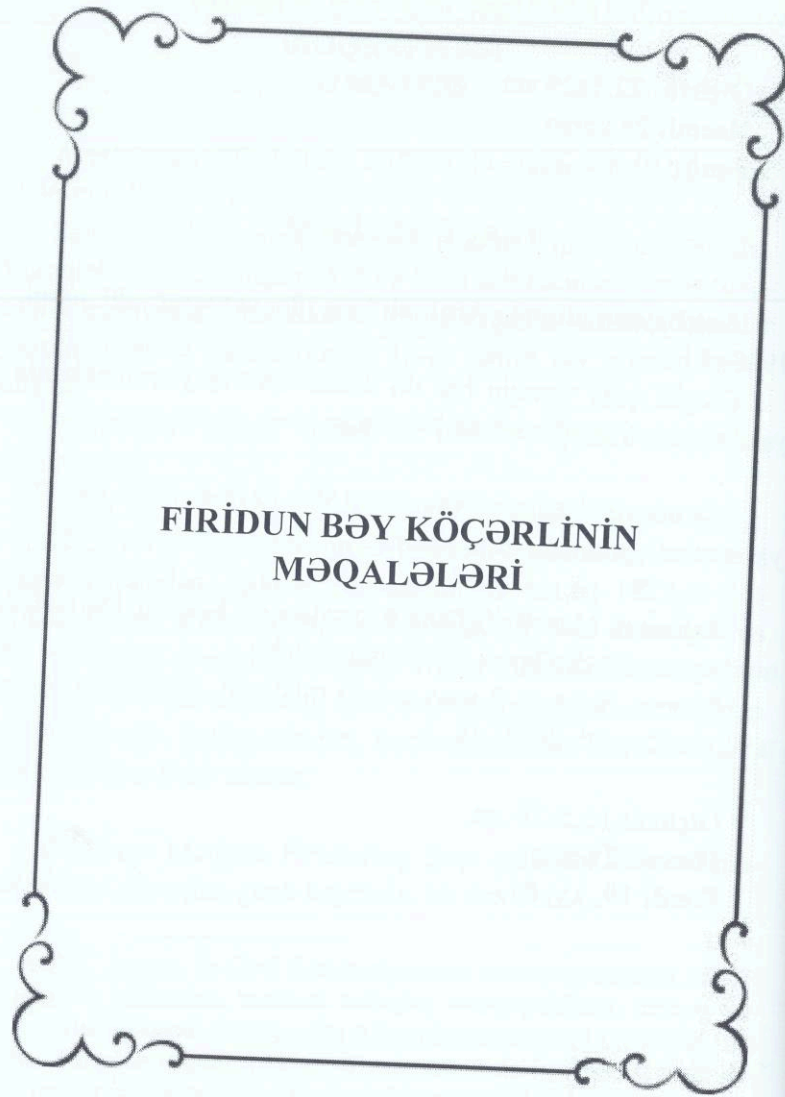
Başlanır: Mən Badi-Səba Mustafa qızı Köçərli 1881-ci il mart ayının 22-də Qazax rayonunun Salahlı...

Bitir: ...Nuxa № 2 uşaq evinin müdirəsi. Badi-Səba Mustafa qızı Köçərli. 20/IV.48.

Ölçüsü: 16,5x20 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 87.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN MÜXTƏLİF
MƏTBUAT SƏHİFƏLƏRİNDƏ DƏRC OLUNMUŞ
MƏQALƏLƏRİNİN SİYAHISI

Rus dilində və Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə avtoqraf. Yazılma yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Qoşa saya vərəqlərin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Siyahı bir qoşa vərəqdə rus dilində, digər qoşa vərəqdə isə Azərbaycan dilində verilmişdir. Vərəqlər nömrələnməmişdir. Mətn üzərində qara karandaşla bəzi ixtisar və əlavələr edilmişdir.

Məzmunu: F.Köçərlinin 1892-1917-ci illərdə rus dilində nəşr olunan "Kaspi", "Novoye obozreniye", "Perevodçik", "Tifliskiy listok", "Zakavkazye", "Znaniye", "Zakavkazskoye obozreniye", "Pravda", "Respublika", "Kavkaz" və s.; 1903-1916-cı illərdə Azərbaycan dilində nəşr olunan "Şərqi-Rus", "Həyat", "İrşad", "Tərəqqi", "Səda", "İqbal", "Həqq yolu", "Açıq söz" və s. mətbuat səhifələrində dərc olunan məqalələrinin siyahısı mənbəyi göstərilməklə verilmişdir.

Başlanır: Статьи Фридун-бека Кочарлинского в разных газетах. Газета Новое обозрение....

Bitir: ..."Açıq söz". 289. 2906. Sentyabr 22. İdarəyə məktub.

Ölçüsü: 22x34,5 sm.

Həcmi: 4 vərəq.

Fond: 19, s.v. 36.

TƏRBİYƏNİN AMİLLƏRİ

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə avtoqraf. Yazılma yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Dama-dama vərəqlərin hər iki üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Səhifələr nömrələnmişdir. Məqalənin başlığı həm də rus dilində “Элементы воспитания, орудия воспитания” şəklində verilmişdir.

Məzmunu: Məqələdə uşağın tərbiyələnməsinin müxtəlif amilləri araşdırılır. Təbiət, ailə, məktəb, oxuduğu kitablar, din, ittifaqi hallar, insanı əhatə edən əşyalar, mühit, cəmiyyət, ətrafda baş verən hadisələrin birbaşa təsiri – tərbiyə amilləri kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Başlanır: Uşağın şəxsiyyətini tərtib və təşkil etməkdə tərbiyə nüfuzu böyük əqddir. Tərbiyə nüfuzun...

Bitir: ...Əksinə olaraq, mənəviyyatca alçaq, xudpərəst cəmiyyətin nüfuzu da fəna və müzir olacaqdır.

Ölçüsü: 15,5x10 sm.

Həcmi: 3 vərəq.

Fond: 19, s.v. 34.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN TƏRCÜMƏLƏRİ

A KİŞİ, NİYƏ YATIBSAN?

(rus dilindən)

Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə makina çapı. Şuşa, 1895-ci il.

Saya vərəqlərin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. F.Köçərli tərəfindən rus şairi Aleksey Koltsovun şeirinin Azərbaycan dilinə edilmiş tərcüməsidir. 3 vərəqdən ibarət material 6-dan 8-ə qədər nömrələnmişdir.

Materialın 1-dən 5-ə qədər nömrələnmiş hissəsi isə saxlama vahidi 102-də qorunan Mixail Lermontovun “Üç xurma” şeirinin Azərbaycan dilinə tərcüməsidir ki, onun da təsviri ayrıca verilmişdir. Məhz həmin hissədə tərcümələrin yazılma yeri və tarixi qeyd olunmuşdur.

Məzmunu: Tənbəlliyyə aiddir.

Başlanır: A kişi, niyə yatıbsan,
İş-gücünü atıbsan?...

Bitir: ... Dur etgilən hərəkət,
Allah versin bərəkət.

Ölçüsü: 21,5x30 sm.

Həcmi: 3 vərəq.

Fond: 19, s.v. 101.

ÜÇ XURMA

(rus dilindən)

Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə makina çapı. Şuşa, 1895-ci il.

Saya vərəqlərin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. F.Köçərli tərəfindən rus şairi Mixail Lermontovun şeirinin Azərbaycan dilinə edilmiş tərcüməsidir.

Tərcümənin titullarında “Üç xurma” və “A kişi, niyə yatıbsan?”, “Rusiyanın məşhur şairləri Lermontov və Qaltsofdan türkə tərcümədir. Mütərcimi: Fridun bəy Köçərli – İrəvan gimnaziyasının lisan türki müəllimi. Şuşa. Məsihi ruhaniyyəsinin vəqif basmaxanasından. Sənə – 1895” qeyd olunmuşdur.

Vərəqlər 1-dən 5-ə qədər nömrələnmişdir. Materialın sonu – 6-dan 8-ə qədər olan hissəsi isə saxlama vahidi 101-də qorunan Aleksey Koltsovun “A kişi, niyə yatıbsan?” şeirinin Azərbaycan dilinə tərcüməsidir ki, onun da təsviri ayrıca verilmişdir.

Məzmunu: Səhrada bitən 3 xurma ağacının taleyindən – dəvə karvanının orda çadırlarını qurmasından, gecə düşəndə isə hər üç ağacın ərəblər tərəfindən balta ilə vurulub doğranması, səhərə qədər ocaqda yandırılması, səhər açılınca isə karvanın heç bir şey olmamış kimi yoluna davam etməsi barəsindədir.

Başlanır: Ərəblər diyarında qumlu çöllərdə
Üç xurma bitmişdi keçmiş illərdə...

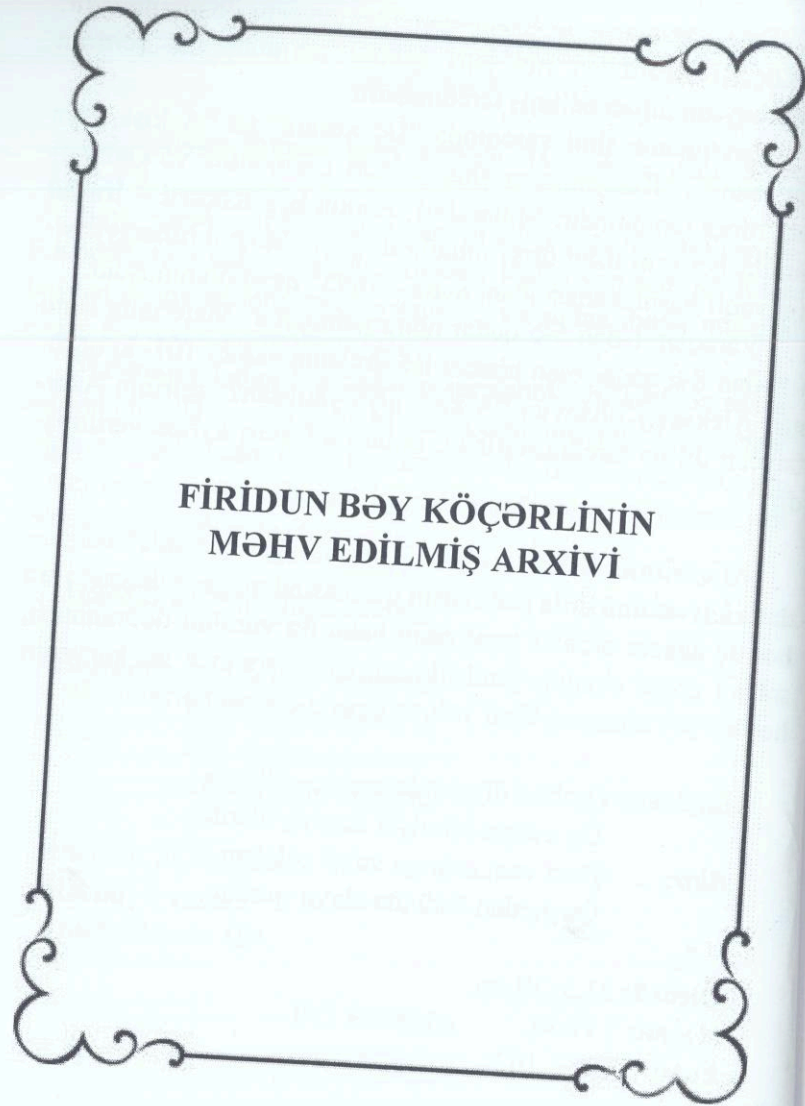
Bitir: ... Bəzi vaxt səhrayı vəhşi çalağan
Quşlardan üstündə eləyir qurban.

Ölçüsü: 21,5x30 sm.

Həcmi: 5 vərəq.

Fond: 19, s.v. 102.

**FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN
MƏHV EDİLMİŞ ARXIVI**

SİYAHI¹⁷

Qovluqda göy üzlü 2 şagird dəftərindən ibarət siyahı var. Dəftərlərdə qeydə alınan bu materiallar F.Ağazadə tərəfindən yazılmışdır.

I dəftər. Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə və rus dilində (bir neçə yerdə) əlyazma. Yazılma tarixi qeyd olunmamışdır.

Dama-dama vərəqlərin hər iki üzünə yaşıl və bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmemişdir. Müxtəlif materialların adı, miqdarı, həcmi göstərilmiş siyahılardır. Materiallar 4 siyahıda verilmişdir: “Yekunu: 27 dəftər – 1314 səh.” qeyd olunmuş I siyahı 1-dən 28-ə qədər; II siyahı 1-dən 7-ə qədər; III siyahı 1-dən 143-ə qədər və “Firidun bəyin öz əsərləri” başlıqlı IV siyahı 1-dən 25-ə qədər ardıcıl olaraq nömrələnmişdir. Mətn üzərində cüzi təshih işi aparılmışdır.

Dəftərin arasında cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara karandaşla Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə yazılmış 58 şairin adı var.

Məzmunu: Müxtəlif şair və nasirlərin əsərlərinin (“Əli Məhəmmədzadə – Nəzmi – tərcümeyi-halı və əsərləri”, “Molla Məhəmmədin oğluna nəsihəti”, “Abbas ağa Qayıbovun şeirləri” və s.), ithafların (“Mirzə Fətəliyə həsr edilmiş şeirlər”, “Rəşid bəy Əfəndizadəyə həsr edilmiş şeir” və s.), proqramların (“Программа мусульм. студенческой организации” və s.),

¹⁷ F.Ağazadə F.Köçərli arxivinin hələ Badisəba xanımda olduğu vaxtda Firidun bəyin bioqrafiyasını yazmaq (1930) istəyi ilə həmin arxiv materiallarına müraciət etmişdir. O, bu istəyi ilə təkcə “Firidun bəy Köçərli arxivinin bioqrafiyası”nı yox, həm də onun sonralar məhv ediləcək arxivini siyahıya almışdır.

məktublara ("Seyid Yəhyanın məktubu", "Feyzulla Əliyevin məktubu şeirlə" və s.), kitabların ("Nicat" cəmiyyətinin Mirzə Fətəlinin 100 illik yubileyinə həsr edilmiş kitabı" və s.) və tərcümələrin ("Aldanmış kəvakib" in rus dilinə tərcüməsi", "Переводы из соч. Лермонтова" və s.) və digərlərinin adları siyahıda öz əksini tapmışdır.

Başlanır: №. Materialın adı. Miqdarı. Səhifə. Tarix. 1. Ədəb. dairə məlum. (Füzuli, Nəbi, Nəvai). 1 dəft. 1-120...

Bitir: ...24. Azərbaycan. Şairlərinin şeir və əsərləri. 3 dəftərdə. 25. F.b.Köçərli kitabxanasının kataloqu.

Ölçüsü: 16,5x20,5 sm.

Həcmi: 10 vərəq + 2 vərəq (əlavə qoşa vərəq).

Fond: 19, s.v. 100.

II dəftər. Rus dilində və Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə (2 yerdə) əlyazma. Yazılma tarixi qeyd olunmamışdır.

Dama-dama vərəqlərin hər iki üzünə yaşıl və bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. Müxtəlif şəxslər, redaksiya və universitetlər tərəfindən yazılmış məktublara, tərcüməyi-halların siyahısıdır. Ardıcıl olaraq 206 sayda rəqəmləri ilə nömrələnmişdir.

Məzmunu: Müxtəlif şəxslərdən (H.Vəzirov, Ü.Hacıbəyov, N.Nərimanov, N.Vəzirov, Ə.Haqqverdiyev, A.Çernyayevski, Ə.S.Qasımov və s.), redaksiyalardan ("Mir İslama", "Oqni", "Kəşkül", "İrşad", "Şərq" mətbəəsi və s.), universitetlərdən (Тифлисский Народный Университет və s.) yazılmış məktublara, avtobiografiyaların (A.Səhhət, A.Şaiq Talıbzadə,

R.Axundov və s.) və digərlərinin adları siyahıda öz əksini tapmışdır.

Başlanır: I – Письма А.О.Черняевского от 1884 г. до 1894 г. – 24 письмо. Письмо Ф.Б.Кочарлинского Черняевскому – 1 п....

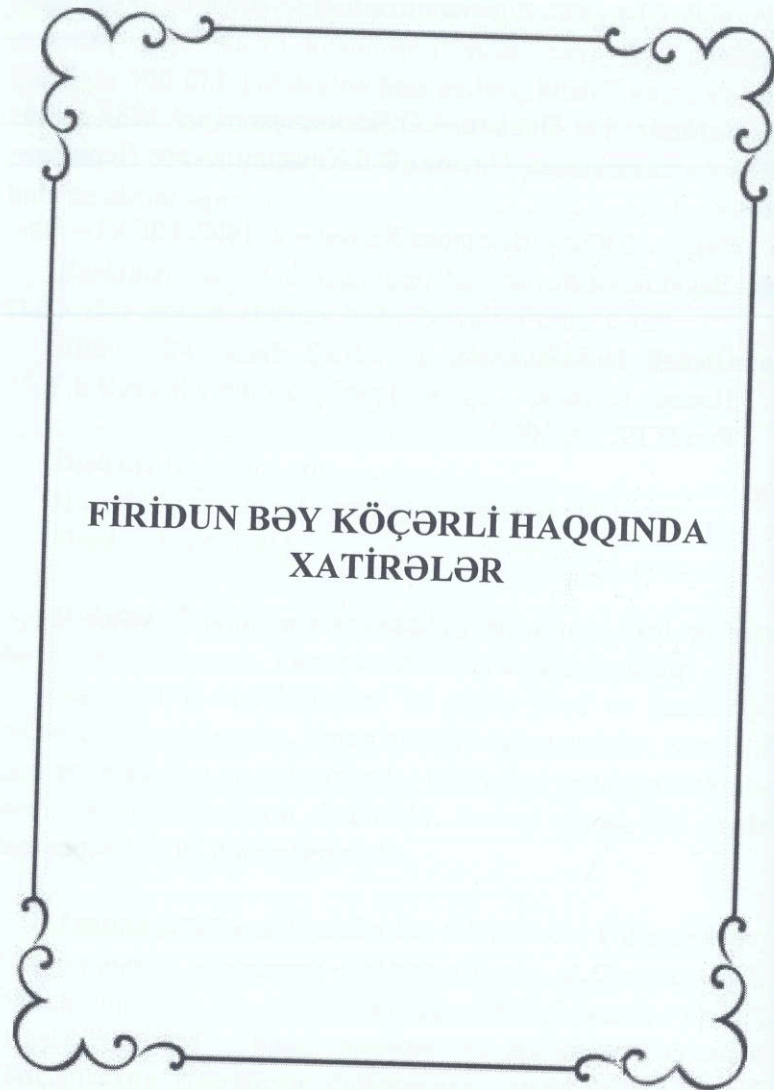
Bitir: ...СICV – Векилова Халим – 2. 1907. СICVI – Əhməd Seyidov – 1 m.

Ölçüsü: 16,5x20,5 sm.

Həcmi: 12 vərəq.

Fond: 19, s.v. 100.

**FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ HAQQINDA
XATİRƏLƏR**

**ABDULLA ŞAIQ
F.KÖÇƏRLİ HAQQINDA XATİRƏLƏRİM**

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə makina çapı. Harada yazıldığı qeyd edilməmişdir. Xatirənin tarixi 2 şəkildə verilmişdir: 3 yanvar, 1957-ci il və 14 fevral, 1958-ci il.

Saya vərəqlərin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. Mətn boyu yaşıl mürəkkəblə düzəliş edilmişdir. Sonda yaşıl mürəkkəblə "14/II.1958. A.Şaik", bə-növşəyi mürəkkəblə isə "3/I-57" qeyd olunmuşdur.

Məzmunu: 1914-cü ildə Firidun bəylə əyani tanışlığına qədər onunla uzun müddət məktublaşmasından, yazdığı əsərlərinə rəy almaq məqsədilə məktubla ona göndərməsindən danışılır. Həmçinin F.Köçərlinin Azərbaycan, rus və Avropa ədəbiyyatına nə qədər bələd olduğu heyranlıqla yad edilir.

Başlanır: Köhnə müəllimlərimizdən olan ədəbiyyatşünas F.Köçərli zəmanəsinin ən savadlı, mədəni...

Bitir: ...qəlbimdə həssas bir insan, qərəzsiz ədəbiyyatçı, yorulmaz bir maarifçi kimi əbədi iz buraxmışdır.

Ölçüsü: 20,5x29 sm.

Həcmi: 3 vərəq.

Fənd: 19, s.v. 38.

**ƏLİ SƏBRİ QASIMOV FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ
HAQQINDA XATİRƏLƏRİM**

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə avtoqraf. Bakı, 10 oktyabr, 1957-ci il.

Saya vərəqlərin bir üzünə göy mürəkkəblə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. Mətn boyu qırmızı karandaşla bəzi cümlələrin altından xətt çəkilmiş və 2-ci vərəqin arxasında əlavə yazılmışdır. Sonda imza edilərək “10 oktyabr 1957. Bakı. Əli Səbri Qasımov” qeyd olunmuşdur. O, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzunu olmuşdur.

Məzmunu: 5 il şagirdi olduğu və 44 il əvvəl ayrıldığı F.Köçərlinin Qori Seminariyasındaki müəllimlik fəaliyyətindən, Azərbaycan dilinin saflığı uğrunda apardığı mübarizəsindən və xətti səlist olan bir tələbə kimi Firidun bəyin tapşırığı ilə “Azərbaycan ədəbiyyatı materilləri”nin üzünün köçürülməsi işini yerinə yetirməsindən bəhs edilir.

Başlanır: Bir sıra məsuliyyətsiz adamlar F. bəyi dindar adlandırmışlar, yalnız ona görə ki, F.b. Qori...

Bitir: ...kimsə müstəsna olmayaraq, onun haqqında belə söylər, onun şagirdi olduğu illəri həsrətlə xatırlar.

Ölçüsü: 20,5x29 sm.

Həcmi: 6 vərəq.

Fond: 19, s.v. 40.

ƏLMƏMMƏD MUSTAFAYEV
(S.M.Kirov adına ADU-nun müəllimi)
F.KÖÇƏRLİ HAQQINDA XATİRƏLƏRİM

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə makina çapı. Harada və nə vaxt yazıldığı qeyd edilməmişdir.

Saya vərəqlərin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. Mətn boyu yaşıl mürəkkəblə düzəliş

edilmiş və bəzi cümlələrin altından qırmızı karandaşla xətt çəkilmişdir. Sonda göy mürəkkəblə “Ə.M.Mustafayev” qeyd olunmuşdur.

Məzmunu: Firidun bəylə 1907-ci ildə Abbas Səhhətin vasitəsilə Şamaxıda yaradılmış ədəbiyyat cəmiyyətində baş tutmuş ilk görüşündən və 1913-cü ildə Bakıda keçirilən müəllimlər toplantısındakı son görüşündən bəhs edilir.

Başlanır: Mən Firidun bəylə 1907-ci ildə Şamaxı şəhərində şair Abbas Səhhət vasitəsilə tanış olmuşam...

Bitir: ...Azərbaycan dili dərslərinin sayı çoxaldı. Bu mənim Firidun bəylə son görüşüm oldu.

Ölçüsü: 20,5x29 sm.

Həcmi: 3 vərəq.

Fond: 19, s.v. 42.

XƏLİL HACILAROV

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə avtoqraf. Tiflis, 5 fevral, 1957-ci il.

Cizgili vərəqlərin hər iki üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. Vərəqlərdən birinin ölçüsü kiçikdir (20x21,5 sm.). Mətn boyu yaşıl mürəkkəblə əlavələr edilmiş, bəzi cümlələrin altından qırmızı və göy karandaşla xətt çəkilmişdir. Sonda “5/II-1957 г. Тбилиси, Çitadəs, № 11” qeyd olunmuşdur. O, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzunu olmuşdur.

Bu xatirə Bəkirə məktub şəklində müraciətlə başlayır və bitir.

Məzmunu: Firidun bəylə tanışlığından, Qoridə təhsil aldığı 5 il ərzində təkcə ona qarşı yox, bütün tələbələrə qarşı diqqətli, qayğıkeş olmasından, F.Köçərlinin də seminariyanın bütün tələbə və müəllim heyəti tərəfindən sevilməsindən bəhs edilir.

Başlanır: Hörmətli və əziz Bəkir! Bir neçə gün bundan qabaq bizim evdə Sizin məktubunuz alınmış, lakin...

Bitir: ...Əllərini sıxıb, elmi işində (fəaliyyətində) müvəffəqiyyətlər diləyirəm. Sizin X.Hacılarov.

Ölçüsü: 20x28,5 sm.

Həcmi: 3 vərəq.

Fond: 19, s.v. 43.

MEHDİXAN VƏKİLOV
(dosent, V.İ.Lenin adına API-nin direktoru)
FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ HAQQINDA
XATİRƏLƏRİM

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə makina çapı. Harada yazıldığı qeyd edilməmişdir. 15 fevral, 1958-ci il.

Saya vərəqlərin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. Mətn boyu yaşıl mürəkkəblə düzəliş edilmiş, bəzi cümlələrin altından qırmızı və göy karandaşla xətt çəkilmişdir. Sonda göy mürəkkəblə imza edilərək "15/II-58. (M.Vəkilov)" qeyd olunmuşdur. O, Qazax Müəllimlər Seminariyasının məzunu olmuşdur.

Məzmunu: F.Köçərli ilə 1918-ci ildə Qazaxda tanış olmasından, Köçərlinin Qori Seminariyasının müsəlman şöbəsinin

Qazaxa köçürülmə təşəbbüsündən, onun insani keyfiyyətlərindən danışılır.

Başlanır: Görkəmli ədəbiyyatşünas və böyük maarif xadimi F.Köçərli ilə mən ilk dəfə 1918-ci ildə...

Bitir: ...vətənimizə və xalqımıza az-çox xeyir verib, öz müəllimimizin vəsiyyətlərinə əməl etməklə sevinirik.

Ölçüsü: 20,5x29 sm.

Həcmi: 4 vərəq.

Fond: 19, s.v. 39.

SEYFULLA ŞAMİLOV
(yazıçı, "Uşaqgəncəşir"nin direktoru)
FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ HAQQINDA
XATİRƏLƏRİM

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə makina çapı. Harada və nə vaxt yazıldığı qeyd edilməmişdir.

Saya vərəqlərin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. Vərəqlər nömrələnmişdir. Mətn boyu yaşıl mürəkkəblə düzəliş edilmiş və bəzi cümlələrin altından qırmızı karandaşla xətt çəkilmişdir. Sonda bənövşəyi mürəkkəblə imzalanmışdır. O, Qazax Müəllimlər Seminariyasının məzunu olmuşdur.

Məzmunu: Qazax Seminariyasında təhsil aldığı zaman F.Köçərlinin onun müəllimi olmasını və həmin illərdə Yusif Qasımovun təşəbbüsü ilə oynadığı tamaşaları hələ də xatırladığını bildirir. 1936-cı ildə M.Ə.Sabirin qızı tərəfindən atasının F.Köçərli ilə yazışmalarından ibarət çoxlu məktubların ona ba-

ğışlanmasından və həmin məktublarda Sabirin Firidun bəyə necə böyük dəyər verdiyindən bəhs edilir.

Başlanır: F.Köçərli mənim, habelə o vaxt Qazax seminariyasında oxuyan tələbə yoldaşlarımdan Səməd...

Bitir: ...məktublar həm Ə.Sabiri, həm də F.Köçərliyi öyrənmək nöqtəyi-nəzərindən çox əhəmiyyətlidir.

Ölçüsü: 20,5x29 sm.

Həcmi: 3 vərəq.

Fond: 19, s.v. 41.

MÜXTƏLİF MATERİALLAR

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ HAQQINDA YAZILACAQ MƏQALƏ PLANI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə əlyazma. Kim tərəfindən, harada və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. Səya vərəqin bir üzünə göy karandaşla yazılmışdır.

Məzmunu: Firidun bəy Köçərli haqqında yazılacaq məqalənin 7 bənddən ibarət planıdır.

Başlanır: 1. Firidun bəy necə bir xalqçı...

Bitir: ...7. Necə bir ədəbiyyatçı: şairlərlə əlaqəsi.

Ölçüsü: 11x14 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 44.

LALƏ

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə əlyazma. Kim tərəfindən və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. "Lalə" adlı şeir səya vərəqin bir üzünə qara karandaşla yazılmışdır. Şeir in transfoneliterasiyası:

Deyirlər ki, səba yeli xəbər aldı lalədən:

Lalə, sən ki, qırmızısan, sinən qaradır nədən?

Lalə dedi: əzəl şəndim, yarpaqlarım tamam ağ,

Sevgim hələ qönçə idi, görməmişdi sinəm dağ.

Bir oxlanmış ürkək maral, yarpağıma tökdü qan:

Mən qızardım, o ah çəkdi, yandı bağırim ahından.

Qovluqda şeirlə yanaşı, 2 şəkil və bank kitabçası var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda müvafiq bölmələrdə təsvir olunmuşdur. Şəkillər "Fotoşəkillər", bank kitabçası isə "Müxtəlif sənədlər"də yerləşdirilmişdir.

Ölçüsü: 10x12,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 60.

ORXON ƏLİFBASINDA¹⁸ YAZI

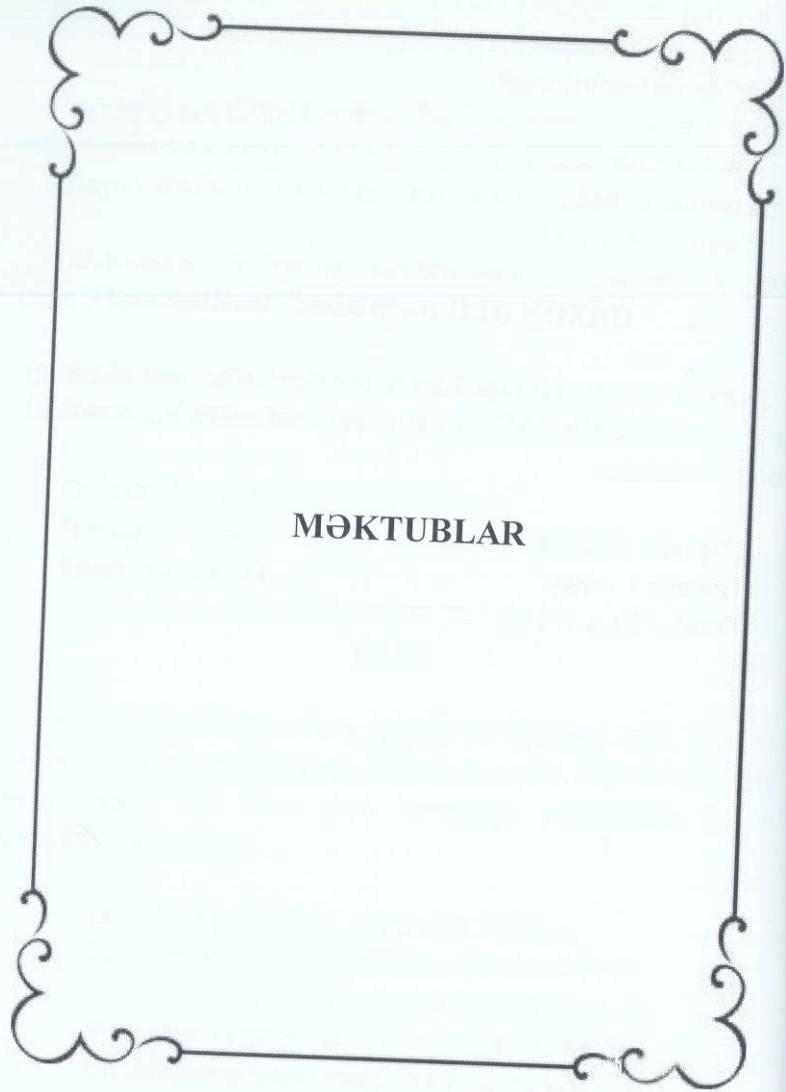
Orxon əlifbası ilə çap. Kim tərəfindən və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. "K." başlıqlı yazı 1-dən 40-a qədər ardıcıl nömrələnmişdir.

Ölçüsü: 62,5x44,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond – 19, s.v. 103.

¹⁸ Orxon əlifbası – Qədim Türk əlifbası.

MƏKTUBLAR

I. FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİDƏN BADİSƏBA
XANIM KÖÇƏRLİYƏ YAZILMIŞ MƏKTUBLAR

I

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 15 aprel, 1897-ci il.
Qoşa saya vərəqin bir üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır.

Məktubun üzərində rus dilində “Закрытое письмо”, “Гори. Татарское Отделение Е.В.Б. Фридун-беку г. Кочарлинскому” və “Bu kağız Badisəba xanım Köçərliinskiyə yetişəcəkdir” qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Fərhad, Hidayət, Abuzər və Məşədi Mehdiqulu ilə bərabər özünün də bu gün sağ-salamat Yevlaxa çatdığını bildirir. Şahmar bəylə oğlu Səməd bəy Qoriyə gəlməli olsalar, onlara yaxşı hörmət etməsini ondan xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Bu gün saat beşdə salamat gəlib Yevlaxa yetişdim ...

Bitir: ...Fərhadın qulağı ağrayır. Olsun ki, mənimlə ora gələ. Vəssəlam. Firidun.

Ölçüsü: 12x7 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 2.

II

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 22 aprel, 1897-ci il.

Qoşa saya vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Tiflisdə bir gün qaldıqdan sonra Qoriyə gəldiyini və evdə hər şeyin sahmanda olduğunu bildirir. Fatma, Abihəyat və Züleyxa xanıma dualarını çatdırmasını yazır. Çox da rıxdığını və ləngimədən gəlməyini təvəqqe edir.

Başlanır: Mənim canım Badisəba. Səndən ayrıldıqdan sonra gəlib bir gün Tiflisdə qaldım...

Bitir: ...Əgər sənə bir şey lazım olsa, yaz məlum elə, tez göndərim. Firidun.

Ölçüsü: 12x20 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 1.

III

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 5 may, 1897-ci il.

Qoşa saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Yalnız bu gün çoxdan Tiflisdə olduğunu bilib arxayınlaşdığını və ona iki məktub yazıb Qazaxa Əhmədağaya göndərdiyinə baxmayaraq cavab almadığını yazır. Onu gətirmək üçün cümə axşamı izn alıb Tiflisə gələ biləcəyini bildirir. Mənsur ağaya, Dürrətünnisa və Müqəddəsətünnisa xanıma salamlarını çatdırmağı xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Ancaq bu gün bilmişəm ki, sən çoxdandır Tiflisə gəlibsən...

Bitir: ...və əzizə Dürrətünnisa xanıma yetirərsən. Səni çox istəyəm Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12x20 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 1.

IV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 5 yanvar, 1898-ci il.

Qoşa saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Salamətçılıq olduğunu və İsmayılın qab-qacağı, padvalı silib-süpürdüyünü bildirir. İnspektorun, xanımının və Əbdülqəni bəyin ona olan salamlarını çatdırır. Tiflisdəkilərə öz salamlarını göndərir və bazar günü gələcəyinə söz verir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Lillahilhəmd, mən sağ və salamat gəlib buraya çıxdım...

Bitir: ...Mustafa ağanı öpürəm. Salamat qal. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 2.

V

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 30 aprel, 1898-ci il.

Qoşa saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Onu xəstə qoyub gəldiyi üçün çox nigaran qaldığını və neçə gündür yazdığı məktublara ondan cavab gözlədiyini bildirir. İsmayıl ağanın ailəsi ilə birgə Kutaisə köçdüklərini yazır və onun nə vaxt gələ biləcəyini soruşur.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Səni naxoş qoyub gəlmişəm. Fikrim sənin yanındadır...

Bitir: ...Daha salamat olasan. Özündən muğayat ol. Firdun Köçərli.

Ölçüsü: 12,5x20 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 2.

VI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 19 oktyabr, 1899-cu il.

Dama-dama vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: İmkan tapan kimi Salahlıya gələcəyini və pula ehtiyacı olarsa, Məmməddən almasını bildirir. Bu yaxınlarda yenə pul göndərəcəyini yazır. Qohum-əqrəbaya salamlarını göndərir.

Başlanır: Əzizei-mehribanım Badisəba. Sizi Tiflisdə qoyub gələndən sonra dübarə Tiflisə gəlmişdim...

Bitir: ...Baqi, hamıya çox salam-dua və səni öpürəm. Firdun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 3.

VII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Yevlax, 29 dekabr, 1899-cu il.

Qoşa saya vərəqin bir üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır.

Məktubun üzərində rus dilində “Закрытое письмо”, “Гор.Гори ея высокоблагородию Бади-Саба хануму г-же Кочарлинской в Татарское Отделение” qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Dekabrın 29-da Fərhad ilə birgə Bakıya gələcəyini və orada iki gün qaldıqdaq sonra Qoriyə dönəcəyini yazır. Əgər Fatma xanım gəlmiş olsa, onu o gələnə qədər saxlamağı və yaxşı qulluq etməyi xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Səndən ayrıldıqdan sonra sağ və salamat gəlib Əyricəyə yetişdik...

Bitir: ...İsmayıl da Əli dua göndərir. Baqi, salamat olasan. Allah amanında. Firdun Köçərli.

Ölçüsü: 12x7 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 3.

VIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 4 sentyabr, 1900-cu il.

Qoşa saya vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Salamətçilik olduğunu və onun üçün darıxdığını bildirir. Müqəddəsətünnisa xanımı da özü ilə Qoriyə gətirmiş olsa, elə bir yerdə gedib Əlimərdan bəy Topçubaşovun xanımı və bacısına baş çəkərlər. Gəldiyi zaman Tiflisdə Mənsur ağanın evində unutduğu bıçaq və paltarlarını da gətirməsini xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Əvvəla sənin və səninin yanında olan qohum-əqrəbanın salamat...

Bitir: ...zontikçiyə versin üz çəkməyə. Çox ola bilər ki, zontikçinin özündə parça olsun. Firidun.

Ölçüsü: 13,5x22 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 4.

IX

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Bakı, 10 mart, 1901-ci il. Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Salamət gəlib Bakıya çatdığını və popeçitelin bir neçə müəllimlərlə birgə onu da qonaq çağırdığını bildirir.

Fərhadın məvacibini alan kimi 100 manatıyla bərabər göndərəcəyini, Hidayət və Ələkbərin isə üzündən öpdüyünü yazır. Cahangirə, Zülfüqara, İsmayla, xozeynin ailəsinə və digərlərinə salamlarını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Əzizlərim Badisəba və Fərhad. Əvvəla məlumunuz olsun ki, sağ və salamat gəlib Bakıya...

Bitir: ...İsmayla salam-dua. Firidun. Smirnovgilə, Rəşid bəyə, Əbdüləli bəyə salam. Firidun.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 4.

X

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Dilican, 20 iyun, 1901-ci il.

Saya vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Sağ-salamat gəlib Dilicana çatdığını və Fərhad-dan aldığı kağızı ona göndərdiyini bildirir. Balış xanımın vəfat etdiyini yazır. Məmməd ağa və Hüseynəli xangili üçün qaymaq, yağ göndərməsini xahiş edir. Yenə kağız yazacağını bildirir və hər kəsə bol-bol salamlarını göndərir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Əvvəla sizin hamınızın salamat olmağıdır. Mən də, Allaha şükür...

Bitir: ...Abihəyat xanıma, Abdulla ağaya ərzi-salam edirəm və Paşa ağanı, Xəlil ağanı öpürəm. Firidun.

Ölçüsü: 12x18,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 4.

XI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Vladiqafqaz, 4 iyul, 1901-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Məktubun birinci səhifəsinin yuxarı hissəsində altında rus dilində “Жельзноводскъ. Михайловский источникъ” yazılmış şəkil vardır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Artıq iki gündür Vladiqafqazda olduğunu və buradan da Kislovodskiyə gedəcəyini bildirir. İsmayıl və Fatma xanımın salamat olduqlarını yazır. Uşaqları öpdüyünü və Abdulla ağaya, xanımına və uşaqlarına salamlarını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Budur, iki gündür ki, İsmayılğilin yanından gəlib...

Bitir: ...salamat olmağın Allahdan diləyirəm. Tatışın da üzündən öpürəm. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 4.

XII

Rus dilində. Qori, 16 oktyabr, 1901-ci il.

Saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Qızdırmasının olduğunu, başının ağrıdığını və iştahasının olmadığını bildirir. Hava soyuq olduğu üçün nahara gəlməyəcəyini yazır.

Başlanır: Дорогая Бади-Саба! Здоровье мое хорошо, немножко есть жар,...

Bitir: ...боюсь холода и есть не хочется. Любящий тебя Ф.Кочарлинский.

Ölçüsü: 11x17,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 4.

XIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 5 dekabr, 1901-ci il.

Qoşa saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Fatma xanımın səhhətilə maraqlanır. Gələndə Mədinə xanımı da gətirməsini bildirir. Müqəddəsətünnisa xanımdan ötən dəfə xudahafizləşə bilmədiyi üçün onun adından üzr istəməsini xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Əvvəla sizin salamat olmağınızdır, saniya bizlər də salamat varıq...

Bitir: ...Tatış salamatdır və sənə dua göndərir. Baqi, salamat olmağınızdır. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq

Fond: 19, s.v. 4.

XIV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 22 aprel, 1902-ci il.

Qoşa saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Həcərin xəstəliyi ilə bağlı narahat olduğunu və həkim gətirilməsinə ehtiyac olduğu halda Məmmədə deməsini yazır. Əgər salamatçılıqdırsa, Mədinə xanımı da özləri ilə götürüb gəlmələrini və onlar üçün çox darıxdığını bildirir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Əgərçi mən özüm də buradayam, amma ürəyim sizin yanınızdadır...

Bitir: ...Buranın havası çox yaxşıdır. Baqi, salamat olmağınızdır. Yolunuza intizardaram. Firidun.

Ölçüsü: 13,5x20,1 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 5.

XV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 24 avqust, 1902-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Əyricəyə gəlib çıxana qədər yağın möhkəm yağışdan islandığını yazır. Yevlaxa, oradan da çatdırarsa Gəncəyə və Qoriyə gedəcəyini bildirir. Hidayətə İsmayıl Şəfi-bəyovdan 15 cild kitabın pulunun almasını deməsini ondan xahiş edir. Həmin pulu və uşaqları götürüb Ələkbərlə birgə Xankəndindən Tiflisə gəlmələrini yazır.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Sağ və salamat gəlib Əyricəyə varid olduq. Bağ-bağça hələ ki,...

Bitir: ...və sair qohum-əqrəbaya. Teymur bəygili hələ buradadır, sizə salamı var. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 5.

XVI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 2 oktyabr, 1903-cü il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Məktubun birinci səhifəsinin yuxarı hissəsində altında rus dilində “Военно-Грузинская дорога. Гора Казбекъ” yazılmış şəkil vardır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Öz səhhəti və nə vaxt gələcəyi barəsində yazmasını ondan xahiş edir. Gəldiyi zaman Mədinə xanımla Müqəddəsətünnisa xanımı da özü ilə gətirməsini bildirir. Hər kəsə

salamlarını göndərir, Məmmədi və Mustafa ağanı öpdüyünü yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba! Əvvəla sizin salamat olmağınızdır, saniya bizlər də salamat...

Bitir: ...Baqi, yenə hamılıqla salamat olasınız. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x22 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 5.

XVII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 14 dekabr, 1903-cü il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Salamatçılıq olduğunu və Məşədi Qulu əmidən kağız aldığını bildirir. Sultan bacının müalicəsi ilə maraqlanır və əgər sağalıbsa, Məmməd ağaya artıq əziyyət vermədən qayıtmalarını yazır. Məmmədə, Sultana, Mustafa ağaya, Keykavusa və Mədinə xanıma salamlarını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Əvvəla sizlərin salamat olmağınızdır, saniya, lillahilhəmd,...

Bitir: ...Diləfruz xanıma da bizim burada qalan xanımlar və mən salam-dua göndəririk.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 5.

XVIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 12 yanvar, 1904-cü il.

Cizgili vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Özü ilə isti pal-paltar götürüb Məmmədlə getməsini yazır. Əgər işdə bir-iki saatlıq növbədə durmağa adam taparsa, gəlib onu vağzala aparacağını bildirir.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Hazırlaşgilən ki, axşam sən də Məmmədlə gedəsən...

Bitir: ...Hər halda sən lazım olan paltarı özünlə götür. Firidun.

Ölçüsü: 8,5x22 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XIX

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 27 yanvar, 1904-cü il.

Cizgili vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Məktub yazmadığına görə ondan nigaran qaldığını və nə vaxt gələcəyi barədə məlumat verməyini bildirir.

Sultan və Sürəyya xanımdan Fatma xanımın vəfatı ilə bağlı onun adına gələn məktubu da ona göndərdiyini qeyd edir. Gələndə İsmayılı da özü ilə gətirəcəyinə ümid etdiyini yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Xeyli vaxtdır ki, gedibsen və bizə bir əhval yazmırsan...

Bitir: ...İsmayılı qoymayasan çox korluq və xiffət eləyə. Tez kağız yazasan. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XX

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 7 aprel, 1904-cü il.

Cizgili vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Getdiyi bir həftə ərzində məktub yazmadığı üçün ondan nigaran qaldığını bildirir. İsmayılın Tiflisə gəlməyəcəyini və Dürrətünnisa xanımın xeyir işi gecikərsə qayıdıb gəlməsini yazır.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Əvvəla sənin salamat olmağındır, saniyə bizlər də salamat varıq...

Bitir: ...Firidun Köçərli. Tatışın işi necə oldu və onun atası gedibdir, yoxsa oradadır?

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 6

XXI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 25 aprel, 1904-cü il.

Cizgili vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: İsmayıl yazdığı məktubunda uşaqlarını Qoriyə gətirib saxlamamızı bizdən rica etdiyinə görə onun uşaqlarını ya Paşa ağa ilə, ya da Məmməd ağa ilə götürüb gəlməyini bildirir. Gələrkən onun dərmanlarını da almasını xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Qoriyə salamat gəlib gördüm ki, əzizi İsmayıldan kağız var...

Bitir: ...Əxəvi-mükərrəm İbrahim ağaya, övrətinə və uşaqlarına. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XXII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 23 iyun, 1904-cü il.

Cizgili qoşa vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Məmmədrza ağadan 26-da nigah olacağı barədə aldığı telə görə şənbə günü Tiflisə gəlməyəcəyini bildirir. İnspektorun Tiflisə getməsi səbəbindən Tatar şöbəsinin bütün işlərinin ona tapşırılması barəsində yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Bu gün hazırlaşdım ki, günortadan sonra saat dördə...

Bitir: ...Səni və əzizim Məmmədi, Mustafa ağanı və Həcəri öpürəm. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XXIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 9 sentyabr, 1904-cü il.

Cizgili qoşa vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Salamətçılıq olduğunu və Müqəddəsətünnisa xanımı görmək üçün şənbə günü Tiflisə gedəcəyini bildirir. Həcərin dərəcə getməsindən və ona xeyli xərci çıxmasından yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Bu gün sənin kağızını alıb və salamət Abaşaya çıxdığımızı...

Bitir: ...Baqi, səni, İsmayılı və uşaqları çoxlu öpürəm. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XXIV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 23 sentyabr, 1904-cü il.

Cizgili vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Müqəddəsətünnisa xanımdan nigaran qaldığını bildirir və nə vaxt gələcəyini soruşur. Məmmədin özünün yazdığı məktubunda möhkəm əzildiyini və əl-ayağının sındığını bildirdiyini xəbər verir. Onun açarlarını Mənsur ağadan alıb göndərməsini, ya da özü ilə gətirməsini xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Əvvəla sənin salamət olmağındır, saniyə bizlər də salamət varıq...

Bitir: ...tez göndər və Müqəddəsətünnisa xanımdan əhval yaz. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XXV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd edilməmişdir. 24 sentyabr, 1904-cü il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Müqəddəsətünnisa xanımın səhətinin yaxşılaşması xəbərinə sevindiğini bildirir. Bazar günü və ya bazar ertəsi onun gəlməsini xahiş edir. Birgə qayıtdıqları zaman isə həm onun həkim məsələsinin həlli, həm də Müqəddəsətünnisa xanımla Məmməd ağanı ziyarət etmələri barədə yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Bu saat sənin kağızını aldım. Müqəddəsətünnisa xanımın...

Bitir: ...hansı ki, Tiflisdən dördə qırx dəqiqə işləyəndə çıxır. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XXVI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, dekabrın əvvəli, 1904-cü il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Bayramın səhəri günü onun gələcəyini düşüncə Tiflisə getdiyini və iki gün vağzala gedib yolunu gözlədiyini yazır. Gəlməməsinin səbəbini soruşur və gələcəyi təqdirdə yağ alıb gətirməsini xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Budur neçə gündür ki, çox həsrətlə sənin yolunu gözləyirəm...

Bitir: ...İmdi də göndərəm idim, amma qorxuram gəlib vaxtında çatmaya. Firidun.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 12.

XXVII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Yevlax, 26 dekabr, 1904-cü il.

Qoşa saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır.

Məktubun üzərində rus dilində “Закрытое письмо”, “Г.Гори. Ея высокоблагородию Бади-Саба ханум Г-же Ко-чарлинской. Спросить в Татарском Отделении” qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Yevlaxa salamat çatdığını bildirir. Bərdəyə, oradan da Əyricəyə gedəcəyi barəsində yazır. Uşaqlardan muğayat olmasını və Bəhmənə çox acıqlanmamasını xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Salamat gəlib Yevlaxa yetişdim. Amma burada Qulu əmigdən...

Bitir: ...hamınızı bağrıma basıram. Səni çox istəyən Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12x7 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 6.

XXVIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Yevlax, 19 may, 1905-ci il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində “Открытое письмо”, “Гор. Гори. В Татарское Отделение. Ея высокоблагородию Бадисаба ханум Г-же Кочарлинской” qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Əyricədəkilərin salamat olduqlarını və yerölcənlərin hələ gəlmədiklərini yazır. Özünü qorumağı, yeməyinə diqqət etməyi tapşırır. Hidayətin ona və Hacərə salamları olduğunu bildirir.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Salamat gəlib Yevlaxa çıxdım və Hidayəti vağzalda tapdım...

Bitir: ...Hacərə salamı var və mən dəxi hər ikinizi öpürəm. Səni çox istəyən Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 14x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 7.

XXIX

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 18 mart, 1906-cı il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Məktub yazmamasından giley edir və Bəhmənin gözünü soruşur. Hacərin hər gün dərstdən sonra Marusyagilə getməsindən, Zülfüqarın Əbdürrəhman ağanın gətirdiyi şəkərçörəyinin birini tamahından yeyib yorğan-döşəyə düşməsin-

dən yazır. Bu bayramlarda pansionların bitişdirilib-bitişdirilməməsi barəsində təcili tel göndərməsini bildirir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Buranın əhvalatını bilmək istəsən, şükür olsun Allaha,...

Bitir: ...Daha nə yazım? Mənim fikrim-xəyalım sənin yanındadır. Səni çox istəyən Firidun.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 7.

XXX

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 22 mart, 1906-cı il.

Cizgili qoşa vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Əbdürrəhman ağa ilə ondan gələn məktublara həddindən çox sevindiğini, Zülfüqarın sağaldığını və əgər özü tezliklə gələ bilməsə, Hacəri göndərəcəyini bildirir. Xanım bacıya, Abihəyat xanıma salamlarını yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba! Sənin və Əbdürrəhman ağanın kağızını bu saat aldım və...

Bitir: ...və xəyalla günümü xoş keçirirəm. İnşallah, tezliklə görüşərik. Sənin Firidunun.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 7.

XXXI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 25 mart, 1906-cı il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Ondan aldığı məktuba görə sevincinin həddi-hüdudu olmadığını bildirir. Zülfüqarın səhhətinin pis olması səbəbindən indi onu qoyub gələ bilməyəcəyini, lakin ya martın 31-də, ya da ki, aprelin 10-da gələcəyini yazır. Əli İsgəndərlə Əhməd ağanın salamları olduğunu bildirir.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Bu saat kağızını aldım və elə bil ki, təzədən cana gəldim və səni görməyə...

Bitir: ...İsfəndiyara tapşırırmışam. Bilmirəm, salamat gətirib çıxardacaqlarmı?

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 7.

XXXII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 16 noyabr, 1906-cı il.

Cizgili qoşa vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: İsfəndiyarın dediklərindən yalnız Musa ağanın oğlu İbrahim ağanın Uzaq Şərqdən qayıtmamağından savayı bir şey anlamadığını və kənardan da Əsəd ağanın qızı haqqında maraqlandıqda bir söhbətin olmadığı barədə yazır.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Bu gün ki, ibarət ola noyabrın 16-ıncı günündən, Salahlıya toya gedən...

Bitir: ...uşaqların sizin hamınıza duası var. Səni çox istəyən Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12,5x21 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 7.

XXXIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 9 dekabr, 1907-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Getdiyi bir həftə ərzində orada nə iş gördüyü barədə niyə yazmadığını soruşur və Fərhadada da yazdığı məktubdan cavab gəlmədiyini bildirir. Sultan bacının naxoşluğuna görə narahat olduğunu və həkimin məsləhəti ilə onun üçün malyariya dərmanı göndərdiyini yazır. Sara, Rəna, Hidayət, Diləfruz və Quba bacının əhvalını soruşur və bol salamlarını göndərir. İşlərini bitirib dekabrın 23-24-də gələcəyi barədə məlumat verir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Neçə vaxtdır ki, getmisən, bir dəfə də kağız yazmırsan ki,...

Bitir: ...Hər nə qulluğunuz olsa, məlum edəsiniz və Fərhad deyərsən ki, tez-tez kağız yazsın. Firidun.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 8.

XXXIV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 11 dekabr, 1907-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: 3-4 gün bundan əvvəl onun üçün Səməd bəyin adına məktub göndərdiyini yazır. Lakin məktub yazdığı günün səhəri Qorinin müəllim və şagird kollektivinə üz verən ağır bir itgi – feldşer Aleksandr Nikolayeviç Potapovun vəfatı onu yenidən məktub yazmağa vadar etdiyini bildirir. İşləri bitərsə 24-də sübh tezdən gələcəyini xəbər verir.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Üç-dörd gün bundan irəli sənin adına Səməd bəyin üstə bir kağız...

Bitir: ...Yazıldı 11-də axşam dekabr, 1907. Qori. Niyə daha Fərhad mənə kağız yazmayır?

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 8.

XXXV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Yevlax, 2 fevral, 1908-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Ondan inciməyinin səbəbsiz olduğunu deyir və Sultan xanımı o vəziyyətdə qoyub ikisinin də getməsinə düz hesab etmədiyini bildirir. Pula ehtiyacı olduğu halda Böyükkişi bəydən almasını yazır.

Tələsdiyinə görə Pəri, Maya, Hürzad və Zeynəb xanımı görə bilmədiyi üçün onlardan onun əvəzinə üzr istəməsinə xahiş edir.

Başlanır: Əzizi-mehribanım Badisəba! Gələn vaxtı sən mənimlə lap nahaq dalaşdın...

Bitir: ...həkimin davasının nəticəsini mənə yazsın. Baqi, salamat olasan. Səni çox istəyən Firidun.

Ölçüsü: 12,5x21 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 8.

XXXVI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 24 yanvar, 1909-cu il.

Cizgili qoşa vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Əbdül Şıxlınskinin vəfat etdiyini və bundan çox kədərləndiyini bildirir. Fatma və Abihəyat xanımın müalicələri ilə maraqlanır. Uşaqların üzündən öpməsini, Fatma xanıma, Dürrətünnisa xanıma və Əbdürrəhman ağaya salamlarını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Sizdən ayrıldıqdan sonra salamat gəlib Qoriyə çıxdım. Gecə vağzalda...

Bitir: ...Mədinə xanıma deyəsən ki, onun üçün kitablar yazdım, gələcəkdir.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 9.

XXXVII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 31 iyul, 1909-cu il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Mədinə xanımın tez-tez məktub yazmasına sevindiyini bildirir. İki-üç günə okruqa göndərilən raportundan bir xəbər çıxmısa, özünün Tiflisə gedəcəyi barəsində yazır. Rübabə xanımın ona salam göndərdiyini və onu Hacıkəndə qonaq çağırıldığını, Polonskinin xanımının da ona salamı olduğunu bildirir.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Axır ki, sən də bizi yada salıb kağız yazdın. Hərgah bu kağızın...

Bitir: ...Daha yazmağa taqətim yoxdur. Yoxsa əzizə Mədinə xanıma yenə bir otkritka yazardım. Firidun.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 9.

XXXVIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 20 oktyabr, 1910-cu il.

Saya vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Salahlı stansiyasına, yoxsa başqa yerə gedəcəyi barədə yazmasını istəyir. Ev-əşikdə salamatçılıq olduğunu və 22-də növbətçi olduğu üçün toyda iştirak edə bilməyəcəyini yazır. Anna Georgiyevnagildə qulluq edən aşbaz Aleksey halal adam olduğu üçün onu öz evimizdə işə qəbul etmək barəsində fikrini yazmağı xahiş edir.

Başlanır: Əzizei-mehribanım Badisəba. Siz tərəfdən nigaran idim, amma dünən telin gəlib məni xatircəm...

Bitir: ...Baqi, hamınızı öpüb, salamat olmağınızı arzu edirəm. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 22x27,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 9.

XXXIX

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Yevlax, 7 aprel, 1912-ci il. Məktub poçt kartının bir üzünə qara karandaşla yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində “Гори. Тифл. Губ. Ея высокоблагородию Бади-Саба ханум Г-же Кочарлинской” qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Yevlaxda heç kəsi görə bilmədiyini və altı manata fayton tutub Əyriyəcə gedəcəyini bildirir. Vaxtında çata bilmədiyi halda isə onun əvəzinə növbətçi olacağını təkrar Rəşid bəyin yadına salmağı xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Salamət gəlib çıxdım Yevlağa. Heç kəsi burada tapmadım...

Bitir: ...Baqi, salamət olmağınızdır. Həcərə, Matryonaya və Mustafaya salam edərsən. Sənin Firidunun.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 10.

XL

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 29 avqust, 1912-ci il.

Saya vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Dürrətünnisa xanım haqqında müfəssəl yazmasını xahiş edir. İmtahanların başlaması səbəbindən çox yorul-

duğunu, Əsgər ağa ilə Mustafa ağa da öz oğlanlarını imtahana gətirdiklərini bildirir. Nina Nikolayevnanın, Quba bacı və Həcərin ona salamları olduğunu və onun üçün çox darıxdıqlarını yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribanım Badisəba. Bu gün Məmməd-rza ağadan yetişən tel bizi bir az xatircəm...

Bitir: ...Mehdi ağaya salamım var. Səni çox istəyən Firidun Köçərli. Tez cavab yaz.

Ölçüsü: 10,5x27,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 10.

XLI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 7 sentyabr, 1912-ci il.

Cizgili vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Dürrətünnisa xanımın sağlması xəbərinə çox sevindiğini, gəldiyi zaman onu da özü ilə gətirməsini və gəlmə vaxtını qabaqcadan xəbər verməsini bildirir. Quba bacı ilə Həcərin Dürrətünnisa xanıma salamları olduğunu yazır.

Başlanır: Əzizei-mehribanım Badisəba. Sənin kağızın və bəradərim Məmmədrza ağanın kağızı...

Bitir: ...çoxlu salamları var, onu və səni öpürlər. Mən də səni çoxlu öpürəm. Sənin Firidunun.

Ölçüsü: 13,5x21 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 10.

XLII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 23 oktyabr, 1912-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Düşməni tərəfindən haqqında ürəkbulandıran bir məktubun yazılması barəsindədir. İndiyə qədər qulluq işlərində heç bir xəta etmədiyi üçün çox rahat olduğunu və bu bərdə rus dilində Məmmədə məktub yazdığını bildirir. Gözünün təkrar əməliyyata ehtiyacı olub-olmamasını soruşur.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Burada olan və başımıza gələn əhvalatı Məmmədə yazdım. Adam oturduğu...

Bitir: ...İsgəndər skarlatinadan naxoş olubdur. Qorxusu yoxdur. Yaxşı olur. Firidun.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 10.

XLIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə (vərəqdə yazılan digər məktub isə rus dilində). Qori, 6 dekabr, 1912-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır.

Məktubun ilk 3 səhifəsi rus dilində Hacər tərəfindən Badisəba xanıma, sonrakı 1 səhifəsi isə Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə F.Köçərli tərəfindən Badisəba xanıma ünvanlanmışdır.

Badisəba xanımın bacısı tərəfindən yazılmış məktub "Hacərdən" başlığı altında müvafiq bölmədə – "Badisəba xanım Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar"da yerləşdirilmişdir. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Qışın sərt vaxtında gəlib Qoriyə çıxdığını və yağan yağışdan evlərinin damdığını, bir tərəfinin isə uçulduğunu yazır. Hələ qulluqçunun olmadığı üçün xərəyi Mustafanın bəşirdiyini bildirir. Gələndə Diləfruzu da özü ilə gətirməsini və hər kəsə salamlarını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba! Şükür olsun Allaha, salamat gəlib çıxdım Qoriyə. Smirnov mənim...

Bitir: ...Əsəd ağaya salam, Abihəyat xanıma da salam edərsən. Baqi, salamat. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 13.

XLIV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 16 oktyabr, 1914-cü il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Ondan aldığı teleqrama görə narahatçılığını və Hacınin difteriya tutmasına məyus olduğunu bildirir. Onun Əbdürrəhmanın evinə getməməsinin və uşaqlarla ünsiyyətinə də icazə verməməsinin vacibliyini yazır. Əgər pula ehtiyacı olarsa, ya ona yazmasını, ya da ki, Əsgər ağadan almasını deyir. Cəmi qohum-əqrəbaya salamlarını göndərir.

Başlanır: Əzizei-mehribana Badisəba. Sənin əvvəlki telin məni çox təşvişə saldı və belə qət elədim...

Bitir: ...Əzizə Mədinə xanıma və Nurseyyidə xanıma salam. Səni çox istəyən Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 11.

XLV

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 15 oktyabr, 1918-ci il.

Məktub “Комитет Бакинской Организации Партии Социал-Революционеров. Баку” blankının hər iki üzünə qara karandaşla yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Ondan aldığı teleqrama görə çox sevindiğini və bu günlərdə nazirlər tərəfindən onun işinə baxılacağını yazır. 3-4 günə gələcəyini və o vaxta qədər Nikomni ilə Nakinovun onu gözləmələrini xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Telini aldım. Salamət olmağına çox şad oldum. Mənim işlərimə bu...

Bitir: ...Baqi, salamət olmağınızdır. Firidun Köçərli. Badisəba Köçərliyə yetişəcəkdir.

Ölçüsü: 18x22,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 11.

XLVI

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 17 may, 1920-ci il.

Saya vərəqin bir üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: İnsanın başına hər cür iş gələ bilər deyərək səbri olmasını və darıxmamasını xahiş edir. Dəsmal, çaydan, stəkan-nəlbəki, çust və digər əşyalarını istəyir. Müəllim və şagirdlərə salamlarını çatdırmasını yazır.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Təvəqqe edirəm ki, çox darıxmayasan. İnsanın başına hər cürə qəza...

Bitir: ...Müəllimlərə və şagirdlərə salam. Səbr elə. Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 17,5x21,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 11.

XLVII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı və ili qeyd olunmamışdır. 15 yanvar.

Cizgili vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: İnspektor onu nahara dəvət etdiyi üçün İsmayılın yemək hazırlamasına ehtiyac olmadığını bildirir.

Başlanır: Badisəba! Bu gün inspektor bizi nahara təklif eləyir.

Bitir: Ona binaən İsmayıl obed hazır eləməsin. Firidun.

Ölçüsü: 8,5x7 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 12.

XLVIII

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı və tarixi qeyd olunmamışdır.

Qalın saya vərəqin bir üzünə göy karandaşla yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Cümə günündən Tiflisdə olduğunu və bazar gününə kimi onun gəlməsini gözləyəcəyini bildirir. Qohum-əqrəbaya salamlarını göndərir və onun yerinə uşaqları öpməsini xahiş edir.

Başlanır: Əzizə Badisəba. Cümə günü səhərdən gəlmişəm Tiflisə və burada səni bazar gününə kimi...

Bitir: ...Həsən ağagilə salam edərsən. Əgər körpü daşıbsa, Qazaxdan gələrsən. Firidun.

Ölçüsü: 10,5x17,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 12.

II. FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİDƏN MÜXTƏLİF ŞƏXSLƏRƏ YAZILMIŞ MƏKTUBLAR

ƏBDÜRRƏHMAN AĞAYA

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. İrəvan, 13 sentyabr, 1895-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Dilicanda ondan ayrılandan bir neçə gün sonra Qarabağa getdiyini, şad xəbəri atasına, bacılarına və qohum-əqrabaya dediyini bildirir. Onların da belə nəcib bir ailə ilə qohum olmalarına çox sevindiklərini yazır. Qış düşməmiş, yollar bağlanmamış nikahın kəsilməsini və Badisəba xanımı gətirməsini arzu etdiyini qeyd edir. Fatma xanıma və digər dost-aşnaya salamlarını göndərir.

Başlanır: Bəradəri-mehrabanım Əbdürrəhman ağa. Ümdə mətləb cənabınızın səhih və salim olmasıdır...

Bitir: ...Baqi, cənabınızın salamat və xoşbəxt olmağıdır. Müxlisiniz Firidun Köçərli.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 14.

HƏSƏNƏ

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 2 oktyabr, 1916-cı il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Ondan aldığı təbrik məktubunu şagirdlərinə də oxuduğunu və belə əxlaqı təmiz, qeyrətli şagirdlərinin xoş əks-sədasını eşitdikcə sevindiğini yazır. Onun dərs dediyi məktəbdə hörmət qazanacağına və Asulla kənd camaatının da onun qədri-ni biləcəyinə ümid edir. Badisəbanın və yoldaşlarının salamları olduğunu bildirir.

Başlanır: Müşfiqi-mehrabanım Həsən! Sənin təbrik telini alıb şagirdlərə oxudum. Çox xoşhal oldular...

Bitir: ...Tez-tez kağız yazıb öz əhvalından və işlərinin nə növ getməsindən məni hali edəsən. Firidun.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 15.

RƏCƏB ƏFƏNDİYEVƏ

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Yekaterinodar, 13 fevral, 1915-ci il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində “В мест. Геогчай, Бакинск. Губернии Учителю Геогчайского уч-ща Раджабу Эфендиеву” qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Şagirdləri ilə bərabər Yekaterinodara göndəril-diyini yazır. Rus vilayəti olduğu üçün müsəlman ruhunun ol-mamasını deyir və onun məktub yazması üçün yeni ünvanını

ona bildirir. Çərkəs köylərindən və Mövlud bayramını necə qeyd etmələrindən bəhs edir.

Başlanır: Əziz mehribanım Rəcəb! Kağızlarının arası kəsilməyinə səbəb, söz yoxdur ki, mənim...

Bitir: ...Badisəbanın salamı var. Müəllimin Firidun. Адрес: Екатеринодар, 8 школа.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 16.¹⁹

RƏCƏB ƏFƏNDİYEVƏ

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 12 oktyabr, 1915-ci il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində "Мест. Георгчай, Бакинск. Губ. Учителю Раджабу Эфенди-заде" qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Məktub yazmadığına görə ondan nigaran qaldığını bildirir. Həcərin bivaxt vəfat etməsindən kədərləndiyini yazır. Həcəbə qədər əmizadəsi Fərhad bəylə Hüseyn bəyin vəfatları da onu yaman yandırdığını bildirir. Yeni nəşrə başlayan "Qurtuluş" və "Açıq söz" qəzetlərinin adları haqqında fikirlərini yazır.

¹⁹ Saxlama vahidi 16-da R.Əfəndiyevə yazılmış 3 məktubla yanaşı, F.Köçərliyə ünvanlanmış məktubun boş zərfi var. Həmin zərf müvafiq bölmədə – "Firidun bəy Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar"da yerləşdirilmişdir.

Başlanır: Əizzi Rəcəb! Kağızın vüsul oldu, xeyli zaman idi ki, səndən kağız yox idi, nigaran idim...

Bitir: ...Bir adam ki, qəzetəyə ad qoymaqla aciz ola, daha ondan nə gözləmək? Müəllimin Firidun.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 16.

RƏCƏB ƏFƏNDİYEVƏ

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qori, 17 dekabr, 1915-ci il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində "Георгчай, Бакинск. Губ. Учителю Раджабу Г. Эфендиеву" qeyd olunmuşdur. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Özünü haqqında tez-tez yazıb məlumat verməyini bildirir və qəzetlərdə nə səbəbə yazı dərc etdirmədiyini soruşur. "Yeni İqbal"a hekayələrindən göndərməyi məsləhət bilir və ehtiyac olarsa, Üzeyir bəyə onun barəsində məktub da yazmağa biləcəyini bildirir. Badisəbanın salamını çatdırır.

Başlanır: Mehribanım Rəcəb. Çoxdandır ki, səndən bir əhval yoxdur. Bilmirəm sən mənə yazmalısan...

Bitir: ...Badisəbanın sənə salamı var. Baqi, Allah amanında olmağımı istəyirəm. Müəllimin Firidun.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 16.

III. FIRIDUN BƏY KÖÇƏRLİYƏ MÜXTƏLİF
ŞƏXSLƏR TƏRƏFİNDƏN YAZILMIŞ
MƏKTUBLAR

BOŞ ZƏRF

Zərfin üzərində rus dilində qara mürəkkəblə “Заказное. В гор. Гори. Фридун беку Г-ну Кочарлинскому. Учителю 3.У.Семинарии” yazılmışdır. Zərfə vurulan göndərilmə ştam-pında “Гори”, “12...1906” yazılmışdır. Oxunaqsız olduğu üçün iyul ayı olması ehtimalladır.

Ölçüsü: 17,5x12,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond: 19, s.v. 16.²⁰

BOŞ ZƏRF

Zərfin üzərində rus dilində qara mürəkkəblə “В гор. Го-ри. Его Высокоблагородию Фридун беку Г-ну Кочарлин-скому в Татарском отделении” yazılmışdır. Zərfə vurulan göndərilmə ştam-pında “Баку” yazılmış, tarixi isə oxunaqsızdır. Çatma ştam-pında isə “Qori”, “4.4.07” göstərilmişdir.

Ölçüsü: 13,5x11,5 sm.

²⁰ Saxlama vahidi 16-da boş zərflə yanaşı, F.Köçərlinin Rəcəb Əfən-diyevə yazdığı 3 məktubu da var. Həmin məktublar tarixi ardıcılıqla müvafiq bölmədə – “Firidun bəy Köçərlidən müxtəlif şəxslərə yazıl-mış məktublar”da yerləşdirilmişdir.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond: 19, s.v. 19.²¹

ÇAKƏROVLARDAN

Rus dilində. Odessa, 14 oktyabr, 1899-cu il.

Məktub poçt kartının Odessanın görünüşünü əks etdirən şə-killi üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə “Кавказ. Гор. Гори. Тифлис губ. Его Высочородию Фри-дун-беку Кочарлинскому. Г. преподавателю Закавказ. Учит. Семинарии” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Dostlarını – yəni, onu və Badisəba xanımı unutmadıqlarını bildirir və işlərinin yaxşı olması diləyi ilə sa-lamlarını çatdırırlar.

Başlanır: Коблевская ул. д. 33, кв. 9. Дорогие и милые супруг и супруга! Друзей забывать не хорошо.

Bitir: Шлём привет, желаем всего наилучшего. Уваж. и любящ. Вас А. и Вал.Чекеровы.

Ölçüsü: 14x9 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 28.

²¹ Saxlama vahidi 19-da boş zərflə yanaşı, F.Köçərliyə Əbdürrəhman tərəfindən yazılmış məktub da var. Həmin məktub bu bölmədə əlifba sırasına görə yerləşdirilmişdir.

ƏBDÜRRƏHMƏNDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan və hansı ildə yazıldığı qeyd olunmamışdır. 10 aprel.

Cizgili qoşa vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Əsəd ağa, Diləfruz və Bəhmənin sağ-salamat Salahlıya çatdıqlarını xəbər verir. Onu görməkdən ötrü Əsəd ağa ilə birgə Qoriyə gəlmək istədiyini, lakin xəstələndiyi üçün vağzaldan geri qayıtmağa məcbur qaldığını bildirir. Badisəbə xanımın əhvalını soruşur və Fərhada yenə tufənglə gəlmiş olarsa, bu səfər əlindən alacağını dilindən xəbərdar etməsini yazır.

Başlanır: Ağa-girami Firidun bəy. Salam-duadan sonra məlumunuz ola ki, Əsəd ağa, əzizə Diləfruz və...

Bitir: ...əgər buraya tufəngli gəlsə, əlindən alacayıq. Baqi, vəssalam. Dübarə Sizi öpürəm.

Ölçüsü: 12,5x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 19.²²

ƏLİDƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Batum, 27 iyul, 1914-cü il.

²² Saxlama vahidi 19-da məktubla yanaşı, F.Köçərliyə ünvanlanmış məktubun boş zərfi var. Həmin zərf bu bölmədə əlifba sırasına görə yerləşdirilmişdir.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində rus dilində “Его Высокородию Фридун-беку Кочарлинскому Сурам-Зиндиси” qeyd olunmuşdur. Digər üzündə isə Batum şəhərinin Mixaylovski küçəsinin görünüşünü əks etdirən şəkil var. Poçt markası vardır.

Məzmunu: Onun göndərdiyi adresə əvvəlcə Müqəddəsətünnisa xanıma, daha sonra isə onların bayramlarını təbrik etmək məqsədilə məktub göndərdiyini bildirir. Ünvanın düzgünlüyünə şübhə etdiyi üçün göndərdiyi məktubların çatmasına inanmadığını qeyd edir. Trabzona gedib gəldikdən sonra müfəssəl məktub yazacağını yazır. Mustafa bəyə, Dürrətünnisa və Mədinə xanıma salamlarını göndərir.

Başlanır: Möhtərəm ata. Siz mənə adresi – Suram-Zindisi – yazdınız. Mən də bu adres üzrə Sizə...

Bitir: ...Badisəbə xanıma salam yazmıyorum, çünki kağızın ona da dəxli var. Oğlun Əli.

Ölçüsü: 13,5x8 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 21.

ƏZİZ VƏ HAŞİM NƏRİMANBƏYOVDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. İrəvan, 7 mart, 1914-cü il.

Məktub poçt kartının Vilnanın kənd həyatını əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində rus dilində “Его Высокородию Фридун беку Г. Кочарлинскому. В гор. Гори” qeyd olunmuşdur. Poçt markası vardır.

Məzmunu: Novruz bayramı münasibətilə hər ikisini təbrik edirlər.

Başlanır: Sizin və Badisəba xanımın eydi-şəriflərinizi təbrik edib, xoşbəxt və...

Bitir: ...xoşvaxt olmağınızı təmənna edirik. Əziz və Haşım Nərimanbəyov.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 20.

FƏRHAD AĞAYEV VƏ YUSİF ƏLİYEV DƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Bakı, 6 mart, 1914-cü il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində rus dilində “Гор. Гори. Тиф. Г. Фридун-беку Г-ну Кочарлинскому (Татар. Отдел.)” qeyd olunmuşdur. Digər üzündə isə Bakı şəhərinin görünüşünü əks etdirən şəkil var. Gerbi və poçt markası vardır.

Məzmunu: Novruz bayramı münasibətilə hər ikisini təbrik edirlər.

Başlanır: Hər iki möhtərəmlərinizin Novruzunu təbrik edirik.

Bitir: Müxlis və mühübbiniz: Fərhad Ağayev, Yusif Əliyev.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 17.

HÜSEYNƏLİ XAN İRƏVANSKİDƏN

Rus dilində. Tiflis, 2 yanvar. İli qeyd olunmamışdır. Göndərilmə şampından: ehtimalla 1902-ci il.

Məktub poçt kartının rus ədəbiyyatı tənqidçisi Vissarion Belinskinin 1843-cü ildə rus rəssamı Kiril Qorbunov tərəfindən çəkilmiş portretini əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə “Гори. Его Высокоблагородию Фридун беку Г. Кочарлинскому” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Məlum işlə bağlı Bakıda olduğunu, lakin yenə heç bir şey alınmadığını bildirir. Məktub nahar vaxtı yetişdiyi üçün Nəcəf bəylə onun şərafinə içdiklərini də yazır. Badisəba xanıma salamını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Дорогой Фридун бек! Был в Баку опять по известному Вам делу, опять ничего не вышло...

Bitir: ...Передайте наш искренний привет Саба баджи. До приятного свидания. Любящий Вас Г.Х.Эриванский.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 24.

İSMAYIL AĞA VƏKİLZADƏDƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan və hansı ildə yazıldığı qeyd olunmamışdır. 2 mart. Göndərilmə ştampından: Kutaisi, ili isə oxunmur.

Məktub poçt kartının Novqorodda 1896-cı ildə keçirilən Ümumrusiya sərgisinin görünüşünü əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində “В гор. Гори. Его Высокоблагородию Фридун беку Кочарлинскому. В Татарское Отделение” qeyd olunmuşdur. Poçt markası vardır.

Məzmunu: Bir aydan çoxdur ki, ondan kağız gəlmədiyi üçün nigaran qaldıqlarını bildirir. Kutaisinin havasının qarlı, yağışlı və küləklil olmasından yazır. İşlə bağlı bəzi yeniliklərin olduğunu, lakin məsələnin tam həllindən sonra bu barədə yazacağını deyir. Həcər xanımın da ondan inciməsini xüsusi qeyd edir.

Başlanır: Bəradəri-mehribanım Firidun. Bir aydan ziyadədir ki, səndən bizlərə kağız yoxdur...

Bitir: ...Həcər xanım sizdən küsübdür və deyir ki, sizlərə belə yazam. Cavabımı yazın.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 23.

İSMAYIL AĞA VƏKİLZADƏDƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kutaisi, 5 dekabr. İli qeyd olunmamışdır.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır.

Məktubun bir vərəqi İ.Vəkilzadə tərəfindən F.Köçərliyə, digər vərəqi isə Fatma Vəkilovadan Badisəba xanıma ünvanlanmışdır.

Badisəba xanıma ünvanlanmış məktub “Fatma Vəkilovadan” başlığı altında müvafiq bölmədə – “Badisəba xanım Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar”da yerləşdirilmişdir. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Mədinə xanıma göndərdiyi məktubla bərabər pul və şeylərin ona çatıb-çatmadığını öyrənmək məqsədilə Mənsura kağız yazdığını, Məmməddən də məktub gəlmədiyi üçün narahatçılığını bildirir. Həmçinin “Qafqaz” qəzetində mü-tərcim yerinin Bədir Rəhimova verilməsi haqqında oxuduğu məlumat barəsində fikrini yazır.

Başlanır: Bəradərim Firidun. Əizzi Fatimə xanım öz fəmilinə səni o qədər kök yazdı ki, bir saatdır ki,...

Bitir: ...mütərcim yeri sərdarın dəftərxanasında verir Bədir Rəhimova. Bilmirəm, kimdir o Rəhimov. İsmayıl.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 29.

MƏMMƏD AĞA VƏKİLOVDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 17 oktyabr, 1914-cü il. Göndərilmə şampından: Tiflis.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində rus dilində “В г. Гори. Его Высокородию Фридуна беку Кочарлинскому. В Татар. Отделение” qeyd olunmuşdur. Digər üzündə isə dağ yolunun görünüşünü əks etdirən şəkil var. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Mustafa ağa ilə birgə bayramını təbrik edir və gəlib onları yad etməsini gözlədiklərini yazır.

Başlanır: Əzizim Firidun. Bayramınızı Mustafa ağa ilə bir yerdə təbrik edib, hamınızı öpürük və...

Bitir: ...Çün biz getməkdən aciziz. Təkrar səni öpürük. Vəssəlam. Bəradərin Məmməd.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 25.

NAMƏLUM ŞƏXS DƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. Göndərilmə şampından: Vladıqafqaz, 20 yanvar, 1917-ci il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində rus dilində “Его высокоблагородию Фридуна беку г. Кочарлинскому. Гор. Гори. Татарское Отдел.” qeyd

olunmuşdur. Digər üzündə isə 1900-1908-ci illərdə Vladıqafqazda inşa edilmiş Muxtarov məscidinin görünüşünü əks etdirən şəkil var. Gerbi və poçt markası vardır.

Məktub “Ayn.Mim” gizli imzası ilə yazılmışdır.

Məzmunu: Podpolkovnik Murad Gəray Tlexasinin xanımı Antonina Filipovnanın ona və Badisəba xanıma olan salamlarını çatdırır, eyni zamanda Ağa Saleh və Qurban İbrahimovun da salamları olduğunu yazır.

Başlanır: Ustadi-mükərrəm! Bəd əz salam. Qoridə olduqları vaxt kapitan, imdi podpolkovnik Murad...

Bitir: ...Heç olmasa, bir çox şeydən artıq sevdiyim gözəl məktublarınızı alaram. Ayn.Mim.

Ölçüsü: 13,5x9 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 18.

PAVEL PRİXNYADAN

Rus dilində. Qori, 3 noyabr, 1896-cı il.

Məktub açıqcanın bir üzünə qırmızı mürəkkəblə yazılmışdır. Qızılgül şəkli olan digər üzündə isə “Поздравляю Ф. и Б.” qeyd olunmuşdur. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Badisəba xanımla rəsmi evlilikləri münasibəti ilə təbrik edir, can sağlığı və ailə xoşbəxtliyi arzulayır.

Başlanır: В столь радостный и счастливый для Вас и для меня день, поздравляю Вас, дорогой Фиридун...

Bitir: ...Вашим родственникам счастья, здоровья и всего, всего наилучшего! Любящий Вас П.Прихня.

Ölçüsü: 7x10,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 26.

PAVEL PRİXNYADAN

Rus dilində. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 12 yanvar, 1902-ci il. Göndərilmə şampından: Tiflis.

Məktub poçt kartının Moskvanın ticarət cərgələrinin görünüşünü əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə “Его Высокородию Фиридунбеку Кочарлинскому. Вероучителью Татарского отд. При Закавказской учит. Семинарии. В г. Гори (Тифл. Губ.)” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: II dərəcəli Müqəddəs Stanistlav ordeni ilə təltif olunması münasibətilə təbrikini, ona və Badisəba xanıma can sağlığı və xoşbəxtlik arzuladığını bildirir.

Başlanır: Дорогой Фиридунбек! Ек. Ст. и я душевно поздравляем Вас с Монаршею милостью,...

Bitir: ...Дай, боже здоровья и счастья Вам и Бади Сабе! Искренно преданный Вам П.Прихня.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 26.

RƏCƏB ƏFƏNDİYEVDƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Batum, 5 iyun, 1914-cü il.

Məktub poçt kartının bir üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində rus dilində “Его Высокородию Фридунбеку Кочарлинскому. Г. Гори” qeyd olunmuşdur. Batumun təbiətini əks etdirən digər üzündə isə rus dilində “Шлю привет из Батума” yazılmışdır. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Batuma səhər çatmalarından və havasının çox gözəl, sakit olmasından yazır. Gecə 3-də isə Sevastopola yola düşəcəklərini bildirir. Badisəba və Həcər xanıma salamlarını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Ustadi-möhtərəmim! Bu gün səhərdən Batuma yetişdik. Çox gözəl şəhərdir... Dəryanın...

Bitir: ...Sevastopola tərəf yola düşəcəyik. Badisəba xanıma, Həcər xanıma salam edirik. Rəcəb.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 27.

ZÜLFÜQARDAN

Rus dilində. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 5 sentyabr, 1904-cü il. Göndərilmə şampından: Gəncə.

Məktub poçt kartının təbiətin qış fəslinin görüntüsünü əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzün-

də isə “Гор. Гори. Его Высокоблагородию Г. Фридун беку Кочарлинскому” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Gəncəyə təyin olunduğunu və sabah yola düşəcəyini xəbər verir. Onun üçün etdikləri hər bir şeyə görə təşəkkürünü bildirir.

Başlanır: Дорогой дядя! Я назначен в Елисаветполь и выезжаю завтра. Шлю Вам привет...

Bitir: ...и благодарю за хлопоты обо мне. Поклон всем. Ваш Зульфугар.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 22.

ZÜLFÜQARDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Gəncə, 6 noyabr. İli qeyd olunmamışdır. Göndərilmə şampından: 1904-cü il.

Məktub poçt kartının Göygözü əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində “Гор. Гори (Тиф. губ.). Его Высокоблагородию Г-ну Фридун-беку Кочарлинскому” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Onlardan aldığı məktuba görə könlünün şad olduğunu yazır. Allahdan Badisəba xanımın bu ramazanda ibadətinin qəbul olunmasını dilədiyini və ona salamını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Qibləgaha! Çoxdandır ki, məktubi-müşfiqanəniz vüsul olub qəlbimi şad və könlümü...

Bitir: ...itaətin məqbulunu Xudavəndi-Həqqimdən dilə-rəm. Əddua. Zülfüqari-şüma.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 22.

ZÜLFÜQARDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan və hansı ildə yazıldığı qeyd olunmamışdır. 14 dekabr. Göndərilmə şampından: Gəncə, 1904-cü il.

Məktub poçt kartının Daşkəsəndəki şalaləni əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə rus dilində “Гор. Гори. Его Высокоблагородию Г-ну Фридун-беку Кочарлинскому” qeyd olunmuşdur. Poçt markası vardır.

Məzmunu: Əyricəyə 23-də gedəcəyini və onlardan da gədən olarsa, bir yerdə getmələri üçün xəbər etmələrini yazır.

Başlanır: Qibləgaha. Ərzi-salamımı hüzurunuza yetirəndən sonra məlum edirəm ki, biz Əyricəyə...

Bitir: ...xəbər verəsiniz gözləyək, bir yerdə getməyimiz çox yaxşı olardı. Baqi, əddua. Zülfüqar.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 22.

ZÜLFÜQARDAN

Rus dilində. Haradan və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. Göndərmə ştapından: Gəncə, 10 mart, 1905-ci il.

Məktub poçt kartının Gəncə şəhər parkının görünüşünü əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə “Гор. Гори. Его Высокоблагородию Фридун-беку Кочарлинскому” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Novruz bayramı münasibətilə onları təbrik edir.

Başlanır: Поздравляю Вас, сестру и детей с новрузом!

Bitir: Приветствую сестру с днём ангела! Зульфугар.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 22.

ZÜLFÜQARDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Pyatıqorsk, 22 avqust. İli qeyd olunmamışdır. Göndərmə ştapından: 1913-cü il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində rus dilində “Фридун-беку Кочарлинскому. Учителю Уч.Семинарии Гор. Гори (Тифлис. губ)” qeyd olunmuşdur. Digər üzündə isə Pyatıqorskda Lermantov mağarası üzərində 1831-ci ildə Bernardatsi qardaşlarının memarlığı əsasında inşa olunan “Eolova arfa” (“Küləyin mahnısı”; Eolova – yunanların mifik Küləklər Allahıdır) köşkünün görünüşünü əks etdirən şəkil var. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Onun artıq Qoriyə çatdığını güman etdiyi üçün məktubu indi yazdığını bildirir. Avqustun 3-dən Pyatıqorskda olduğunu və yürüşə çıxaraq Terasski vilayətini piyada gəzəcəyini yazır. Hər kəsə salamını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Bəradər Firidun! Adresini bilməməyə görə kağız yaza bilmədim. İndi yəqin gəlibsən...

Bitir: ...İnşaallah yazaram. Hamıya ərzi-salamımız var. Öpürəm səni. Zülfüqar.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 22.

IV. BADİSƏBA XANIM KÖÇƏRLİYƏ MÜXTƏLİF
ŞƏXSLƏR TƏRƏFİNDƏN YAZILMIŞ
MƏKTUBLAR²³

ALEKSEY ÇERNYAYEVSKİDƏN

Rus dilində. Haradan və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. Göndərmə ştapından: yalnız dekabr oxunur.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində “Гори. Тифлис. губрн. Е.В.Б. Бади-Саба ханум Кочарлинской. Учительская Семинария” qeyd olunmuşdur. Digər üzündə isə “С новым годом!” yazılmış uşaq şəkli var. Poçt markası vardır.

Məzmunu: Yeni il münasibəti ilə hər ikisini təbrik edərək can sağlığı və xoşbəxtlik arzulayıır.

Başlanır: Многоуважаемые Бади-Саба ханум и Фридун бек! Шлю Вам привет и поздравление с...

Bitir: ...Глубокоуважающая Вас и преданная Вам А.Черняевский. Когда будете в Тифлисе зайдите ко мне.

Ölçüsü: 13x8 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 32.

²³ Badisəba xanıma həyat yoldaşı F.Köçərli tərəfindən yazılmış 48 sayda məktub ayrıca “Firidun bəy Köçərliyə Badisəba xanım Köçərliyə yazılmış məktublar” bölməsində verilmişdir.

D.ƏLƏSGƏROVDAN

Rus dilində. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 19 may, 1948-ci il.

Saya vərəqin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. Məktub sonda bənövşəyi mürəkkəblə imzalanmış və tarix “19-V-48 г.” qoyulmuşdur. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Azərbaycan SSR Təhsil Nazirliyi tərəfindən Azərbaycanda yaranan və fəaliyyət göstərən pedaqoji müəssisələrin tarixinə dair arxiv məcmuəsinin hazırlanması barəsindədir. Bu işlə əlaqədar olaraq, Qazaxda ilk direktoru Firidun bəy Köçərli olan Müəllimlər İnstitutunun yaranması, tələbələri, müəllimləri və s. haqqında məlumat verməsini xahiş edir.

Başlanır: Уважаемая т. Кочарлинская! В связи с тем, что Министерство просвещения Азербайджанской...

Bitir: ...контингент учащихся и педагогов, материальная база и т.д. Уважающий Вас: Д.Алескеров.

Ölçüsü: 19,5x28,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 94.

DÜRRƏTÜNNİSADAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 15 mart, 1901-ci il.

Saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Özlərinin sağ və salamat olduqlarını bildirir. Firidun bəy və özü haqqında tez-tez yazmasını xahiş edir. Anasının hamiləliklə yığışib yaylağa getməyimizi təvəqqe etdiyini yazır.

Başlanır: Əzizə Badisəba bacı. Bizlər əlhəmdülillah, sağ və salamat varıq. Allah-təala sizlərin də həmişə...

Bitir: ...Firidun bəyə çoxlu ərzi-salam de və hamımız səni öpürük. Vəssəlam. Dürrətünnisə.

Ölçüsü: 12,5x21 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 92.

DÜRRƏTÜNNİSADAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 20 mart, 1904-cü il.

Saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Niyə məktub yazmadığını soruşur. Bacısının Salahlıdan gələndən çox bərk xəstə olduğunu, qızdırdığını bildirir. Bayram günlərində hara getməyi planlaşdırdığını soruşur və Firidun bəyə salamlarını çatdırmağı yazır.

Başlanır: Əzizə Badisəba bacı. Çoxdan bəri sizdən kağız yoxdur. Niyə kağız yazmıyorsunuz?..

Bitir: ...Daha salamat ol. Səni çox-çox öpürəm. Firidun bəyə məndən çox salam de. Bacın Dürrətünnisə.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 92.

ƏBDÜLƏLİ, YEKATERİNA PRİXNYA VƏ PAVEL PRİXNYADAN

Rus dilində. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. Göndərilmə ştapından da oxunmur. 8 mart, 1907-ci il.

Məktub poçt kartının yunan qızını əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə “В Гори Тифлисской губ. Его Высокородию Фридунбеку Кочарлинскому для передачи Бади Саба Кочарлинской” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Badisəba xanımın ad gününü və hər ikisinin Novruz bayramını təbrik edirlər.

Başlanır: Глубокопечетаемых Бади Саба и Фиридун бека сердечно поздравляем с Новруз...

Bitir: ...желаем обоим здоровья, счасья и долголетия! Привет обоим. Ваши Абдул-Али, Ек. и Пав.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 30.

ƏBDÜRRƏHMƏNDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan yazıldığı və ili qeyd olunmamışdır. 16 may.

Cizgili vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Vərəqin yarından cırılmasına baxmayaraq məktub tamdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Uzun müddətdir ki, onu yaddan çıxartdıqları, məktub yazmadıqları üçün çox incidiyini, lakin yada düşmək ümidilə xeyli vaxt gözlədikdən sonra yenə dözməyib onlara məktub yazdığını bildirir. Əsədullanın evinin hazır olduğunu, bu ayın 25 də hamılıqla ora köçəcəklərini və əgər onun ürəyini alıb bağışlana bilsələr onlar da gəlib yayı birgə keçirə biləcəklərini yazır. Abihəyatın da salamlarını çatdırır.

Başlanır: Əzizim, nuri-didəm Badisəba. Hərçəndi sizin susmağınıza baxanda gərək yazmaya idim...

Bitir: ...Firidun bəyə salam edir. Baqi, sağlığını, vəssəlam. Fi-mahi-mayın 16-nda. Əbdürrəhman.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 93.

ƏHMƏDDƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Qazax, 6 iyun, 1897-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Ondan aldığı məktuba görə çox sevindiğini, lakin anasının xəstə olması xəbərinə məyus olduğunu bildirir. Firidun bəyin kağızını Əbdürrəhman qağaya göndərdiyini məlum

edir. Onun üçün papaq alıb göndərdiyi üçün də təşəkkürünü yazır. Qohum-əqrəbanın salamlarını yetirir.

Başlanır: Əzizim Badisəba. Bu gün sənin kağızın mənə çatdı və mən də çox şad oldum. Sən yazırsan ki,...

Bitir: ...Mən də sənin üzündən öpürəm. Bəradərin Əhməd. Şəhri-Qazax. İyunun 6 günündə. Sənə 1897.

Ölçüsü: 12,5x20 sm.

Həcmi: 1+1 (boş) vərəq.

Fond: 19, s.v. 95.

ƏHMƏDDƏN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Haradan və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır.

Cizgili vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Aldığı məktubdan onların sağ və salamat olduğunu bilib çox sevindiğini yazır. Onun suallarına cavab olaraq bildirir ki, evlənmək istədiyi qız həqiqətən də rusdur, yaxşı qızıdır və ondan savayı heç kimlə ailə qurmağı fikirləşmədiyini və bu barədə anasına deyəcəyini bildirir. Hamıya salamlarını göndərir, onu və Firidun bəyi öpür.

Başlanır: Əzizim, nuri-çəşmim Badisəba. Dün sənin kağızını təslim aldım. Sağ və salamat olduğunu bilib...

Bitir: ...Məndən hamıya salam söylə. Səni və Firidun bəyi öpürəm. Bəradərin Əhməd.

Ölçüsü: 13x21 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 95.

FATMA VƏKİLOVADAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kutaisi, 5 dekabr. İli qeyd olunmamışdır.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır.

Məktubun bir vərəqi F.Vəkilova tərəfindən Badisəba xanıma, digər vərəqi isə İsmayıl ağa Vəkilzadədən F.Köçərliyə ünvanlanmışdır.

F.Köçərliyə ünvanlanmış məktub "İsmayıl ağa Vəkilzadədən" başlığı altında müvafiq bölmədə – "Firidun bəy Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar"da yerləşdirilmişdir. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Məktubuna çox sevindiklərini və 20 gündür ki, Məmməddən bir xəbər olmadığını bildirir. Bu barədə Mənsur əmisinə məktub yazdığını və anasını görmək üçün Qazaxa gedəcəyini yazır. Firidun bəylə Cahangirə salamlarını göndərir.

Başlanır: Nuri-çəşmim Badisəba. Kağızın bizə vüsul olub, ürəyimizi şad elədi. İyirmi gün olur ki, Məmməd...

Bitir: ...Firidun bəyə ərzi-salam edirəm. Cahangirə mənədən salam et. Bacın Fatma xanım Vəkilova.

Ölçüsü: 13x20,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 29.

HACƏRDƏN

Rus dilində (vərəqdə yazılan digər məktub isə Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə). Qori, 6 dekabr, 1912-ci il.

Cizgili qoşa vərəqin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır.

Məktubun ilk 3 səhifəsi rus dilində Hacər tərəfindən Badisəba xanıma, sonrakı 1 səhifəsi isə Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə F.Köçərli tərəfindən Badisəba xanıma ünvanlanmışdır.

F.Köçərli tərəfindən Badisəba xanıma yazılmış məktub müvafiq bölmədə – "Firidun bəy Köçərliyə Badisəba xanım Köçərliyə yazılmış məktublar"da yerləşdirilmişdir. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Xanım bacının xəstəliyinin yaxşılığa doğru getməsinə sevindiğini bildirir. Diləfruz bacının və Əbdürrəhman dayının əhvalını soruşur. Matryona Qaufmanın yoxluğu səbəbindən Mustafanın bişirdiyi göylü şorba və bozbaşa qayıdaraq günlərini heç də pis yola vermədiklərini yazır.

Başlanır: Дорогая сестра! После Вашего быстрого отъезда мы очень беспокоились о Ханум бажи...

Bitir: ...что у меня времени нет, чтобы писать ей письмо. До свидания. Целую Ваши руки. Ваша Ажар.

Ölçüsü: 13,5x21,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 13.

HACƏRDƏN

Rus dilində. Haradan və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. Göndərilmə şampı yoxdur.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində “Ея Высокоблагородию Г-же Бадисабе ханум Кочарлинской от А.Е.” qeyd olunmuşdur. Batum limanının görünüşünü əks etdirən şəkilli üzündə isə “Поздравляю с Гурбан байрамом” yazılmışdır. Poçt markası yoxdur.

Məzmunu: Qurban bayramı münasibətilə təbrik edir. Qiymətləndirmə zamanı bütün fənnlərdən yaxşı, yalnız iki fənnədən 2 və 3 aldığı bildirir. Məktubu səlqəsiz yazdığı üçün üzr istəyir və gələn dəfə belə olmayacağına söz verir.

Başlanır: Дорогая сестра! Слава Богу, мы живём здорово. Я получила отметку, у меня всё хорошо...

Bitir: ...Простите, что я плохо написала. Поклон всем. На другой раз хорошо напишу.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 99.

HACƏRDƏN

Rus dilində. Haradan və nə vaxt yazıldığı qeyd olunmamışdır. Göndərilmə şampı yoxdur.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində “М=И Кочарлинской” qeyd olunmuşdur. Digər üzündə isə fırtınalı dənizdə donanmanı əks etdirən şəkil vardır.

Şəklin altında rus və fransız dillərində “Й.Айвазовский. Старый флот. I.Аивасовскы. L'ancienne Flotte” həkk olunmuşdur. Poçt markası yoxdur.

Məzmunu: Ad günü münasibətilə onu təbrik edir və xoş arzularını bildirir.

Başlanır: Дорогая сестра! Поздравляю с днём рождения и желаю провести в радости и...

Bitir: ...много таких дорогих и приятных для нас всех дней. Люб. Вас Ажар.

Ölçüsü: 13,5x8 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 99.

MƏHƏMMƏD AĞA VƏKİLOVDAN

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kutaisi, 25 iyun, 1898-ci il.

Cizgili vərəqlərin hər iki üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Zərfi yoxdur.

Məzmunu: Firidun bəyin Qarabağdan qayıdıb-qayıtmadığını bilmədiyi üçün məktubu ona yazdığını bildirir. Kutaisidə ona 2 otaqlı ev verildiyini və onların da gəlib orada rahat, geniş şəkildə bir yerdə qalmaları üçün şərait olduğunu bildirir. Hər ikisi üçün çox darıxdıqlarını və hər kəsin çoxlu salamları olduğunu yazır.

Başlanır: Əizzi Badisəba, zeydəhu ömrəhu. Bilmirəm ki, əizzi Firidun Qarabağdan gəldimi, ona görə bu...

Bitir: ...Bizim hamımız sizin ikinizi də öpüb, çox və çox salamlar edirik. Məhəmməd.

Ölçüsü: 13x21 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 97.

MƏLİKOVADAN

Rus dilində. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 9 mart, 1903-cü il. Göndərilmə şampı yoxdur.

Məktub poçt kartının tək qız şəklini əks etdirən üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Poçt markası yoxdur.

Məzmunu: Badisəba xanımın Firidun bəyi bayram münasibətilə təbrik edir və bayram günlərini xoş keçirmələrini arzulayır.

Başlanır: Дорогая Бадсаба! Поздравляю Вас и Фиридуна с праздником и...

Bitir: ...желаю встретить и провести его в добром здравии и благополучии. Ваша Е.Меликова.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 96.

PAVEL PRİXNYADAN

Rus dilində. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. 8 mart, 1902-ci il. Göndərilmə şampından: Tiflis.

Məktubun tarixi əvvəldə "8 mart 1902-ci il", sonda isə "6 mart" göstərilmişdir.

Məktub poçt kartının Moskvada 1695-1934-cü illərdə mövcud olan Suxarev qülləsinin görünüşünü əks etdirən şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə "Его Высокоблагородию Фиридунбеку Кочарлинскому (для передачи Бади Сабе). Вероучителью Татар. Отд. при Закавказ. учит. Семинарии. В г. Гори (Тифл. г.)" qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Yekaterina ilə birgə Badisəba xanımın ad gününü və hər ikisinin Novruz bayramını təbrik edirlər. Muxtarovlara salamını çatdırmasını xahiş edir.

Başlanır: Глубокопочтимые Фиридун бек и Бадисаба! Ек. Ст. и я душевно поздравляем вас с Новруз...

Bitir: ...Шлём привет Мухтаровым. Благодарим за гостеприимство. 6 марта. Ваш П.П.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 31.

YEKATERİNA VƏ PAVEL PRİXNYALARDAN

Rus dilində. Haradan yazıldığı qeyd olunmamışdır. Göndərilmə şampından da oxunmur. 8 mart, 1906-cı il.

Məktub poçt kartının şəkilli üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Digər üzündə isə “Его Высокородию Фиридун беку Г-ну Кочарлинскому (для передачи Бади-Сабе). Вероучителью Татарского отд. В г. Гори (Тифл. губ.)” qeyd olunmuşdur. Poçt markası cırılmışdır.

Məzmunu: Badisəba xanımı ad günü və bayram münasibətilə təbrik edərək, can sağlığı və xoş həyat arzulayırlar. Firidun bəylə Əbdüləli bəyə salamlarını çatdırmasını xahiş edirlər.

Başlanır: Глубокоуважаемая Бади-Саба! Поздравляем Вас с днём рождения и Нового года. Желаем...

Bitir: ...Наш привет Фиридун беку. Уважающая Вас Ек.Прихня и уваж. Вас П.Прихня.

Ölçüsü: 14x9 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 98.

YEKATERİNA VƏ PAVEL PRİXNYALARDAN

Rus dilində. Axalsix, 7 mart, 1909-cu il.

Məktub poçt kartının bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Üzərində “Его Высокородию Фиридун беку Кочарлинскому Вероучителью Татарского отд. при Закавказ. Учит. Семинарии. Для передачи Бади-Сабе. В г. Гори (Тифл. губ.)” qeyd olunmuşdur. Digər üzündə isə təbiət mənzərəsini əks etdirən şəkil var. Üzərində 3 poçt markası vardır.

Məzmunu: Badisəba xanımı ad günü münasibətilə təbrik edir və can sağlığı arzulayırlar. Firidun bəyə və digər bütün ta-

nışlara salamlarını göndərir və nə səbəbə məktub yazmadıqlarını soruşurlar.

Başlanır: Глубокоуважаемая Бади-Саба! Я и Павел Вакулович поздравляем Вас с днём рождения,...

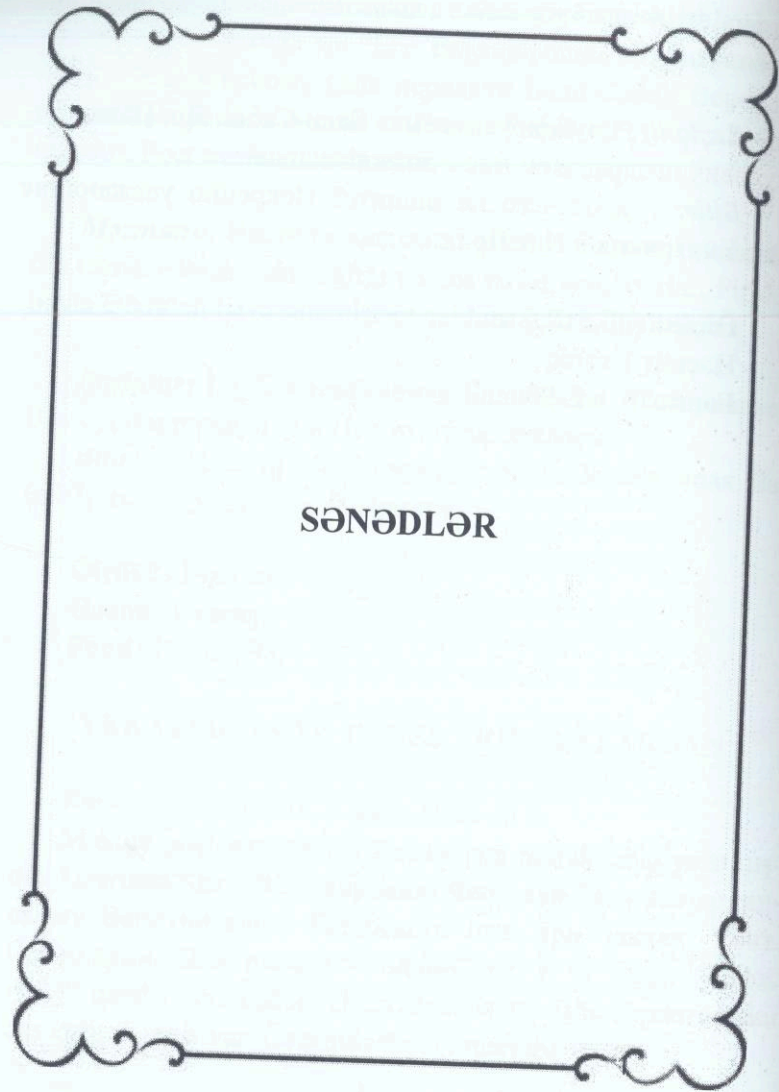
Bitir: ...и от чего не пишете? Искренно уважающие Вас Ек.Прихня и Пав.Прихня.

Ölçüsü: 13,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 98.

SƏNƏDLƏR

I. BADİSƏBA XANIM KÖÇƏRLİYƏ
MƏXSUS SƏNƏDLƏR

BADİSƏBA XANIM KÖÇƏRLİNİN
DAĞKƏSƏMƏN PEŞƏ MƏKTƏBİNƏ
BAĞIŞLADIĞI KİTAB VƏ JURNALLARIN
SİYAHISI

Rus dilində. Harada yazıldığı qeyd edilməmişdir. 11 yanvar, 1921-ci il.

Saya vərəqin hər iki üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Həmin kitab və jurnalları təhvil aldıqlarını təsdiq edən Dağkəsəmən Peşə Məktəbinin müdiri və İsfəndiyar Əli İskəndərovun adı, фамилиясы, imzası və tarixi siyahının sonunda göy mürəkkəblə qeyd olunmuşdur.

Məzmunu: Badisəba Köçərlinin Dağkəsəmən Peşə Məktəbinə bağışladığı kitab və jurnalların ("Qrammatika", "Mütəəllimlərə töhfə", "Ədəbiyyat", "Türk əlifbası", "Sokrat", "Balalara hədiyyə", "Molla Nəsrəddin", "Bəhlul", "Kəlniyət" və s.) 23 adda siyahısıdır.

Başlanır: Список книг и журналов, жертвуемых Б.Кочарлинской Дагкесаманской трудовой школе...

Bitir: ...по сему книг, журналов и карт присутствовал: член Дагкес. Комбеда И.Али Искендеров.

Qovluqda 4 müxtəlif siyahı var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda bu bölmədə təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17,5x22 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 88.

**BADİSƏBA XANIM KÖÇƏRLİNİN QAZAX
XALQ XƏSTƏXANASINA BAĞIŞLADIĞI
ƏŞYALARIN SİYAHISI**

Rus dilində. Harada yazıldığı qeyd edilməmişdir. 11 yanvar, 1921-ci il.

Saya vərəqin bir üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Həmin əşyaları təhvil aldığı təsdiq edən İsfəndiyar Əli İskəndərovun adı, familiyası, imzası və tarixi siyahının sonunda qara karandaşla qeyd olunmuşdur.

Məzmunu: Badisəba Köçərlinin Qazax Xalq Xəstəxanasına bağışladığı əşyaların (dəmir çarpayı, yun döşək, hamam vannası və s.) 5 adda siyahısıdır.

Başlanır: Список вещей, жертвуемых вдовой Ф.Кочарлинского Б.Кочарлинской Казахской...

Bitir: ...Означённые в сем списке вещи от Б.Кочарлинской принял Исфандияр Али Искендеров. 11/І.21.

Qovluqda 4 müxtəlif siyahı var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda bu bölmədə təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17,5x22 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 88.

**BADİSƏBA XANIM KÖÇƏRLİNİN
QAZAX UŞAQ EVİNƏ BAĞIŞLADIĞI
ƏŞYALARIN SİYAHISI**

Rus dilində. Harada yazıldığı qeyd edilməmişdir. 11 yanvar, 1921-ci il.

Saya vərəqin bir üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Siyahının sonunda Qazax Uşaq Evinin müdiri və İsfəndiyar Əli İskəndərov həmin əşyaları təhvil aldıklarını öz imzaları ilə təsdiq edirlər.

Məzmunu: Badisəba Köçərlinin Qazax Uşaq Evinə bağışladığı əşyaların (əl tikiş maşını, yataq otağı üçün fənər və mis qazan) 3 adda siyahısıdır.

Başlanır: Список вещей, вновь пожертвуемых вдовой Ф.Кочарлинского Б.Кочарлинскому детскому...

Bitir: ...Присутствовал: член Дагкесаманского сель. Комбеда. Исфандияр Али Искендеров.

Qovluqda 4 müxtəlif siyahı var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda bu bölmədə təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17,5x22 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 88.

**BADİSƏBA XANIM KÖÇƏRLİNİN
MÜXTƏLİF MÜƏSSİSƏLƏRƏ BAĞIŞLADIĞI
KİTAB, JURNAL VƏ ƏŞYALARIN ÜMUMİ SİYAHISI**

Rus dilində. Harada yazıldığı qeyd edilməmişdir. 23 yanvar, 1921-ci il.

Saya vərəqlərin hər iki üzünə bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Siyahının sonunda Qazax qəzasının İnqilab Komitəsinin sədri və katibi həmin kitab və əşyaları təhvil aldıklarını öz imza və möhürləri ilə təsdiq edirlər.

Məzmunu: Badisəba Köçərlinin 4 oktyabr 1920-ci və 11 yanvar 1921-ci illərdə Qazax Uşaq Evinə bağışladığı kitab və əşyaların 49 adda; 11 yanvar 1921-ci ildə Dağkəsəmən Peşə Məktəbinə bağışladığı kitab və jurnalların 23 adda; 11 yanvar 1921-ci ildə Qazax Xalq Xəstəxanasına bağışladığı 5 adda və 11 yanvar 1921-ci ildə Qazax qəzasının mədəniyyət şöbəsinə bağışladığı 5 adda əsər və çərçivəli divar şəkillərinin qəbzələ əsasən ümumi siyahısıdır.

Başlanır: Список вещей и книг, пожертвованных женой Фиридуна Кочарлинского Бадисабой...

Bitir: ...разданных, означенных в описи вещей Казахский уездревком удостоверяет. 23/I-1921.

Qovluqda 4 müxtəlif siyahı var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda bu bölmədə təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 22,5x36,5 sm.

Həcmi: 2 vərəq.

Fond: 19, s.v. 88.

ƏRİZƏ

Rus dilində. Nuxa. Tarixi qeyd edilməmişdir.

Saya vərəqin bir üzünə qara makina çapı ilə yazılmışdır. Ərizə Nuxa şəhərinin məktəbəqədər 2 saylı Uşaq Evinin müdiri Badisəba xanım Köçərli tərəfindən Azərbaycan Kommunist Partiyası (b.) Mərkəzi Komitəsinin katibi Mircəfər Bağirova ünvanlanmışdır.

Məzmunu: Daşınması çətin olan bəzi ev əşyaları və materialları Bakı şəhərində yaşayan qardaşı Məmməd Vəkilovun evində müvəqqəti qoyduğunu yazır. 1937-ci ilin noyabr ayının 10-da qardaşı oğlu Mustafa Vəkilovun Xalq Daxili İşlər Komissarlığı (rusca: NKVD) tərəfindən həbs edildiyini və onun şəxsi materiallarının müsadirəsi zamanı Firidun bəy Köçərliyə də məxsus arxivin aparıldığını bildirərək, həmin qiymətli arxiv materiallarının ona qaytarılmasını xahiş edir.

Başlanır: С 1921 года по настоящее время работаю по линии Наркомпроса, с 1925 года работаю в...

Bitir: ...Г. Нуха, Дошкольный Дет. Дом № 2. Заведующему Бадисабе Кочарлинской.

Ölçüsü: 21x29,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 90.

MÜQAVİLƏNAMƏ

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Bakı, 22 may, 1924-cü il.

Cizgili vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır. Müqavilə Badisəba xanım Köçərli ilə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı arasında bağlanmışdır. Vərəqin yuxarı sol küncündə Xalq Maarif Komissarlığının ştampları var. Həmin ştamplardakı tarixdən fərqli olaraq, müqavilənin əvvəlində “Bakı, 1924-nci il mayıs ayının 18-də” qeyd olunmuşdur. Sənəd sonda B.Köçərli və Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatının sədri Cəlil Məmmədzadə tərəfindən imzaları ilə təsdiqlənmişdir.

Məzmunu: 10 bənddən ibarət olan müqavilə Badisəba xanımın həyat yoldaşı Firidun bəy Köçərlinin hazırladığı “Azərbaycan ədəbiyyat tarixi materialları” kitabının nəşri ilə bağlıdır.

Başlanır: Bakı, 1924-nci il mayıs ayının 18-də. Biz, aşağıda imza edən Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatının...

Bitir: ...Mərhum Firidun bəy Köçərlinskinin zövcəsi: Badisəba Köçərli.

Ölçüsü: 21,5x35,5 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond: 19, s.v. 89.

II.MÜXTƏLİF SƏNƏDLƏR

AKT

Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə. Culfa, 6 noyabr, 1996-cı il.

Saya vərəqin bir üzünə qara mürəkkəblə yazılmışdır.

Məzmunu: Sənəddən A.M.Hüseynovun “Təlimati-Sokrat” kitabını F.Köçərlinin Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda qorunan şəxsi arxivinə bağışladığı və eyni zamanda, M.Füzulinin 500 illiyi münasibəti ilə İnstitutun bütün əməkdaşlarını təbrik etdiyi məlum olur.

Başlanır: Yaxınlaşmaqda olan tarixi bayram – Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi münasibətilə...

Bitir: ...institutun elmi əməkdaşları üçün bu kitab maraqlı olar. Nəcib arzularla: A.M.Hüseynov.

Qovluqda bu sənədlə yanaşı, bağışladığı “Təlimati-Sokrat” kitabı da var. Həmin kitab müvafiq bölmədə – “Müxtəlif çap kitabları”nda yerləşdirilmişdir.

Ölçüsü: 21x30 sm.

Həcmi: 1 vərəq.

Fond – 19, s.v. 115.

BANK KİTABÇASI

İspan dilində. 1980-ci il.

Tünd qırmızı rəngdə dəri üzüklü bank kitabçasının üzərində “1980” həkk olunmuşdur. Kitabçanın içərisində İspaniya bankının Almaniya, Fransa və digər şəhərlərdəki filiallarının ünvanları, kodları, telefonları və 1981-ci ilin təqvimi verilmişdir.

Qovluqda bank kitabçası ilə yanaşı, 2 şəkil və “Lalə” adlı şeir var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda müvafiq bölmələrdə təsvir olunmuşdur. Şəkillər “Fotoşəkillər”, şeir isə “Müxtəlif materiallar”da yerləşdirilmişdir.

Ölçüsü: 8x14 sm.

Həcmi: 6 vərəq.

Fond: 19, s.v. 60.

TİFLİS UŞAQLARA HİMAYƏDARLIQ CƏMİYYƏTİNİN NİZAMNAMƏSİ

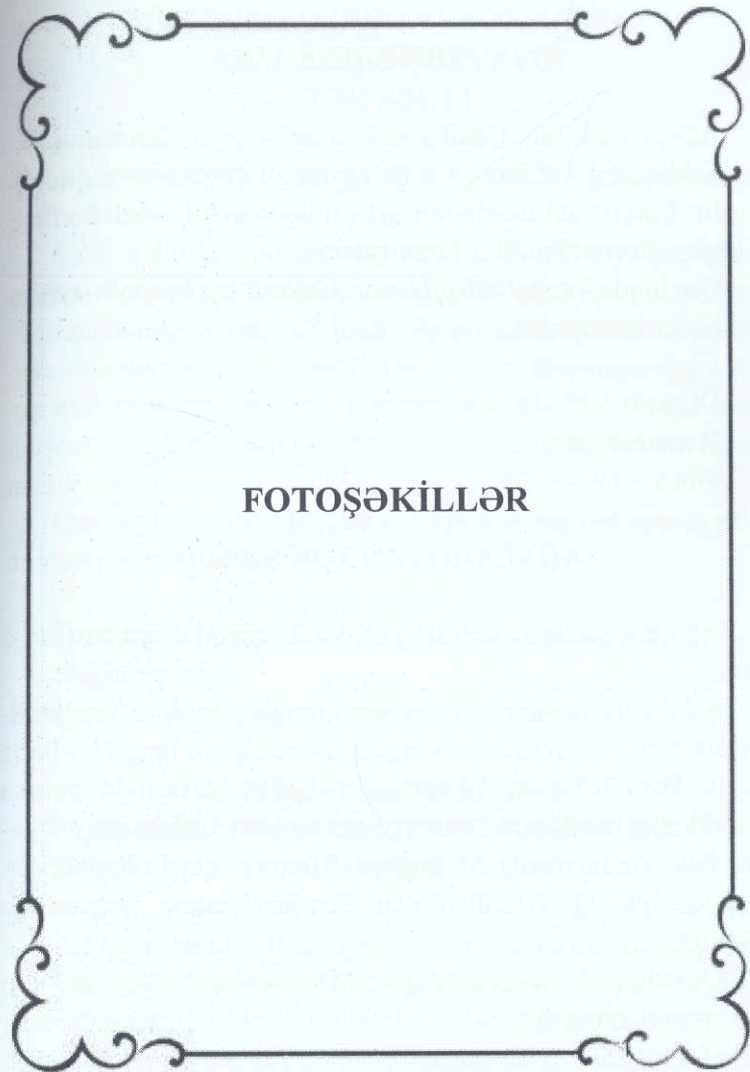
Rus dilində. Tiflis, 1898-ci il.

Kitabçanın üzərində “Уставъ Тифлискаго Общества Попечения о детях. Тифлис Типография Грузин. Издат. Товарищества. 1898” yazılmışdır. 6 bənddən və 63 paragrafdan ibarət kitabçanın 12 fevral, 1898-ci ildə Tiflis senzurası tərəfindən nəşrinə icazə verilmişdir.

Ölçüsü: 12x17,5 sm.

Həcmi: 31 vərəq.

Fond: 19, s.v. 114.

FOTOŞƏKİLLƏR

**ABBAS AĞA (NAZİR) QAYIBOVUN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə "Cabinet Portrait" həkk olunmuşdur. Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10,5x16 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 75.

AĞALAROVUN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və ili qeyd olunmamışdır. 5 iyun.

Şəkil qalın kardondan olan qara rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə "Visit Portrait" həkk olunmuşdur. Şəkilin arxasında qırmızı mürəkkəblə rus dilində "Многоуважаемому наставнику Фридуна беку от питомца Агаларова. 5 июня" qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəkildir.

Qovluqda 3 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 74.

**ARMAİS QRIQORYEVİN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Yerevan. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə "М.Дадьянцъ. Эривань" həkk olunmuşdur. Şəkilin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində "На память Фиридуна-беку Кочарлинскому от Армаиса Григорьева. Уч. II к." qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəkildir.

Qovluqda 3 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 74.

**BADİSƏBA XANIMIN BAKI
DARÜLMÜƏLLİMATININ MƏZUNLARI
İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Bakı. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ-sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın 1925-ci ildə Bakı Darülmüəllimatının birinci buraxılışının 18 məzun və 25 müəllimi ilə birgə şəkildir. Həmçinin məktəb binası, sinif və yataq otaqlarının

görüntüsü də əks olunmuşdur. Hər kəsin adı şəklin altında Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə yazılmışdır.

Ölçüsü: 54,5x44 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 58.

BADİSƏBA XANIMIN HƏMKARLARI İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardan olan yaşıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın məktəbin müəllim heyəti ilə birgə həyətdə çəkirdiyi şəkildə 5 nəfər stulda əyləşmiş, 3 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır. Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 25,5x19 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 63.

BADİSƏBA XANIMIN HƏMKARLARI İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklin çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Nuxa. Badisəba xanımın Şəki Uşaq Evinin tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdiyi şəkildə 4 nəfər stulda əyləşmiş, 3 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 16x11 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

BADİSƏBA XANIMIN HƏMKARLARI İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklin çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Nuxa.

Badisəba xanımın Şəki Uşaq Evinin tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdiyi şəkildə 4 nəfər stulda əyləşmiş, 5 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17,5x12,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

BADİSƏBA XANIMIN HƏMKARLARI İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklin çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Nuxa.

Badisəba xanımın Şəki Uşaq Evinin tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdiyi şəkildə 6 nəfər stulda əyləşmiş, 2 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 7 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 11,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 71.

BADİSƏBA XANIMIN İŞ OTAĞINDA ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklın çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Nuxa. Şəkil Nuxa Uşaq Evinin müdiri işləyən Badisəba xanımın iş otağında 1 nəfərlə masa arxasında əllərində kağızlar müzakirə zamanı çəkilmişdir. Badisəba xanımın sağ tərəfində divardan asılmış özünün, Firidun bəy Köçərlinin və kollektiv şəkil görünür.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 61.

BADİSƏBA XANIMIN İŞ OTAĞINDA ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklın çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Nuxa. Şəkil Badisəba xanımın iş otağında Şəki Uşaq Evinin 11 tərbiyəçisi ilə birgə masa ətrafında müzakirə zamanı çəkilmişdir.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

BADİSƏBA XANIMIN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində “Tiflis” yazılmışdır. Badisəba xanımın dövrün ziyalıları ilə birgə otaqda çəkirdiyi şəkildə 4 nəfər stulda əyləşmiş, 7 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 25,5x19 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 63.

BADİSƏBA XANIMIN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil açıq qəhvəyi rəngli taxta çərçivəyə salınmışdır. Badisəba xanımın həmkarları ilə birgə otaqda çəkirdiyi şəkildə 25 nəfər yerdə, 20 nəfər stulda əyləşmiş, 53 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 30x24 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 63.

BADİSƏBA XANIMIN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın tələbə və həmkarları ilə birgə həyətdə çəkirdiyi şəkildə 46 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş və uzanmış, 16 nəfər stulda əyləşmiş, 35 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 27,5x18 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 64.

BADİSƏBA XANIMIN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın tələbə və həmkarları ilə birgə həyətdə çəkirdiyi şəkildə 40 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş və uzanmış, 52 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 27,5x18 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 65.

BADİSƏBA XANIMIN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan yaşıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın tələbə və həmkarları ilə birgə həyətdə çəkirdiyi şəkildə 12 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş, 11 nəfər stulda əyləşmiş, 46 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23x16 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 65.

BADİSƏBA XANIMIN QOHUMLARI İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın qohumları ilə birgə otaqda çəkirdiyi şəkildə 3 nəfər stulda əyləşmiş, 1 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 2 şəkillə yanaşı, "Lalə" adlı şeir və bank kitabçası var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda müvafiq bölmələrdə təsvir olunmuşdur. Şeir "Müxtəlif materiallar", bank kitabçası isə "Müxtəlif sənədlər"də yerləşdirilmişdir.

Ölçüsü: 18,5x23,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 60.

BADİSƏBA XANIMIN QOHUMLARI İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın qohumları ilə birgə otaqda çəkirdiyi şəkildə 3 nəfər stulda əyləşmiş, digər 3 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 7 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 16,5x11 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 71.

BADİSƏBA XANIMIN QOHUMU İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Badisəba xanımın qohumu olan cavan bir qızla şəkildir. Şəkilin arxasında açıq göy mürəkkəblə bir bənd şeir yazılmışdır:

"Sarılib həp çiçəklər olsa xəzəl,
Yenə sönməz könlümdə eşqü əməl.
Məni istərsə, sevməsin bu gözəl,
Mən ki, "sevdim" deməkdən ayrılmam".

Qovluqda 2 şəkillə yanaşı, "Lalə" adlı şeir və bank kitabçası var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda müvafiq bölmələrdə təsvir olunmuşdur. Şeir "Müxtəlif materiallar", bank kitabçası isə "Müxtəlif sənədlər"də yerləşdirilmişdir.

Ölçüsü: 7x9 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 60.

BADİSƏBA XANIMIN QUBA PEDAQOJİ TEXNİKUMUNUN MƏZUNLARI İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Quba, 1930-cu il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ-sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın Quba Pedaqoji Texnikumunun ilk 21 məzunu və 13 müəllim heyəti ilə birgə şəkildir. Həmçinin məktəb binası və sinif otaqlarının görünüşü də əks olunmuşdur. Hər bir kəsin adı şəkilin altında rus dilində yazılmışdır.

Ölçüsü: 38x31,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 57.

**BADİSƏBA XANIMIN QUBA PEDAQOJİ
TEXNİKUMUNUN TƏLƏBƏLƏRİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Quba, 1 aprel, 1930-cu il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın Quba Pedaqoji Texnikumunun tələbələri ilə birgə həyətdə çəkdiyi şəkildə 7 nəfər yerdə xalçanın üzərində oturmuş, 9 nəfər stulda əyləşmiş, 14 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 32x26 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 63.

**BADİSƏBA XANIMIN QUBA PEDAQOJİ
TEXNİKUMUN TƏLƏBƏLƏRİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkilin çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Quba.

Şəkil qalın kardondan olan tünd boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanımın Quba Pedaqoji Texnikumunun tələbələri ilə birgə həyətdə çəkdiyi şəkildə 12 nəfər yerdə xalçanın üzərində oturmuş, 11 nəfər stulda əyləşmiş, 26 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 24,5x20 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 62.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA UŞAQ
EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Badisəba xanımla birgə otaqda çəkdiyi şəkildə 7 uşaq və bir tərbiyəçi ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA UŞAQ
EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkdiyi şəkildə 1 nəfər stulda əyləşmiş, 11 nəfər ayaq üstə dayanmış, digər 12 nəfər isə onların arxasında skamya üzərinə çıxaraq dayanmışdır.

Qovluqda 7 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17,5x11,5 sm.

Həcmi: 2 ədəd.

Fond – 19, s.v. 71.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA UŞAQ
EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdikləri şəkildə 6 nəfər yerdə oturmuş, 7 nəfər skamyada əyləşmiş, digər 8 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 7 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 12,5x9 sm.

Həcmi: 2 ədəd.

Fond – 19, s.v. 71.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaqlarının tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdikləri şəkildə 9 nəfər ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 7 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 71.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1931-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan açıq qəhvəyi rəngli, kənarları bəzəkli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “Nuxa № 2-li uşaq evinin 1931 ildə götürülən rəsmi. Ümumi uşaqların” qeyd

olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 9 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş, 13 nəfər skamyada əyləşmiş, 11 nəfər ayaq üstə, digər 13 nəfər isə onların arxasında skamya üzərinə çıxaraq dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23x16,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, sentyabr, 1937-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “Ş. Nuxa. 1937-ci ildə sentyabr ayında ümumi uşaqların şəkli. Nuxa № 2-li uşaq evi” qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 36 nəfər yerdə oturmuş, 20 nəfər stulda əyləşmiş, digər 40 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 20x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 6 sentyabr, 1938-ci il.

Şəklın arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kirit əlifbası ilə "1938-ci il sentyabr ayında Nuxa № 1-li uşaq evinə göndərilən uşaqların şəkli. Nuxa № 2-li uşaq evi" qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 7 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş, 13 nəfər stulda əyləşmiş, digər 16 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 11,5x8 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1 sentyabr, 1939-cu il.

Şəklın arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kirit əlifbası ilə "1939 il 1 sentyabrda Nuxa № 2-li uşaq evindən 1 №-li uşaq evinə göndərilən uşaqların şəkli. 1939 il 1 sentyabr" qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 1 nəfər yerdə oturmuş, 8 nəfər stulda əyləşmiş, digər 19 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17,5x12,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 4 avqust, 1940-cı il.

Şəkil qalın kardondan olan açıq qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklın arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kirit əlifbası ilə "Nuxa № 2-li uşaq evinin rəsmi. 1940 il 4 avqust" qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdikləri şəkildə 12 nəfər yerdə oturmuş, 15 nəfər skamyada əyləşmiş, 12 nəfər ayaq üstə, digər 47 nəfər isə skamya üzərinə çıxaraq dörd cərgədə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23,5x18,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1 sentyabr, 1943-cü il.

Şəklın arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kirit əlifbası ilə "1943-cü ildə 1/IX.43 tarixdə Nuxa 2 №-li uşaq evindən 1 №-li uşaq evinə göndərilən uşaqların rəsmi" qeyd olunmuş və sonunda imza qoyulmuşdur. Uşaqların tərbi-

yəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 15 nəfər skamyada əyləşmiş, digər 10 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 11,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1 sentyabr, 1944-cü il.

Şəkilin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiritil əlifbası ilə “1944-cü ildə Nuxa 2 №-li uşaq evindən Nuxa 1 №-li uşaq evinə göndərilən uşaqlar. 1944, 1 sentyabr” qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 7 nəfər skamyada əyləşmiş, digər 12 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 11,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətyanı sahədə əllərində bel çalıxdıqları zaman çəkirdikləri şəkildə 3 uşaq sallağı oturmuş, digər 18 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 12x8,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaq evinin iki cərgəyə düzülmiş 42 uşağının 3 nəfər tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə ayaq üstə çəkilmiş şəkildir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23,5x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLI

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdikləri şəkildə 25 nəfər yerdə xalçanın üzərində oturmuş, 10 nəfər stulda

əyləşmiş, digər 31 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaq evinin milli geyimli 25 uşağının Oktyabr bayramında 2 nəfər tərbiyəçi ilə birgə əllərində V.İ.Leninin şəkilləri və bayraq həyətdə çəkilmiş şəkildir.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 22,5x16,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan yaşıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 12 nəfər palazın üzərində oturmuş, 6 nəfər uzanmış, 13

nəfər skamyada əyləşmiş, 20 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 25x15 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan açıq qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdikləri şəkildə 6 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş, 7 nəfər skamyada əyləşmiş, 7 nəfər ayaq üstə, digər 8 nəfər isə onların arxasında skamya üzərinə çıxaraq dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23,5x18,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaq evinin milli geyimli 25 uşağının Oktyabr bayramında 2 nəfər tərbiyəçi ilə birgə əllərində V.İ.Leninin şəkilləri və bəy-raq həyətdə çəkilmiş şəkildir.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23x16,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARI İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, oktyabr, 1937-ci il.

Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “1937 il oktyabr ayında Nuxa uşaq evindən Şuşa uşaq evinə göndərilən məktəb yaşlı uşaqların rəsmi” qeyd olunmuşdur. Ortada stulda əyləşən Badisəba xanımla birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 12 nəfər yerdə əyləşmiş, digər 7 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 14x9,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARI İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 13 mart, 1941-ci il.

Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “Nuxa № 2-li uşaq evinin uşaqları gündüz yuxu vaxtı rəsmi götürülmüşdür. 1941 il 13 mart” qeyd olunmuşdur. Şəkil uşaq evinin 12 uşağının yataq otağında yatdıqları zaman çəkilmişdir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23,5x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARI İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1 sentyabr, 1942-ci il.

Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “1942 il 1/IX-tarixdə Nuxa № 2-li uşaq evindən Nuxa 1 №-li uşaq evinə göndərilən uşaqların rəsmi” qeyd olunmuşdur. Ortada stulda əyləşən Badisəba xanımla birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 23 nəfər uşaq onun ətrafında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17x11 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN UŞAQLARI İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil Badisəba xanımın uşaq evinin 20 nəfər uşağı ilə birgə həyətəni sahədə əllərində bel çalışdıqları zaman çəkilmişdir. Qovluqda 9 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 67.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN UŞAQLARI İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Otaqda idman dərsi zamanı çəkdirilən şəkildə 9 nəfər uşaq ayaq üstə dayanmışdır. Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (üç şəklin hər birindən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 22,5x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 68.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN UŞAQLARI İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaq evinin 12 qızının bayram şənliyində milli geyimdə otaqda ayaq üstə çəkilmiş şəkildir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23,5x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

**BADİSƏBA XANIMIN NUXA 2 SAYLI
UŞAQ EVİNİN UŞAQLARI İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil 19 uşağın xalça üzərində əllərində oyuncaq oturduları zaman çəkilmişdir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

**BADİSƏBA XANIMIN TƏK
ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Nuxa 2 saylı Uşaq Evinin 2 mərtəbəli binasının və həyətəni sahəsinin şəkildir. Badisəba xanım 2-ci mərtəbənin eyvanında dayanmışdır.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 73.

BADİSƏBA XANIMIN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Masanın yanında kresloda əyləşən Badisəba xanımın yaşlı vaxtlarının şəkli. Sağ tərəfində divardan asılan dəniz rəsmi görünür.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10x6,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 59.

BADİSƏBA XANIMIN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Badisəba xanımın yaşlı vaxtlarının şəkli. Yaxasında 3 medalı var.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 5,5x8,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 59.

BADİSƏBA XANIMIN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Badisəba xanımın yaşlı vaxtlarının şəkli. Arxada Firidun bəy Köçərlinin çərçivəyə salınmış rəsmi görünür.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 59.

BADİSƏBA XANIMIN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Kresloda əyləşən Badisəba xanımın yaşlı vaxtlarının şəkli. Sağ tərəfində divardan asılan dəniz rəsminin bir hissəsi görünür.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x8 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 59.

BADİSƏBA XANIMIN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Badisəba xanımın yaşlı vaxtlarının şəklidir. Yaxasında 3 medalı var.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 5,5x7 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 59.

BADİSƏBA XANIMIN TƏLƏBƏLƏRİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 26 aprel, 1925-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan açıq qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Ə.Rüstəməzadə və V.Mustafayeva tərəfindən Badisəba xanıma bağışlanan şəklin üzərində qara mürəkkəblə Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə: “Sevgili annəmiz Badisəba xanıma.

Şu mükəddər, acı, qatı baxışımız,
Andırır şimdi dərdli olduğumuzu.

Şu sönük çöhrəmiz işlə bildiriyor,

İlk bahar günlərində solduğumuzu. 1925.26.IV”

– qeyd olunmuşdur. Badisəba xanımın 1925-ci ildə Bakı Darülmüəllimatının birinci buraxılışının 2 məzunu ilə otaqda çəkdiyi şəkildə Badisəba xanım ortada stulda əyləşmiş, qızlar isə onun ətrafında yerdə oturmuşdur.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 21x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 65.

BADİSƏBA XANIMIN TƏLƏBƏLƏRİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 1925-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan açıq qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanım 3 qız tələbəsi ilə otaqda çəkdiyi şəkildə stulda əyləşmiş, digər 2 qız isə yerdə oturmuşdur.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 20x11 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 65.

BAKİ DARÜLMÜƏLLİMATININ İKİ MƏZUNUNUN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Bakı Darülmüəllimatının 2 məzununun biri stulda əyləşmiş, digəri isə onu arxadan bir əli ilə qucaqlayaraq dayanmışdır.

Qovluqda 2 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10x13 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 76.

BAPTİST MƏHBUSUN İKİ KEŞİKÇİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. İran. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklin yuxarı hissəsində ərəb dilində bəhayi təriqətilə bağlı yazı, aşağı hissəsində isə rus dilində “9847. Персия. Тер узник, баптист, с двумя часовыми и цепью на шее. 686” qeyd olunmuşdur. Boynuna zəncir vurulmuş bir baptist məhbusun iki keşikçi ilə şəkildir.

Ölçüsü: 24,5x29 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 78.

BOŞ ÇƏRÇİVƏ

Tünd qəhvəyi rəngdə olan çərçivənin üzərindən şəkil qoparılmışdır.

Qovluqda 4 şəkil və bir boş çərçivə var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 33x27,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 55.

BRAJNİKOVUN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Yerevan, 21 fevral, 1891-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Глубокоуважаемому Фиридунбеку Кочарлинскому от И.Бражникова на добрую память. 21 февраля 1891 г. Эривань” qeyd olunmuşdur.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 75.

ƏBDÜLƏLİ BƏY MUXTAROVUN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Qori, 28 oktyabr, 1896-cı il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “Cabinet Portrait” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “На память дорогому другу моему Фиридун беку Кочарлинскому. 28 октября 1896 г. г. Гори. А.Мухтаров” qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəkildir.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10,5x16,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 81.

FƏRRUX AĞA QAYIBOVUN
TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 17 aprel, 1912-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə "Visit Portrait" həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində "Дорогому товарищу-другу Фридун-беку Кочарлинскому от любящего Ф.Гаибова на память. 17 апреля 1912 г." qeyd olunmuşdur.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x11,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 75.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ İLƏ
BADİSƏBA XANIMIN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Badisəba xanım kreslodə əyləşmiş, F.Köçərli ilə sol dirsəyi ilə masaya söykənərək sağ əlini Badisəba xanımın çiyninə qoymuşdur.

Ölçüsü: 22x29 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 48.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ, SULTAN MƏCİD
QƏNİZADƏ VƏ RƏŞİD BƏY ƏFƏNDİYEVİN
TƏLƏBƏLƏR İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. F.Köçərlinin R.Əfəndiyev, S.M.Qənizadə və seminariyanın tələbələri ilə birgə həyətdə çəkirdiyi şəkildə 23 nəfər yerdə xalçanın üzərində oturmuş, 18 nəfər stulda əyləşmiş, digər 30 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil və bir boş çərçivə var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 26x21 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 55.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ VƏ BADİSƏBA
XANIMIN HACƏRLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklin çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Şuşa.

Şuşadakı evin eyvanında çəkilən şəkildə Firidun bəy Köçərli, Badisəba xanım və Həcər İsmayıl qızı Şıxlinskayadır. Şəklin arxasında "Firidun bəy Köçərli, Badisəba xanım və övladlığa götürdüləri Həcər İsmayıl qızı Şıxlinskaya (yaxud Faximə Mehdibəyova)" qeyd olunmuşdur. Ayrı vərəqdə isə "Фридун Кочарлинский с женой Бадсаба ханум и с Фахимой Мехтибековой (девочка) на балконе своего дома в г. Шуше" yazılmışdır.

Müxtəlif ölçülü eyni şəkildən 2 ədəddir. Həmin şəklin digər bir nüsxəsi də saxlama vahidi 50-də saxlanılır.

Ölçüsü: 2x3,5 və 15x9,5 sm.

Həcmi: 2 ədəd + 1 vərəq.

Fond – 19, s.v. 45^a.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ VƏ BADİSƏBA XANIMIN HACƏRLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklin çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Şuşa.

Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şuşadakı evin eyvanında çəkilən şəkildə Firidun bəy Köçərli, Badisəba xanım və Hacər İsmayıl qızı Şıxlinskayadır. Şəklin arxasında “Firidun bəy, Badisəba xanım, Hacər Şıxlinskaya (yaxud Faximə Mehdibəyova) Şuşadakı evdə” qeyd olunmuşdur.

Həmin şəklin 2 müxtəlif ölçülü nüsxəsi saxlama vahidi 45^a-də saxlanılır.

Ölçüsü: 14x18,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 50.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ VƏ BADİSƏBA XANIMIN QOHUMLAR İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Firidun bəy Köçərlinin Badisəba xanım və qo-

humlar ilə birgə çəkirdiyi şəkildə 3-ü palazın üzərində oturmuş, 4-ü stulda əyləşmiş, digər 3-ü isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 24x19,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 49.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ VƏ BADİSƏBA XANIMIN QOHUMLAR İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəklin çəkildiyi məkanı nəzərə alaraq: Şuşa.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şuşadakı evin eyvanında çəkilən şəkildə 5 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş, 3 nəfər stulda əyləşmiş, digər 4 nəfər isə ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 22,5x16,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 51.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ VƏ BADİSƏBA XANIMIN QOHUMLAR İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Təbiət qoynunda Firidun bəy Köçərli ilə Badisəba xanımın qohum və dostlarla istirahət zamanı çəkirdikləri bu şəkildə 8 nəfər yerdə xalçanın üzərində əyləşmiş, onların arxasında isə 1 nəfər ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 33,5x25 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 53.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN HƏMKARLARI İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Firidun bəy Köçərlinin həmkarları ilə birgə otaqda çəkdiyi şəkildə 1 nəfər xalçanın üzərində oturmuş, 6 nəfər stulda əyləşmiş, digər 8 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil və bir boş çərçivə var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 33,5x24,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 55.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Firidun bəy Köçərlinin Qori seminariyasının müəllim (Əli Səbri Qasimov, Rəşid bəy Əfəndiyev və digərləri) və tələbələri ilə birgə çəkdiyi şəkildə 4 nəfər yerdə xalçanın üzərində oturmuş, 4 nəfər stulda əyləşmiş, digər 5 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17x21,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 54.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Firidun bəy Köçərlinin Qori seminariyasının müəllimləri ilə birgə çəkdiyi şəkildə 12 nəfər stulda əyləşmiş, 24 nəfər isə onların arxasında 3 cərgədə ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 29,5x24 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 54.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Firidun bəy Köçərlinin Qori seminariyasının tələbələri ilə birgə çəkdiyi şəkildə 3 nəfər stulda əyləşmiş, 4 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 19,5x13 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 54.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN QOHUMLAR İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Təbiət qoynunda istirahət zamanı çəkilən bu şəkildə Firidun bəy Köçərli 2 uşaqla yerdə xalçanın üzərində əyləşmiş və onların arxasında 3 nəfər ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 19,5x14 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 52.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN QORI SEMİNARIYASININ MÜƏLLİM VƏ TƏLƏBƏLƏRİ İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. F.Köçərlinin Qori seminariyasının müəllim və tələbələrini ilə birgə çəkdiyi şəkildə 12 nəfər stulda əyləşmiş, digər 24 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil və bir boş çərçivə var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 29,5x24 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 55.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan boz-qara rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. F.Köçərli kreslodə oturmuşdur.

Ölçüsü: 16,5x24 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 45.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Firidun bəy Köçərlinin ayaq üstə dayanaraq sol dirsəyi ilə masaya söykənmiş şəkildir.

Qovluğun içərisində F.Köçərlinin 2 müxtəlif şəkli var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10,5x19 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 46.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Qovluğun içərisində F.Köçərlinin 2 müxtəlif şəkli var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 18,5x23,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 46.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil üzəri toxunmuş güllərlə bəzədilmiş yaşıl rəngli məxmər üzrlüklü çərçivəyə salınmışdır.

Ölçüsü: 44x57,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 56.

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN TƏLƏBƏLİK İLLƏRİNİN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəkilin arxasında müəllif tərəfindən qara mürəkkəblə rus dilində “Ф.Кочарлински” yazılmışdır. Qori Seminariyasındakı 2 tələbə yoldaşı ilə olan bu şəkildə F.Köçərli ortada ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 47.

FYODOR ANTONOVİÇ SMİRNOVUN KOLLEKTİV İLƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının Tatar şöbəsinin inspektoru vəzifəsində çalışmış F.A.Smironovun tələbələri ilə birgə həyətdə çəkdiyi şəkildə 10 nəfər stulda əyləşmiş, 6 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır. Şəkilin yuxarı küncü cırılmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 17,5x12,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 54.

FYODOR ANTONOVİÇ SMİRNOVUN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Qori, 3 may, 1896-cı il.

Şəkil qalın kardondan olan açıq çəhrayı rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “А.Айвазов. Тифлиς” həkk olunmuşdur. Şəkilin arxasında qara mürəkkəblə Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə “Çox əziz yoldaşım Firidun bəy Köçərliyə yadınızda saxlamaq üçün Fyodor Smironovdan” və rus dilində “1896 года 3 мая. Гори” qeyd olunmuşdur.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10,5x16 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 81.

**FYODOR SMIRNOV, MARIYA MİXAYLOVNA,
NİNA NİKOLAYEVNA VƏ DİGƏRLƏRİNİN
BİRGƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Kislovodsk, 12 avqust, 1913-cü il.

Şəkil qalın kardondan olan qara rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində ağ rəngli hərflərlə “К.Браудь. Новочеркасск. Кисловодск” həkk olunmuşdur. Şəkilin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Снимались 12 авг. 1913 г. в Кисловодске: О.А. и А.А., Мария Михайловна и Нина Николаевна, Павел, Верочка и Ниночка Смирнова” qeyd olunmuşdur. Şəkildə 4 nəfər stulda əyləşmiş və digər 3 nəfər isə onların ətrafında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10,5x16 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 81.

КОКОЛЕВСКИЛƏRİN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Kazan, 3 iyul, 1912-ci il.

Şəkilin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Дорогим, незабвенным, искренним друзьям Бади-Саба и Фридуна-беку Кочарлинскому от всегда помнящих вас и любящих КокOLEВСКИХ. Г. Казань. 3-го июля 1912 г. Чувство любви, сильных законов земли” qeyd olunmuşdur. Həyətdə çək-

dirdikləri şəkildə 2 nəfər stulda əyləşmiş və digər 2 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 8,5x13,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 80.

**KONSTANTIN ZURABOVIÇ QARAKANİDZENİN
QORİ SEMİNARIYASININ TƏLƏBƏLƏRİ
İLƏ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. K.Z.Qarakanidzenin tələbələri ilə birgə otaqda çəkdirdikləri şəkildə 1 nəfər ortada stulda əyləşmiş, digər 15 nəfər isə onun ətrafında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil və bir boş çərçivə var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 25,5x21 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 55.

**QUBA PEDAQOJİ TEXNİKUMU
TƏLƏBƏLƏRİNİN KOLLEKTİV ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Quba, 1 aprel, 1930-cu il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəkilin üzərində rus dilində “Ученики П./Тех. На полевых работ. 1/IV.30 г. г. Куба” qeyd olunmuşdur. Badisəba xanımın dərs dediyi Quba Pedaqoji Texnikumunun tələbə və

həmkarları ilə həyətyanı sahədə əllərində bel çalışdıqları zaman çəkirdikləri şəkildə 46 nəfər ayaq üstə dayanmış və 1 nəfər ağacda oturmuşdur.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 31,5x26 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 65.

LƏTİF MİRZƏYEVİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Tiflis, 14 iyun, 1899-cu il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəkilin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Многоважаемому Фридун беку от Лятифа Мирзаева. Тифлис, 14 июня, 1899 г.” qeyd olunmuşdur.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 82.

LYUDMİLA PRİXNYANIN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Şəkilin tarixi iki şəkildə verilmişdir: Tiflis, 24 oktyabr, 1898-ci il və Qori, 6 dekabr, 1898-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “А.С.Герман. Тифлиς” həkk olunmuşdur. Şəkilin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Дорогим Фиридун беку и Бади Саба на добрую память от Людмилочки, Павла и Екатерины Прихни. Гори. 6 декабря 1898 г. Тифл. 24 октября 98 г.” qeyd olunmuşdur. Kresloda əyləşmiş körpənin şəkildir.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 82.

MƏHƏMMƏD TAĞI (SİDQİ) SƏFƏROVUN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 1321-ci il (hicri təqvim ilə).

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəkilin üzərində Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə yazılmış yazı oxunaqsız olduğu üçün tam verilməmişdir. Əvvəlcə “...sərayəd”lə qafiyələnmiş bir beyt, daha sonra isə “...Sidqinizdən” yazılmışdır.

Şəkilin arxasında 2 ştamplıq var. Fotoqrafın adını bildirən açıq qəhvəyi rəngli ştamplıqda “Фотография А.А.Дрампова”, bənövşəyi rəngli digər ştamplıqda isə “Курбан Али Шарифов. Курбанəли Нəци Əли Əсгəр оғлу Шəрифов” qeyd olunmuşdur. Şəkil Məhəmməd Tağı Sidqinin otaqda pəncərənin qarşısında ayaq üstə dayanaraq küçəyə baxdığı zaman çəkilmişdir.

Ölçüsü: 16,5x22,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 84.

MƏMMƏDQULU QAZIYEVİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Yerevan, 5 yanvar, 1888-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “Фотограф М.Дадьянцъ” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “На память Фиридун-беку Кочарлинскому от Мамеда Казиева. В Шушу.1888.5/1. года” qeyd olunmuşdur. İrəvan Kişi Gimnaziyasının məzunudur.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var (onlardan 2-si M.Qaziyevin müxtəlif illərdə çəkilmiş şəklidir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 79.

MƏMMƏDQULU QAZIYEVİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Yerevan, 9 fevral, 1895-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “М.Дадьянцъ. Эривань” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “В знак доброй памяти глубокоуважаемому Фридун беку Кочарлинскому от Мамед Кулия

Казиева. 9.И.1895 года” qeyd olunmuşdur. İrəvan Kişi Gimnaziyasının məzunudur.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var (onlardan 2-si M.Qaziyevin müxtəlif illərdə çəkilmiş şəklidir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 79.

MİRZƏ ƏSƏDİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “Cabinet Portrait” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə “Mірzə Əsədin əksidir” qeyd olunmuşdur.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 10,5x16 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 81.

MİRZƏ TAĞI RZAYEVİN AİLƏSİ İLƏ BİRGƏ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Mangilis, 13 avqust, 1912-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə "Cabinet Portrait" həkk olunmuşdur. Şəklın arxasında qara mürəkkəblə Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə "Rüfətli və maa-rifpərvər əziz dostum Firidun bəy Köçərlinski cənablarına yadigarı-səmimanəmdir. Mirzə Tağı Rzayev. Mangilis, 13 avqust, 1912" qeyd olunmuşdur. M.T.Rzayevin ailəsi ilə birgə həyətdə çəkdiyi şəkildə 4 nəfər skamyada əyləşmiş, 1 nəfər isə arxada ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 2 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 16x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 83.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. Şəklın tarixi 2 şəkildə verilmişdir: 14 sentyabr, 1885-ci il və 22 aprel, 1889-cu il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklın arxasında rus dilində qızılı rəngli hərflərlə "М.Конарский. Фотограф Императорских Театров и Университета в Москве" həkk olunmuş, qara mürəkkəblə əlyazma şəklində "14.IX.85 г." və "22.IV.89" kimi tarixlər qeyd edilmişdir. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminarıyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 24 oktyabr, 1889-cu il.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklın arxasında qara mürəkkəblə rus dilində "На память Фиридунбек Кочарлинскому от ... 24 октября 89 года" qeyd olunmuşdur. Qara mürəkkəblə tünd rəngli kağızda yazıldığı üçün yazıda şəklın kimə aid olduğu hissəsi oxunmur. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminarıyasının məzununun şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 6 iyun, 1891-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “Е.Овчаренко. В Москве” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “В знак доброй памяти моему дорогому учителю и причтелю Фридун-беку Кочарлинскому. 1891 г./VI.VI” qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəklidir.

Qovluqda 2 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 83.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qırmızı rəngli hərflərlə “E. Westly. Nevsky № 14” həkk olunmuş, şəklin arxasında isə rus dilində “Фотограф его Императорского высочества Великого Князя Михаила Николаевича Вестликова. Невск. просп. № 14. Петербург” qeyd edilmişdir. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “Лихтенберг в Одессе” həkk olunmuşdur. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “Фотогр. В.Барканова в Тифлисе” həkk olunmuşdur. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan açıq qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “Мушегянцъ. Кавказ” həkk olunmuşdur. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin arxasında bənövşəyi rəngli şamp-

da ingilis dilində “Philippovitz. Tiflis” yazılmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (onlardan 2-si bu şəxsin müxtəlif illərdə çəkilmiş şəkildir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəkildir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (onlardan 2-si bu şəxsin müxtəlif illərdə çəkilmiş şəkildir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin arxasında bənövşəyi rəngli ştampda rus dilində “Фотография Мартироса Сергеевича Дадьянца. Эривань” yazılmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının müəlliminin şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (eyni şəxsin bir-birindən fərqli 2 şəkli var). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 85.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan açıq çəhrayı rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “Ш.Лихтенберг. Одесса” həkk olunmuşdur. Orta yaşlı xanımın şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “Фотопр. В.Барканова. В Тифлисе” həkk olunmuşdur. Orta yaşlı xanımın şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Orta yaşlı xanımın kreslonun başına iki əli ilə dirsəklənərək çəkilmiş şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan tünd qəhvəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSİN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan açıq çəhrayı rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “Ш.Лихтенберг. Одесса” həkk olunmuşdur. Orta yaşlı xanımın şəklidir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSLƏRİN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan açıq mavi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. İki azyaşlı qızın həyətdə ayaq üstə dayanmış şəkli.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSLƏRİN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə “Visit Portrait” həkk olunmuşdur. Bir nəfər gənc oğlan stulda əyləşmiş, digəri isə əlini onun çiyinə qoyaraq ayaq üstə dayanmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzunlarının şəkli.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSLƏRİN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə “Visit Portrait” həkk olunmuşdur. İki məktəblinin həyətdə ayaq üstə dayanmış şəkli.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NAMƏLUM ŞƏXSLƏRİN ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Üç məktəb yaşlı oğlan uşağının kiçiyi ortada stulda əyləşmiş, digərləri isə onun ətrafında ayaq üstə dayanmışdır. Çox güman ki, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının tələbələridir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x11 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 86.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAĞININ TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil bir qızın yataq otağında öz çarpayısını səliqəyə salarkən çəkilməmişdir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (üç şəklin hər birindən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 68.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAĞININ TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil yataq otağında öz çarpayısında əyləşən bir qız paltarını geyinərəkən çəkilməmişdir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAĞININ TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Bir qızın bayram şənliyində milli geyimdə rəqs etdiyi zaman otaqda çəkilmiş şəkildir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, sentyabr, 1937-ci il. Qovluqda eyni şəkildən 2 ədəddir. Şəkillər qalın kardondan olan açıq bənövşəyi rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır.

Şəkillərin hər birinin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə mənacə eyni, lakin cümlə quruluşuna görə bir-birindən fərqli “Ş. Nuxa. 1937-ci sənə sentyabr ayında № 2-li uşaq evinə (tərəfindən) Göyçay uşaq evindən gələn (göndərilən) mək-yaşlı uşaqların rəsmi” və “1937-ci ildə Göyçay uşaq evindən Nuxa № 2-li uşaq evinə göndərilən məktəbə qədər yaşlı uşaqlar” kimi qeyd var. Şəkildə 5 uşaq tərbiyəçi ilə həyətdəki skamyada oturmuşdur.

Ölçüsü: 20x17 sm.

Həcmi: 2 ədəd.

Fond – 19, s.v. 72.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1937-ci il.

Şəkil kardondan olan boz rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “1937-ci sənə № 2-li uşaq evi tərəfindən Salyan uşaq evinə göndərilən məktəb yaşlı uşaqlar” qeyd olunmuşdur.

Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkdirdikləri şəkildə 8 nəfər yerdə palazın üzərində oturmuş, 5 nəfər skamyada əyləşmiş, digər 5 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır. Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 20x17 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1937-ci il.
Şəkilin arxasında “1937” qeyd olunmuşdur. Uşaqların həyətdə çəkdirdikləri şəkildə 5 nəfər bir-birilərindən tutaraq ayaq üstə dayanmışdır. Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 11x8 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1937-ci il.
Şəkil kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəkilin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “1937-ci ildə Nuxa № 2-li uşaq evindən

Göyçay uşaq evinə göndərilən məktəbyaşlı uşaqların rəsmi” qeyd olunmuşdur. Şəkildə 5 uşaq tərbiyəçi ilə skamyada oturmuşdur.

Eyni şəkildən 2 ədəddir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (üç şəklin hər birindən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 20x17 sm.

Həcmi: 2 ədəd.

Fond – 19, s.v. 68.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1 yanvar, 1940-cı il.
Şəkilin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “Nuxa 2 №-li uşaq evinin 1940 il 1 yanvarda yolka bayramından götürülmüş rəsmi” qeyd olunmuşdur. Yeni il şənliyi zamanı otaqda çəkilən şəkildə 15 uşaq şam ağacı ətrafında stulda əyləşmiş və 1 nəfər də ayaq üstə dayanmışdır. Bu bayramda çəkilən digər 2 şəklin təsviri aşağıda verilmişdir. Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 12,5x18 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 1 yanvar, 1940-cı il.

Yuxarıda təsviri verilən şəkildəki uşaqlardan bu şəklin də 1940-cı il yanvarın 1-də keçirilmiş həmin Yeni il şənliyindən olduğu məlum olur.

Şənlik zamanı otaqda çəkilən şəkildə 11 uşaq əl-ələ tutub şam ağacı ətrafında rəqs edirlər.

Eyni şəkildən 2 ədəd saxlanılır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 12,5x18 sm.

Həcmi: 2 ədəd.

Fond – 19, s.v. 66.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 25 dekabr, 1940-cı il.

Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “Nuxa № 2-li uşaq evinin kiçik uşaqlarının qış zamanı həyətdə gəzinti vaxtı. 1940 il 25 dekabr” qeyd olunmuşdur. Həyətdə ayaq üstə iki cərgəyə düzülmüş 12 uşağın çəkilmiş şəkildir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 23,5x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 13 mart, 1941-ci il.

Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “Nuxa № 2-li uşaq evinin kiçik qruppası məşğələ vaxtı. 1941 il 13 mart” qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda məşğələ zamanı çəkirdikləri şəkildə bir masanın arxasında 6, digərində isə 13 nəfər əyləşmiş və tərbiyəçiləri ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa, 26 avqust, 1949-cu il.

Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “26 avqust 1949. Nuxa 2 №-li uşaq evindən Nuxa 3 №-li uşaq evinə göndərilən uşaqlar” qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 6 nəfər yerdə sallağı oturmuş, 7 nəfər stulda əyləşmiş, digər 3 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 12,5x9 sm.

Həcmi: 1 ədəd.
Fond – 19, s.v. 66.

**NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN
UŞAQLARININ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Uşaqların tərbiyəçi ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 11 nəfər stulda əyləşmiş, digər 9 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 11,5x8,5 sm.
Həcmi: 1 ədəd.
Fond – 19, s.v. 66.

**NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN
UŞAQLARININ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Eyvanda idman dərsi zamanı çəkdirilən şəkildə 12 uşaq ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (üç şəklin hər birindən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.
Həcmi: 1 ədəd.
Fond – 19, s.v. 68.

**NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN
UŞAQLARININ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Otaqda çəkdirilən şəkildə 2 uşaq yerdə oturmuş, digər 4 uşaq isə ayaq üstə dayanmışdır.

Eyni şəkildən 2 ədəddir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (üç şəklin hər birindən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 9x12,5 sm.
Həcmi: 2 ədəd.
Fond – 19, s.v. 68.

**NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN
UŞAQLARININ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Eyvanda idman dərsi zamanı çəkdirilən şəkildə 28 uşaq ayaq üstə dayanmışdır.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (üç şəklin hər birindən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.
Həcmi: 1 ədəd.
Fond – 19, s.v. 68.

**NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN
UŞAQLARININ ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil 4 uşağın hamam otağında öz dolablarından sabun və dəsmallarını götürdükləri zaman çəkilmişdir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil 6 uşağın otaqda ağacdən düzəlmiş atların üzərində oturduları zaman çəkilmişdir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. 6 uşağın bayram şənliyində milli geyimdə otaqda çəkilmişdir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. 5 uşağın masa arxasında səhər yeməyi zamanı çəkilmiş şəkildir.

Qovluqda 12 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 24x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 69.

NUXA 2 SAYLI UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Nuxa. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır.

Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə otaqda çəkirdikləri şəkildə 4 nəfər skamyada əyləşmiş, 4 nəfər skamya üzərinə çıxaraq və daha 1 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Eyni şəkildən 3 ədəddir.

Qovluqda 11 müxtəlif şəkil var (bir şəkildən 3 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 18x24 sm.

Həcmi: 3 ədəd.

Fond – 19, s.v. 70.

**POLİNA ANDREYEVNA İLƏ İVAN
TROFİMOVİÇ ZUBKOVLARIN ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Qori, 9 mart, 1911-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan sarımtıl rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Глу-бокоуважаемым Бади-Саба ханум и Фридун-беку Кочарлинским “на добрую память” от преданных и уважающих Вас Полины Андреевны и Ивана Трофимовича Зубковых. 1911 года 9 марта. Г. Гори” qeyd olunmuşdur. Şəkildə İ.T.Zubkov kreslodə oturmuş, P.A.Zubkova isə onun yanında ayaq üstə dayanmışdır.

Ölçüsü: 13x21 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 77.

**PAVEL PRİXNYANIN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 25 avqust, 1899-cu il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “Ермаковъ. Тифлисъ” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “На память многоуважаемому Фиридун беку Кочарлинскому от Пав. Прихни. 25 августа 1899 г.” qeyd olunmuşdur.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 82.

**RUDOLF HERTZİN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Yerevan, 26 sentyabr, 1892-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində açıq qəhvəyi rəngli hərflərlə “Artiste-Peintre. R.Thiele. Moscou” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Уважаемому Фиридун-беку Кочарлинскому на память от Рудольфа Герца. Эривань, 26 сент. 1892 г.” qeyd olunmuşdur.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 82.

**SƏFƏRƏLİ BƏY VƏLİBƏYOVUN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır.

Şəkil qalın kardondan olan çəhrayı rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “А.Айвазов. Тифлисъ” həkk olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəklidir.

Qovluqda 2 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 76.

S.KANDELANININ TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 2 sentyabr, 1891-ci il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin ətək hissəsində isə rus dilində qəhvəyi rəngli hərflərlə “Фотогр. Кештмалджан” həkk edilmişdir. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “Дорогому другу однокашнику Фиридун-беку Кочарлинскому от С.Канделани на память. IX/2.91 год” qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzunu, F.Köçərlinin məktəb yoldaşının şəkli.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var (onlardan 2-si müxtəlif illərdə çəkilmiş bir adamın şəkli). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 79.

ŞUŞA UŞAQ EVİNİN UŞAQLARININ ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Şuşa, oktyabr, 1937-ci il.

Şəklin arxasında bənövşəyi mürəkkəblə Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə “1937-ci ildə oktyabrda Şuşa uşaq evindən

Nuxa № 2-li uşaq evinə göndərilən məktəbə qədər tərbiyə yaşlı uşaqların rəsmi” qeyd olunmuşdur. Uşaqların tərbiyəçiləri ilə birgə həyətdə çəkirdikləri şəkildə 14 nəfər skamyada əyləşmiş, digər 10 nəfər isə onların arxasında ayaq üstə dayanmışdır.

Eyni şəkildən 2 ədəddir.

Qovluqda 10 müxtəlif şəkil var (üç şəklin hər birindən 2 ədəddir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 14x9,5 sm.

Həcmi: 2 ədəd.

Fond – 19, s.v. 68.

TEYMUR BƏY VƏKİLOVUN TƏK ŞƏKLİ

Ağ-qara şəkildir. Harada çəkildiyi qeyd olunmamışdır. 5 iyun, 1914-cü il.

Şəkil qalın kardondan olan qara rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə “Visit Portrait” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qırmızı mürəkkəblə rus dilində “Высокоуважаемому и никогда не забвенному отцу-духовному Фридун беку на память. Теймур. 1914 г. Июня 5” qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəkli.

Qovluqda 5 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 81.

**TEYMUR BƏY VƏKİLOVUN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Çəkiliş yeri və tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “В знак доброй памяти своему незабвенному учителю Фридун-беку Кочарлинскому от Т.Векилова” qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəklidir.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6,5x10,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 75.

**YERVAND QRIQORYEVİN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Yerevan. Çəkiliş tarixi qeyd olunmamışdır. Şəkil qalın kardondan olan ağ rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində rus dilində qızılı rəngli hərflərlə “М.Дадьянцъ. Эривань” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “На память Фиридун-беку Кочарлинскому от Ерванда Григорьева уч. V к.” qeyd olunmuşdur. Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzununun şəklidir.

Qovluqda 4 müxtəlif şəkil var (onlardan 2-si müxtəlif illərdə çəkilməmiş bir adamın şəklidir). Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 6x10 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 79.

**YUSİF BƏY AĞASIBƏYOVUN
TƏK ŞƏKLİ**

Ağ-qara şəkildir. Qori, 1 iyun, 1914-cü il.

Şəkil qalın kardondan olan ağ-qara rəngli çərçivəyə yapışdırılmışdır. Çərçivənin üzərində ingilis dilində qızılı rəngli hərflərlə “Visit Portrait” həkk olunmuşdur. Şəklin arxasında qara mürəkkəblə rus dilində “На память многоуважаемому Фирудин-беку от Юсифа Агасибекова. Г. Гори 1-го июня. 1914 г. Восп. Зак. Уч. Семин. 36-ой выпуск” qeyd olunmuşdur. Yelizavetpol (Gəncə) Kişi Gimnaziyasının məzunudur.

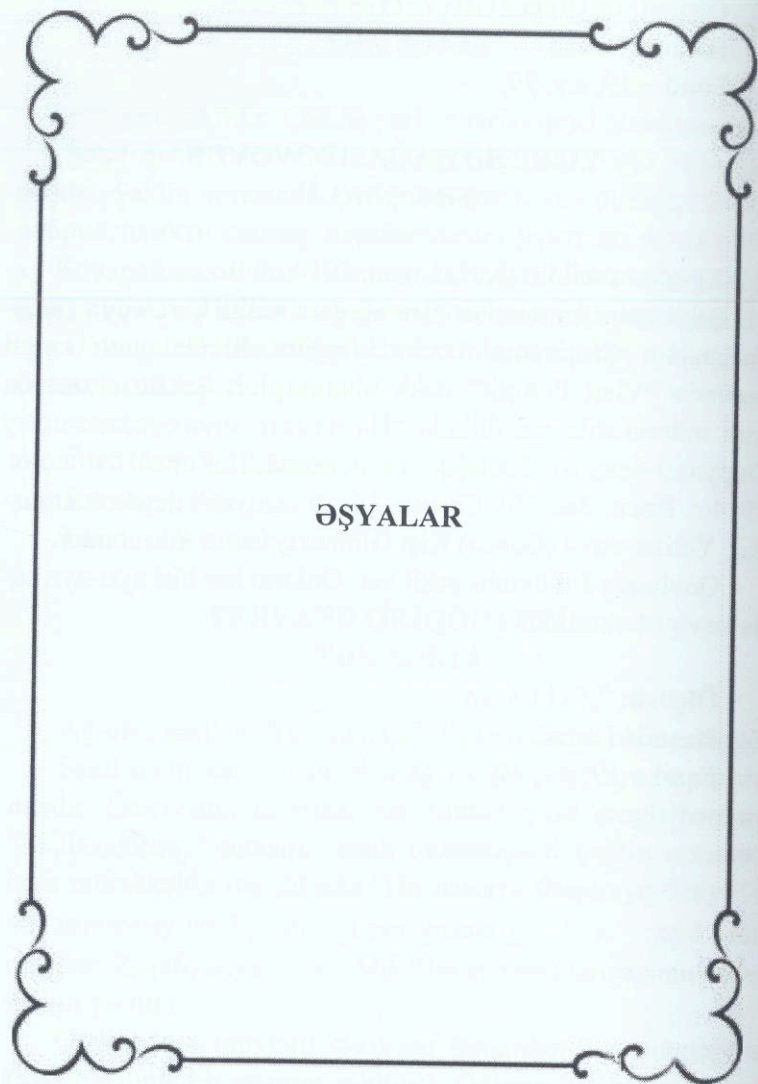
Qovluqda 3 müxtəlif şəkil var. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda təsvir olunmuşdur.

Ölçüsü: 7,5x11,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond – 19, s.v. 74.

ÇANTA

Divardan asılmaq üçün nəzərdə tutulan tikməli qadın çantasıdır. Qara parçadan tikilmiş çantanın üzəri rəngli sap və bisərlərlə bəzədilmişdir.

Ölçüsü: 13,5x17,5 sm.

Həcmi: 1 ədəd.

Fond: 19, s.v. 91.

QƏLƏMDAN

Qovluqda 2 ədəd taxtadan düzəlmiş qələmdan var.

Qara rəngli qələmdanın üzəri gül-çiçəklə bəzədilmişdir. Yaşıl üzlü qələmdanın isə üzərində gül-çiçək və kollektiv rəsm var.

Ölçüsü: 4x21 sm.

Həcmi: 2 ədəd.

Fond: 19, s.v. 35.

**MÜXTƏLİF
ÇAP KİTABLARI**

Azərbaycan dilində

1) Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları. I cild, II hissə. Bakı: Azərneşr, 1925.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Cildin II hissəsi olduğu üçün səhifələr 278-dən başlayaraq 612-yə qədər nömrələnmişdir. Kitab bərpa zamanı boz rəngli qalın üzlə cildlənmiş və üzərinə I cild II hissə əvəzinə səhvən "Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları. II – cild. I – hissə. Bakı – Azərneşr, 1925" qeyd olunmuş vərəq yapışdırılmışdır. Mündəricatı yoxdur. Naqisdir (əslində kitab 612-ci səhifədə yox, 623-də bitməlidir).

Ölçüsü: 17x24,5 sm.

Həcmi: 334 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 104.

2) Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları. II cild, I hissə. Bakı: Azərneşr, 1926.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Cild 278 səhifədən ibarətdir.

Bu kitabın digər nüsxəsi saxlama vahidi 106-da saxlanılır.

Ölçüsü: 17,5x26 sm.

Həcmi: 278 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 105.

3) Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları. II cild, I hissə. Bakı: Azərneşr, 1926.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Cild 278 səhifədən ibarətdir. Kitab bərpa zamanı yaşıl rəngli qalın üzlə cildlənmişdir.

Bu kitabın digər nüsxəsi saxlama vahidi 105-də saxlanılır.

Ölçüsü: 18x27 sm.

Həcmi: 278 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 106.

4)Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları. II cild, II hissə. Bakı: Azər nəşr, 1926.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Cild 283 səhifədən ibarətdir.

Ölçüsü: 17,5x26 sm.

Həcmi: 283 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 107.

5)Firidun bəy Köçərli. Balalara hədiyyə. Bakı: “Kaspi” mətbəəsi, 1912.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kitabın titul vərəqində “İsa bəy Aşurbəylinin nəşriyyatı şümarə 4. Balalara hədiyyə. Milli nağıl və hekayələr, məsəl və tapmaca (bilməcə) və növbə-növ mənzumələr məcmuəsi. Müəllifi: F.Köçərli. Bakıda İ.B.Aşurbəylinin “Kaspi” mətbəəsində çap olundu. May 1912” qeyd olunmuşdur. Kitabın üz qabığı yoxdur. 98-ci səhifədən sonra isə vərəqləri cırılmışdır.

Kitabın 52-ci səhifəsindən ikinci hissə başlayır. Mündəricat və I hissə qeyd olunan vərəqlər yoxdur. Naqisdir.

Ölçüsü: 18,5x26 sm.

Həcmi: 98 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 108.

6)Firidun bəy Köçərli. Mirzə Fətəli Axundov. Tiflis: “Kultura” mətbəəsi, 1911.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kitabın üzərində “Mirzə Fətəli Axundov həzrətlərinin təvəllüdündən yüz il mürrur etmək münasibətilə yazılmış risaleyi-yadigarandır. Müəllifi: F.Köçərli. Qiyməti: 30 qəpik. 1329 sənəyi-islamiyyə – mütabiq. 1911 sənəyi-miladiyyə. Kultura mətbəəsində çap olundu”, arxa üzündə isə həmin sözlər rus dilində “Мирза Фатали Ахундов. По поводу исполнивщагося столетия со дня рождения. Составитель Ф.Б.Кочарлинский. Тифлис. Типография “Культура”, Баронская 14. 1911” qeyd olunmuşdur.

Qırmızı karandaş, göy və qırmızı mürəkkəblə bəzi səhifələrdə işarələr qoyulmuşdur.

Ölçüsü: 14x20,5 sm.

Həcmi: 71 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 109.

7)Lüğəti-Naci (farsca-türkcə). İstanbul: “Əsr” mətbəəsi, 1322 (hicri təqvim ilə).

Osmanlı türkcəsi ərəb əlifbası ilə. Farsca-türkcə izahlı lüğətdir. Kitab bərpa zamanı tünd qəhvəyi rəngli qalın üzlə cildlənmişdir. İlk səhifəsində Nacinin şəkli var. Şəklin yuxarı hissəsində vərəqin küncündə qara mürəkkəblə ərəb əlifbası ilə “Mühərriri: Müəllim Naci...” sözləri yazılmışdır. Titul vərəqində “Sahib və naşiri: “Yeni kuzə” qəzetəsi sahibi-imtiyazı və Əsr mətbəə kitabxana və mücəllədxanası sahibi Kırqor. Əsr mətbəəsi – Divani-ümumiyyə qarşısında Mahmud Paşayi-Vəli

camei-şərif caddəsində nömrə: 13” qeyd olunmuşdur. Lüğət sonda “yasar” sözünün izahı ilə bitir.

Ölçüsü: 10x13,5 sm.

Həcmi: 898 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 113.

8) Mirzə Məhəmməd Həsən. Nalə. Bakı: Məktəb, 1916.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kitabın üzərində “Əsəri-Mirzə Məhəmməd Həsən. Nalə.

Səyyad oxunu kamanə qoydi,

İki gözümü nişanə qoydi.

Naşirləri: nəşriyyat “Məktəb” və Kərbəlayi Əbdüləli Əliyev. Bakı. Hicri 1334. Tarixi-miladi 1916. “Tülu” mətbəəsində çap olundu”, arxa üzündə isə həmin sözlər rus dilində “Вопль. Сочинение Мирза Мамед-Гасана. Издание: Магазины “Школа” и К.Абдулалли Алиева. Баку. Типография “Заря”, 1916 года” qeyd olunmuşdur.

Ölçüsü: 11,5x18,5 sm.

Həcmi: 16 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 111.

9) Mövludi-Şərif. Şamaxı: “Ziya” mətbəəsi, 1887.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kitab tünd yaşıl rəngli qalın üzlə cildlənmişdir. Titul vərəqində “Mövludi-Şərif” kitabıdır ki, bir para mədihə və xitabiyyə və ziyarətnamələr ilə belə Şamaxı şəhərində sünni-məzhəb qubernski məclisinin sədri və Şamaxı qazisi Hacı Səid əfəndi Ünsizadənin mətbəəsində təb olunubdur. Fi-8 mah rəcəbül-mürəccəb. Fi-1304. Təb`i-əvvəl.

...iznilə basılmışdı” (yazının üzərinə şamp vurulduğu üçün oxunmur) qeyd olunmuşdur. Naqisdir.

Ölçüsü: 11,5x19 sm.

Həcmi: 64 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 112.

10) Təlimati-Sokrat. Baxçasaray: “Tərcüman” basmaxanası, 1891.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə. Kitabın üzərində “Təlimati-Sokrat. Rus dilindən tərcümə. Mütərcimi: İrəvan Gimnaziyasının elmi-ilahi müəllimi Köçərli Firidun. Basılmasına rüsxət verildi. S.Peterburq oktyabr 18, sənə 1891. Baxçasarayda “Tərcüman” basmaxanasında basıldı” qeyd olunmuşdur.

Üz qabığının kənarları azacıq cırılmış, kitabın özü isə sonradan bərpa məqsədi ilə qara sapla tikilmişdir. İlk səhifəsinin yuxarı hissəsində F.Köçərli qara mürəkkəblə bu sözləri yazmışdır: “Bəradərim mehribanım Paşa bəy Soltanova töhfədir. Firidun Köçərli. Fi-25 dekabr, 1893. İrəvan”.

Qovluqda bu kitabın 1996-cı ildə A.M.Hüseynov tərəfindən F.Köçərlinin şəxsi arxivinə bağışlanması haqqında bir vərəqdən ibarət sənəd var. Həmin sənəd müvafiq bölmədə – “Müxtəlif sənədlər”də yerləşdirilmişdir.

Ölçüsü: 15x21,5 sm.

Həcmi: 90 səhifə (1 ədəd).

Fond – 19, s.v. 115.

Rus dilində

11) Фридун-бек Кочарлинский. Литература Азербайджанских татар. Тифлис: Электротпечатная, 1903.

Kitabın üzərində "Литература Азербайджанских татаръ. Составитель Фридунъ-бекъ Кочарлинский. Тифлисъ. Электротпечатная Груз. Изд. т-ва, Большая Ванская ул. 1903" qeyd olunmuşdur.

Qovluqda bu kitabdən 5 ədəddir. Onlardan 3-nün üz qabığı yoxdur.

Ölçüsü: 12x18,5 sm.

Həcmi: 54 səhifə (5 ədəd).

Fond – 19, s.v. 110.

ŞƏXSİ ARXIV MATERIALLARININ İNVENTAR
NÖMRƏLƏRDƏN SAXLAMA VAHİDİNƏ
KÖÇÜRÜLMƏ CƏDVƏLİ

Sax. vah.	Inventar nömrələr
1.	<u>Q – 5 (127); Q – 5 (126)</u> 17935 17936
2.	<u>Q – 5 (163); Q – 5 (128); Q – 5 (159)</u> 17899 17934 17903
3.	<u>Q – 5 (132); Q – 5 (164)</u> 17930 17898
4.	<u>Q – 5 (133); Q – 5 (134), (135), (136), (137), (162)</u> 17929, 17928, 17927, 17926, 17925, 17901
5.	<u>Q – 5 (138); Q – 5 (139), (140), (141)</u> 17924, 17923, 17922, 17921
6.	<u>Q – 5 (121), (142), (144), (143), (145), (146), (147), (148), (149)</u> 17942, 17920, 17918, 17919, 17917, 17916, 17915, 17913, 17914
7.	<u>Q – 5 (166), (152), (151), (153), (155)</u> 17944, 17911, 17910, 17909, 17907
8.	<u>Q – 5 (156), (157), (158)</u> 17906, 17905, 17904
9.	<u>Q – 5 (124), (160), (131)</u> 17938, 17902, 17931
10.	<u>Q – 5 (130), (120), (129), (165)</u> 17932, 17940, 17933, 17943

11.	<u>Q – 5 (123), (122), (161)</u> 17939, 17941, 17900
12.	<u>Q – 5 (150), (167), (154)</u> 17912, 17896, 17908
13.	<u>Q – 1 (5)</u> 17945
14.	<u>Q – 5 (125)</u> 17937
15.	<u>Q – 8 (186)</u> 33717
16.	<u>Q – 8 (187)</u> 33718
17.	<u>Q – 5 (168)</u> 17888
18.	<u>Q – 5 (168)</u> 17890
19.	<u>Q – 2 (52)</u> 17822
20.	<u>Q – 5 (168)</u> 17894
21.	<u>Q – 5 (168)</u> 17892
22.	<u>Q – 5 (168)</u> 17785, 17874-17876, 17891
23.	<u>Q – 5 (168)</u> 17895
24.	<u>Q – 5 (168)</u> 17383
25.	<u>Q – 5 (168)</u> 17889

26.	<u>Q – 5 (168)</u> 17878, 17879
27.	<u>Q – 5 (168)</u> 17882
28.	<u>Q – 5 (168)</u> 17886
29.	<u>Q – 1 (8)</u> 17829
30.	<u>Q – 5 (168)</u> 17881
31.	<u>Q – 5 (168)</u> 17873
32.	<u>Q – 5 (168)</u> 17872
33.	<u>Q – 2 (49)</u> 17955
34.	<u>Q – 2 (50)</u> 17956
35.	<u>Q – 7 (173)</u> 17707-17708
36.	<u>Q – 3 (83)</u> 17949
37.	<u>Q – 7 (176^B)</u> 9778
38.	<u>Q – 8 (183)</u>
39.	<u>Q – 8 (183)</u>
40.	<u>Q – 8 (183)</u>
41.	<u>Q – 8 (183)</u>
42.	<u>Q – 8 (183)</u>

43.	<u>Q – 8 (183)</u>
44.	<u>Q – 2 (35)</u> 17959
45.	<u>Q – 4 (109)</u> 17732
46.	<u>Q – 8 (184)</u>
47.	<u>Q – 2 (63)</u> 17831
48.	<u>Q – 7 (177)</u> 17721
49.	<u>Q – 4 (110)</u> 17735
50.	<u>Q – 1 (22)</u> 17733
51.	<u>Q – 4 (108)</u> 17731
52.	<u>Q – 1 (19)</u> 17727
53.	<u>Q – 7 (174)</u> 17722
54.	<u>Q – 1 (20), (18), (17); Q – 7 (176)</u> 17728, 17730, 17729, 17724
55.	<u>Q – 4 (106), (107); Q – 7 (175); Q – 8 (178)</u> 17725, 17726, 17723 17720
56.	<u>Q – 8 (181)</u> 17719
57.	<u>Q – 8 (180)</u> 17758

58.	<u>Q – 8 (182)</u> 17759
59.	<u>Q – 2 (57); Q – 3 (90)</u> 17817-17821, 17754
60.	<u>Q – 4 (113)</u> 17743
61.	<u>Q – 4 (117)</u> 17749
62.	<u>Q – 4 (118)</u> 17750
63.	<u>Q – 4 (114-116); Q – 8 (179)</u> 17744-17746, 17757
64.	<u>Q – 3 (89)</u> 17753
65.	<u>Q – 1 (24), (21); Q – 3 (88); Q – 3 (87); Q – 4 (119)</u> 17748, 17755, 17752, 17751, 17747
66.	<u>Q – 1 (28), (31); Q – 2 (34); Q – 2 (37-38), (40-43)</u> 17792, 17801-17803, 17816, 17809-17810, 17812-17815
67.	<u>Q – 1 (23), (26); Q – 2 (48), (51), (54), (56);</u> 17742, 17789, 17800, 17795, 17806, 17808, <u>Q – 3 (92); Q – 3 (93); Q – 3 (98)</u> 17761, 17762, 17778
68.	<u>Q – 1 (30); Q – 2 (55); Q – 1 (27); Q – 3 (95);</u> 17804-17805, 17807, 17790-17791, 17764, <u>Q – 3 (94)</u> 17763
69.	<u>Q – 3 (97)</u> 17766-17777

70.	<u>Q – 3 (96); Q – 3 (99-105)</u> 17765, 17779-17788
71.	<u>Q – 8 (184); Q – 1 (32-33); Q – 2 (39); Q – 2 (46)</u> 17796-17799, 17811, 17741
72.	<u>Q – 1 (29)</u> 17793-17794
73.	<u>Q – 3 (91)</u> 17760
74.	<u>Q – 2 (71); Q – 2 (73); Q – 2 (77)</u> 17841, 17843, 17847
75.	<u>Q – 2 (74-76); Q – 2 (45)</u> 17844-17846, 17734
76.	<u>Q – 2 (70); Q – 2 (44)</u> 17840, 17756
77.	<u>Q – 1 (25)</u> 17848
78.	<u>Q – 4 (112)</u> 17737
79.	<u>Q – 2 (62); Q – 2 (66); Q – 2 (72), (79)</u> 17830, 17834, 17842, 17839
80.	<u>Q – 2 (60)</u> 17851
81.	<u>Q – 2 (47), (58), (68)</u> 17738-17740, 17849, 17836
82.	<u>Q – 2 (64-65); Q – 2 (67), (69)</u> 17832-17833, 17835, 17837
83.	<u>Q – 2 (78); Q – 2 (59)</u> 17838, 17850
84.	<u>Q – 4 (111)</u> 17736

85.	<u>Q – 3 (81)</u> 17852-17861
86.	<u>Q – 3 (81)</u> 17862-17871
87.	<u>Q – 1 (6)</u> 17957
88.	<u>Q – 1 (16); Q – 3 (86)</u> 17950-17952, 17946
89.	<u>Q – 3 (85)</u> 17947
90.	<u>Q – 1 (7)</u> 17954
91.	<u>Q – 2 (61)</u> 17960
92.	<u>Q – 1 (11); Q – 1 (13)</u> 17826, 17823
93.	<u>Q – 1 (9)</u> 17828
94.	<u>Q – 3 (84)</u> 17948
95.	<u>Q – 1 (14); Q – 1 (10)</u> 17824, 17827
96.	<u>Q – 5 (168)</u> 17884
97.	<u>Q – 1 (12)</u> 17825
98.	<u>Q – 5 (168)</u> 17877, 17880
99.	<u>Q-5 (168)</u> 17893, 17887

100.	Q-1 (15) 17953
101.	Q-7 (176 ^A) 9777
102.	Q-7 (176 ^B) 9776
103.	Q-7 (176 ^C)
104.	Q-6 (172) 17709
105.	Q-6 (171) 17710
106.	Q-6 (169) 17712
107.	Q-6 (170) 17711
108.	Q-3 (82) 17965
109.	Q-1 (4) 17963
110.	Q-1 (2) 17714-17718
111.	Q-1 (3) 17962
112.	Q-1 (1) 17713
113.	Q-3 (80) 17961
114.	Q-2 (53) 17964

MÜNDƏRİCAT

Yarımqıç ömrün itkin arxivi	3
Tərcüme-yi-hallar	23
Firidun bəy Köçərliyə məqalələri	26
Firidun bəy Köçərliyə tərcümələri	29
Firidun bəy Köçərliyə məhv edilmiş arxivi	32
Firidun bəy Köçərliyə haqqında xatirələr	36
Müxtəlif materiallar	43
Məktublar	46
I.Firidun bəy Köçərliyə Badisəba xanım Köçərliyə yazılmış məktublar	47
II.Firidun bəy Köçərliyə müxtəlif şəxslərə yazılmış məktublar	82
III.Firidun bəy Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar	86
IV.Badisəba xanım Köçərliyə müxtəlif şəxslər tərəfindən yazılmış məktublar	102
Sənədlər	116
I.Badisəba xanım Köçərliyə məxsus sənədlər	117
II.Müxtəlif sənədlər	123
Fotoşəkillər	125
Əşyalar	200
Müxtəlif çap kitabları	202
Azərbaycan dilində	203
Rus dilində	208
Şəxsi arxiv materiallarının inventar nömrələrindən saxlama vahidinə köçürülmə cədvəli	209

AFAQ ƏLİYEVƏ

**FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİ
ARXIVİNİN TƏSVİRİ**

Bakı: "OPTİMİST" MMC çap mərkəzi, 2022.

Yığılmağa verilib: 17.10.2022.

Çapa verilib: 19.11.2022.

Kağız formatı: 60x84 ¹/₁₆.

Tiraj: 300 ədəd.

Şərti çap vərəqi: 14.

Kitab hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.

